

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ (ΠΡΩΗΝ ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ,
ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ).

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου και το
Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου**

*Ιστορικό πλαίσιο, Αρχιτεκτονικός και
Μουσειολογικός Σχεδιασμός, Εκπαιδευτικά
Προγράμματα*

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΔΗΜΗΤΡΑ ΠΑΠΑΣΤΟΓΙΑΝΝΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΜΑΡΙΑ ΒΙΓΛΗ

ΠΥΡΓΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2015

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω/ουμε ότι είμαι/είμαστε ο/οι συγγραφείς/εις αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα/είχαμε για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία.

Επίσης, έχω/έχουμε αναφέρει τις οποίες πηγές από τις οποίες έκανα /κάναμε χρήση δεδομένων, ιδεών η λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες.

Ακόμη δηλώνω/ουμε ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα/εμάς προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για την συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ότι θα αναλάβω/ουμε πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχτεί ότι δεν μου/μας ανήκει.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 1

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Παπαδοπούλη Δήμητρα

376

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 2

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 3

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

i. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η πτυχιακή εργασία με τίτλο «*Η Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου και το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου-Ιστορικό πλαίσιο, Αρχιτεκτονικός και Μουσειολογικός Σχεδιασμός, Εκπαιδευτικά Προγράμματα*» αποτελεί την ολοκλήρωση των σπουδών μου στο Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας, και στο Τμήμα Διοίκησης, Οικονομίας και Επικοινωνίας, Πολιτιστικών και Τουριστικών Μονάδων (πρώην τμήμα Μουσειολογίας, Μουσειογραφίας και Σχεδιασμών Εκθέσεων). Επιπρόσθετα θα ήθελα να αναφέρω πως ο λόγος που επέλεξα να παρουσιάσω το συγκεκριμένο μουσείο είναι λόγω της ιστορικής και πολιτιστικής σημασίας του και λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα του, καθώς πρόκειται για ένα μεσαιωνικό κτίριο.

Κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας είχαμε πρόσβαση σε σημαντικό αριθμό συγγραμμάτων και πληροφοριών, διότι πραγματοποιήσαμε την πρακτική μας άσκηση στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου στην οποία υπάγεται το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου. Επιπλέον, είχαμε τη δυνατότητα να συμβουλευτούμε το επιστημονικό προσωπικό της Εφορείας, γεγονός που μας βοήθησε να συλλέξουμε πλούσιο υλικό για τη βιβλιογραφία και τη συγγραφή της εργασίας μας.

Η εμπειρία της πτυχιακής εργασίας, με την οποία ασχοληθήκαμε, μας βοήθησε να εφαρμόσουμε ερευνητικές πρακτικές, να εμβαθύνουμε στη γνώση, να οργανώσουμε τον τρόπο σκέψης μας, να αποκτήσουμε πνευματική πειθαρχία και να ολοκληρώσουμε τις σπουδές μας με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

ii. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το νησί της Ρόδου αποτέλεσε ανέκαθεν πόλο έλξης τόσο για τους επιστήμονες, όσο και για τους τουρίστες, χάρη στα σπουδαία ιστορικά μνημεία. Η εργασία μας παραθέτει αρχικά μια σύντομη ιστορική αναδρομή, καθώς και μια αναφορά στην κοινωνική, οικονομική, και πολιτική ζωή. Ακολουθεί περιγραφή της μεσαιωνικής πόλης από αρχιτεκτονική άποψη και στη συνέχεια αναλύονται όλες οι σχετικές με το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου πληροφορίες, αναφορικά με τις συλλογές, τα εκπαιδευτικά προγράμματα, τις περιοδικές εκθέσεις, την ασφάλεια και προστασία των έργων, της μουσειακής επίσκεψης. Η εργασία ολοκληρώνεται με μια προσωπική αποτίμηση σχετική με το Μουσείο-Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου.

iii. ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε πάνω απ' όλα την Καθηγήτριά μας Κ. Βίγλη με της οποίας την καθοδήγηση και στήριξη καταφέραμε να ολοκληρώσουμε με επιτυχία την πτυχιακή εργασία μας. Επίσης την επόπτρια της πρακτικής μας άσκησης, κ. Αγγελική Κοσμά που μας πρόσφερε μεγάλη αρωγή και συνετέλεσε στην ολοκλήρωση του Μουσειοπαιδαγωγικού μας προγράμματος. Τέλος, το επιστημονικό προσωπικό της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας Δωδεκανήσου με το οποίο και συνεργαστήκαμε ωφέλιμα στο πλαίσιο της πρακτικής μας άσκησης, κατά το χρονικό διάστημα από 1/10/2015 έως 31/3/2016, οπότε και αποκομίσαμε σημαντικές γνώσεις, αποκτήσαμε χρήσιμες εμπειρίες και διευρύναμε τους ορίζοντές μας, ενώ παράλληλα εφαρμόσαμε στην πράξη όλα όσα είχαμε διδαχθεί κατά την διάρκεια των σπουδών μας σε θεωρητικό επίπεδο.

iv. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Το νησί της Ρόδου: Ιστορική αναδρομή.....	σελ.6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Ιπποτοκρατία στη Ρόδο.....	σελ.11
1.1.Η Μεσαιωνική Πόλη.....	σελ.11
1.2: Η οργάνωση του τάγματος των Ιωαννιτών ιπποτών.....	σελ.15
1.3: Οι αξιωματούχοι της δημόσιας διοίκησης και του στρατεύματος.....	σελ.16
1.4: Ο ρόλος του Μεγάλου Μαγίστρου.....	σελ.18
1.5: Συλλογικά διοικητικά όργανα.....	σελ.19
1.6.Τοπική διοίκηση.....	σελ.20
1.7.Οικονομία.....	σελ.20
1.8: Κοινωνία.....	σελ.22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου: Το κτίριο	
2.1. Ιστορικό πλαίσιο.....	σελ.24
2.2. Αρχιτεκτονική διαρρύθμιση.....	σελ.25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου: Το Μουσείο και οι Συλλογές	
3.1. Οι μόνιμες εκθέσεις.....	σελ.32
3.2. Εκθεσιακός Σχεδιασμός.....	σελ.47
3.3. Εφαρμογή της Μουσειοπαιδαγωγικής στο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου: Τα Εκπαιδευτικά προγράμματα	σελ.48
3.4. Διαχείριση των συλλογών.....	σελ.55
3.5. Προστασία -Ασφάλεια των έργων και των επισκεπτών.....	σελ.57
3.6. Άνεση των επισκεπτών.....	σελ.57
3.7. Επικοινωνιακές πρακτικές.....	σελ.58
3.8. Παράλληλες Εκδηλώσεις/ Πολιτιστικές εκδηλώσεις.....	σελ.59
3.9. Αποτίμηση- Προτάσεις Βελτίωσης.....	σελ.60

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	σελ.61
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	σελ.62
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	σελ.64

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το νησί της Ρόδου: Ιστορική αναδρομή

Η Ρόδος το μαργαριτάρι της Μεσογείου όπως αποκαλείται από πολλούς, σήμερα είναι ίσως το πιο ενδιαφέρον νησί του Αιγαίου, όχι μόνο για την φυσική του ομορφιά αλλά και για τους αρχαιολογικούς του θησαυρούς. Σε κάθε γωνιά του νησιού συναντάμε πολλά αξιόλογα ιστορικά και αρχαιολογικά μνημεία, τεκμήρια του πολιτισμού που αναπτύχθηκε σε αυτό.

Στα ελληνιστικά χρόνια υπήρξε μία από τις ωραιότερες και πιο οργανωμένες πόλεις του κόσμου. Σύμφωνα με το Ιπποδάμειο ρυμοτομικό σύστημα την πόλη την διαπερνούσαν ευθύς δρόμοι, την στόλιζαν ναοί, γυμναστήρια και άλλα λαμπρά δημόσια, ιδιωτικά κτίρια καθώς την προστάτευαν ισχυρές οχυρώσεις.

Στη Ρόδο υπήρχαν κατά τους αρχαιότετους χρόνους τρεις ονομαστές πόλεις. Η Λίνδος, η Ιαλυσός και η Κάμιρος. Οι πόλεις αυτές που ακμάζουν ήδη από την υστερομινωική εποχή, συνεχίζουν την ακμή τους στα μυκηναϊκά χρόνια όπως δείχνουν οι νεκροπόλεις της Καμίρου και της Ιαλυσού και παίρνουν νέα ζωή με την εγκατάσταση του δωρικού πληθυσμού από το Άργος. Ο εκδωρισμός του πληθυσμού εισάγει τη Ρόδο στη μεγάλη δωρική οικογένεια και οι τρεις πόλεις της, μαζί με την Κω, την Κνίδο και την Αλικαρνασσό, αποτελούν την Δωρική Εξάπολη, με θρησκευτικό κέντρο το ναό του Τριοπίου Απόλλωνος στη χερσόνησο της Κνίδου. Τα πλοία τους οργανώνουν τις θάλασσες μέχρι τα πέρατα της λεκάνης της Μεσογείου, της Προποντίδας και του Ευξείνου. Στην συνέχεια ιδρύονται μια σειρά από ροδιακές αποικίες, θρησκευτικό κέντρο το ναό του Τριοπίου Απόλλωνος στη χερσόνησο της Κνίδου. Οι Ρόδιοι επιδίδονται στη ναυτιλία και διαπρέπουν στη ναυσιπλοΐα, η Γέλα στην Σικελία η οποία ιδρύει τον Ακράγαντα, η Ρόδη στην Ιβηρία, η Παρθενόπη.

Το νησί της Ρόδου βρίσκεται στο σταυροδρόμι δύο μεγάλων θαλάσσιων διαδρομών της Μεσογείου ανάμεσα στο Αιγαίο πέλαγος και των ακτών της Ανατολής όπως είναι η Κύπρος και η Αίγυπτος. Με κλίμα γλυκό και έδαφος εύφορο, η Ρόδος υπήρξε από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας τόπος ανταλλαγής υλικών και πνευματικών αγαθών. Ως σημείο συνάντησης τριών πολιτισμών, η Ρόδος έχει γνωρίσει πολλούς πολιτισμούς. Μέσω της μακραίωνης της ιστορίας όλοι οι διαφορετικοί λαοί που κατοίκησαν στη Ρόδο έχουν αφήσει το σημάδι τους σε όλες τις πλευρές του πολιτισμού του νησιού, στην τέχνη, τη γλώσσα, την αρχιτεκτονική. Η στρατηγική του θέση απέφερε στο νησί μεγάλο πλούτο και κατέστησε την πόλη της Ρόδου μια από τις εξέχουσες πόλεις της αρχαίας Ελλάδας.

Η αρχαία πόλη της Ρόδου ιδρύθηκε το 408/407 π.Χ στο βορειότερο σημείο του νησιού, σύμφωνα με τις πιο σύγχρονες αντιλήψεις της εποχής. Σύμφωνα με τις ανασκαφές και τις αρχαιολογικές έρευνες γνωρίζουμε ότι κατοικήθηκε από την Νεολιθική εποχή. Φημισμένη για την πολεοδομική της διάταξη, κατά το Ιπποδάμειο σύστημα, την ισχυρή της οχύρωση, την οικονομική της ευμάρεια, τα γράμματα και τις τέχνες, η Ρόδος γνώρισε στην αρχαιότητα μεγάλη ακμή.

Η μυθολογική και αρχαία παράδοση του τόπου, σε συνδυασμό με την επιστημονική έρευνα, αναφέρει ως πρώτους κάτοικους τους Κάρες, τους Φοίνικες και τους Μινωίτες Κρήτες. Ωστόσο η Ρόδος ακολουθεί την τύχη της Κρήτης και υποκύπτει για περισσότερα από 350 χρόνια στους Μυκηναίους Αχαιούς που την

οδηγούν σε υψηλά επίπεδα ευημερίας. Το 1.100 π.χ έρχονται κατά κύματα οι Έλληνες Δωριείς που ιδρύουν τις τρεις μεγάλες και αργότερα φημισμένες πόλεις της Λίνδου, της Καμίρου και της Ιαλυσού. Ακολουθούν την τύχη των δωρικών πόλεων της Μικράς Ασίας και σε συμμαχία με αυτές φτάνουν πάλι σε υψηλά επίπεδα ανάπτυξης, γεγονός που φέρνει πλούτο και ευημερία στους κατοίκους του νησιού.

Κατά τους Μακεδονικούς και ελληνιστικούς χρόνους πέρασαν στην επιρροή των Μακεδόνων, των Πτολεμαίων της Αιγύπτου και πάλι η πόλη, και κατ' επέκταση το νησί γνωρίζει μεγάλη ακμή. Είναι τόση η ισχύς της, που σταματάει τον φημισμένο Μακεδόνα στρατηγό Δημήτριο τον πολιορκητή το 305 π.χ. Σε ανάμνηση αυτής της περηνούς νίκης τους υψώνουν το πιο φημισμένο άγαλμα της αρχαιότητας, τον περίφημο Κολοσσό της Ρόδου, που ονομάστηκε έτσι λόγω του μεγέθους του και αποτέλεσε ένα από τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου.

Αργότερα στους βυζαντινούς χρόνους λόγω της ακμής της τραβάει τα βλέμματα πολλών επιδρομέων. Πέρσες, Σαρακηνοί και Σταυροφόροι εισβάλλουν και λεηλατούν, μαζί με την Κώ και την Λέρο. Υπό την κυριαρχία των Ιωαννιτών Ιπποτών η Ρόδος γνωρίζει φανερά την ακμή και την ευημερία και καθίσταται μεγάλο στρατιωτικό, εμπορικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο της περιοχής της Μεσογείου. Η βυζαντινή περίοδος αποτελούσε μια βάση του βυζαντινού στόλου για τις επιθέσεις του εναντίον της Μικράς Ασίας και της Βόρειας Αφρικής. Αυτής της λαμπρής εποχής αποτέλεσμα είναι η μεσαιωνική πόλη της Ρόδου που βλέπουμε σήμερα και θαυμάζουμε όλοι (<http://www.rhodes.gr>).

Η ιπποτική πόλη διαδέχθηκε την πόλη της βυζαντινής περιόδου, την οποία το 1309, μετά από σκληρή πολιορκία, κατέλαβε το μοναστικό- νοσοκομειακό Τάγμα των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ. Η κοσμοπολίτικη ιπποτική πόλη της Ρόδου υπήρξε μετά την κατάλυση της βυζαντινής αυτοκρατορίας το τελευταίο προπύργιο του χριστιανισμού στην Ανατολή. Επιπρόσθετα το 1522, μετά από την στενή πολιορκία των Οθωμανών η πόλη- κάστρο πέφτει στα χέρια των Τούρκων(Κεφαλά, Αρχοντόπουλος κ.α. 1997).

Επιπρόσθετα θα μιλήσουμε για τον εμφύλιο πόλεμο, καθώς και για τις δύο πολιορκίες που έγιναν στη Ρόδο.

Κατά την περίοδο ενός εμφύλιου πολέμου της Ρώμης ο Κάσσιος γύρω στα 42 π.χ, καταλαμβάνει τη Ρόδο και την γυμνώνει από τους θησαυρούς της, το στόλο της και τα καλλιτεχνικά έργα που την στόλιζαν.

Στην παλαιοχριστιανική εποχή η Ρόδος, πρωτεύουσα της επαρχίας των νήσων, παίζει πρωτεύοντα ρόλο από στρατηγικής πλευράς στο Αιγαίο. Από τον 7^ο μ.χ. αι., μέχρι και τον 9^ο αι., η Ρόδος δέχεται αραβικές επιδρομές που αποβλέπουν την χρησιμοποίηση του λιμανιού της για την κατάληψη μικρασιατικών πόλεων, της ίδιας της Κωνσταντινούπολης. Τον 9^ο μ.Χ. αι., από το λιμάνι της Ρόδου ξεκινούν βυζαντινά καράβια και χτυπούν την αραβοκρατούμενη τότε Κρήτη. Το 1082 οι Βενετοί, με την άδεια του βυζαντινού αυτοκράτορα Κομνηνού, εγκαθιστούν εμπορικό σταθμό στο λιμάνι της. Γύρω στο 1191 ο Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος και ο Φίλιππος της Γαλλίας περνούν από την Ρόδο και στρατολογούν μισθοφόρους για την σταυροφορία τους (Κόλλιας, 2005:13).

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους το 1204 είχε συνέπειες για την πολιτική εξουσία στη Ρόδο. Ηγεμόνας της Ρόδου αυτοανακηρύσσεται ο τοπικός διοικητής Λέων Γαβαλάς(Κόλλιας, 2005:13).

Στα 1261 ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος παραχωρεί τη Ρόδο στον αδελφό του Ιωάννη αλλά την αφαιρεί στα 1275. Στην συνέχεια το νησί παραχωρείται στους Ιππότες του Αγίου Ιωάννου της Ιερουσαλήμ(Κόλλιας, 2005:15).

Επιπρόσθετα ο Χαλίφης δίνει την άδεια στους εμπόρους, να χτίσουν κοντά στο ναό της Αναστάσεως την εκκλησία της Santa Maria Latina καθώς και έναν ξενώνα για την περίθαλψη των χριστιανών προσκυνητών των Αγίων Τόπων.

Τον 12^ο αιώνα ο Pierre Gerard ή Gerard Tengue ίδρυσε το τάγμα των ιπποτών. Έτσι λοιπόν το 1120/21 ο Raymond du Puy διαδέχεται τον Gerard και παίρνει τον τίτλο του μαγίστρου. Σύμφωνα με τις δυτικοευρωπαϊκές φεδουαρχικές αρχές, το Τάγμα οργανώνεται στρατιωτικά. Οι ιππότες του τάγματος του Αγίου Ιωάννου μαζί με τους Ναΐτες ως σπουδαιότεροι εκπρόσωποι της σταυροφορίας επιτίθενται προς την Ανατολή. Επίσης αποκτούν στρατιωτικά ερείσματα όπως την Συρία, την Παλαιστίνη, τα Ιεροσόλυμα, στο Μαργκάτ, στο Κρα των ιπποτών στην Συρία. Οι ιππότες μετέχουν στην άμυνα. Γύρω στα 1271 ακολουθεί η άλωση του περίφημου Κρακ των ιπποτών στη Συρία και του Μαργκάτ στα 1281. Το τελευταίο φρούριο της Άκρας της Παλαιστίνης πέφτει στα χέρια των Αράβων. Επομένως οι Ιωαννίτες εγκαθίσταται στην Κύπρο κοντά στην περιοχή της Λεμεσού(Κόλλιας, 2005:15).

Ο μάγιστρος Foulgues de Villaret διατηρούσε τιμάρια στην Δωδεκάνησο με τον Vignolo di Vignoli. Μετά την κατάληψη της Ρόδου από τους Ιππότες, συμφώνησαν να κρατήσουν το ένα τρίτο της Ρόδου, ολόκληρη την Λέρο και τα δύο τρίτα της Κω. Ο μάγιστρος Foulgues de Villaret σε συνεργασία με τον Φίλιππο, τον Κάρολο της Νεάπολης κατέλαβε δύο από τα κάστρα του νησιού το Φαρακλό και τον Φιλήρημο. Η κατάληψη του νησιού ολοκληρώθηκε στα 1309 με την άλωση της πόλης.

Επιπρόσθετα οι Ιωαννίτες με την διάλυση του ιπποτικού τάγματος των Ναϊτών γίνονται πιο ισχυροί, πολιτικά και στρατιωτικά επιδιώκουν την εξασθένιση των μουσουλμανικών δυνάμεων, την κυριαρχία στους εμπορικούς δρόμους της Ανατολής, Δύσης. Γύρω στα 1334, συνάπτουν συμμαχία με την Αγία Έδρα, την Γαλλία, την Βενετία και την Κύπρο. Γύρω στο 1344 οι σύμμαχοι καταλαμβάνουν την Σμύρνη. Στην συνέχεια οι ιππότες χτίζουν κάστρο κοντά στην αρχαία Αλικαρνασσό, το οποίο ήταν αφιερωμένο στο όνομα του αποστόλου Πέτρου το Πετρόνιο.

Παράλληλα η Ρόδος δεχόταν επιθέσεις από τους μουσουλμάνους. Αξίζει να αναφερθεί ότι το 1440 ο Αιγυπτιακός στόλος πήρε το Καστελλόριζο και πολιορκήσε τη Ρόδο και την Κω.

Το 1474 οι ιππότες μετά την σύνοδο της Φερράρας- Φλωρεντίας, φέρνουν κοντά τους τον ελληνικό λαό προετοιμάζοντάς τους για την μεγάλη επίθεση του τουρκικού στόλου. Γύρω στα 1455 αντιπροσωπεία τους μεταφέρει στην Αδριανούπολη για να τους προτείνει συνθήκη ειρήνης με τον Μεχμέτ Β΄ τον Πορθητή. Τους ζητάει 2.000 φόρο υποτελείας και εκείνοι αρνούνται. Έτσι λοιπόν μετά την άρνηση των ιπποτών στα 1457 οι τούρκοι πολιορκήσαν τα κάστρα της Κω και αιφνιδιαστικά εισέβαλαν στον Αρχάγγελο χωριό της ανατολικής Ρόδου, το λεηλάτησαν και αιχμαλώτισαν σχεδόν όλους τους κατοίκους του. Επίσης δέχτηκαν επιδρομές και άλλα νησιά όπως η Λέρος, η Κάλυμνος κ.α. Την περίοδο αυτή ο μεγάλος μάγιστρος μετέφερε τους κατοίκους των νησιών στη Ρόδο για να τους σώσει. (Κόλλιας, 2005: 19-20).

Λίγο αργότερα άρχισε η σύναψη ειρήνης μεταξύ των τούρκων και των ιπποτών, αλλά σταμάτησαν οι ενέργειες, γιατί οι τούρκοι ζήτησαν φόρο υποτέλειας από τους ιππότες όπου απορρίφθηκε. Οι ιππότες βρέθηκαν σε δύσκολη θέση γιατί έλλειπαν οι χρηματικοί πόροι.

Οι ενέργειες του μαγίστρου B.degli.Orsini ήταν οι ακόλουθες: Αρχικά έδωσε εντολή στους ιππότες να υπερασπιστούν τον πύργο του Αγίου Νικολάου και τον πύργο του μόλου των Μύλων. Στην συνέχεια υποχρέωσε κάθε « γλώσσα» να βαθύνει το κομμάτι της τάφρου που της αναλογούσε.

Παράλληλα θα αναφερθούμε στην πρώτη πολιορκία όπου έγινε στις 23 του Μάη του 1480, στόλος από 170 πλοία αποβίβασε 100.000 τουρκικό στρατό στο νησί. Με διαταγή του μεγάλου μαγίστρου, D'Aubusson, οι χωρικοί της υπαίθρου κλείστηκαν στα κάστρα της Λίνδου, του Φαρακλού, του Μονολίθου. Οι κάτοικοι των μικρών νησιών Νισύρου, Χάλκης, Τήλου κατέφυγαν στο κάστρο της Ρόδου. Ο στόχος της άμυνας των δύο λιμανιών ήταν ο Πύργος του Αγίου Νικολάου όπου χτίστηκε στα 1464- 1467 και είχε στον έλεγχό του τα δύο λιμάνια το Εμπόρειο και το Μαντράκι (Κόλλιας, 2013: 48).

Επίθεση των Τούρκων με τεχνητή γέφυρα εναντίον του πύργου του Αγίου Νικολάου. Αριστερά τα τείχη της πόλης και στο βάθος το στρατόπεδο των εχθρών (Πηγή: Κόλλιας, 2013: 49)

Οι Τούρκοι επιτέθηκαν στον Πύργο του Αγίου Νικολάου και οι Ιωαννίτες έσπευσαν να τους εμποδίσουν. Η επίθεση των Τούρκων στο νησί της Ρόδου είχε ως αποτέλεσμα την προετοιμασία των ιπποτών ως εξής: Οι ιππότες με την βοήθεια του λαού είχαν σκάψει εσωτερικά έναν τάφρο όπου είχαν ορθώσει με τις δικές τους δυνάμεις νέα οχυρά και περίμεναν την μεγάλη επίθεση. Επίσης οι Τούρκοι εισβάλλουν στον προμαχώνα της Ιταλίας και καταφέρνουν να μπουν μέσα στην πόλη. Κατά την περίοδο αυτή οι ιππότες αντέδρασαν με τον τρόπο τους εκδίδοντας έτσι

νόμους, απαλλάσσοντας το λαό από τη φορολογία και αρχίζοντας την ανοικοδόμηση των δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων.

Αργότερα στα 1503 οι Τούρκοι χτυπάνε τα χωριά της Ρόδου Αρχάγγελο, Λαχανιά, Κατταβιά, Φαρακλό. Επιπρόσθετα οι ιππότες για να πείσουν τους δυτικούς ηγεμόνες χτύπησαν τα μουσουλμανικά πλοία και έκαναν επιδρομές στο εχθρικό έδαφος(Κόλλιας, 2005: 26).

Στην συνέχεια εκδηλώθηκε και η δεύτερη πολιορκία στις 26 Ιουνίου του 1522. Οι τουρκικές δυνάμεις αποβιβάζονται στη Ρόδο στις 26 Ιουνίου 1522. Ο στρατός της ξηράς φθάνει τις 200.000 περίπου. Αξιοσημείωτο είναι πως τη Ρόδο την υπερασπίζεται δύναμη 6.000-7.500 αντρών, απ' αυτούς μόνο 290 είναι οι ιππότες, ενώ οι υπόλοιποι είναι μισθοφόροι. Η επίθεση των τούρκων γίνεται κατά των οχυρώσεων της ξηράς και από την θάλασσα αποκλείονται μόνο τα λιμάνια από τον τεράστιο τουρκικό στόλο. Επίσης ο τουρκικός στόλος αποκλείει τα λιμάνια και βομβαρδίζει τις θέσεις της Ισπανίας, της Αγγλίας, και της Προβηγκίας. Οι τούρκοι προσπαθούν να μπουν στην πόλη αλλά τελικά δεν τα κατάφεραν γιατί τους εξουδετέρωσαν οι ιππότες. Η μεγάλη επίθεση από μέρος τους συνεχίζεται με τον εξής τρόπο. Αυτοί εισέβαλλαν στην πόλη, την λεηλάτησαν, την βομβάρδισαν και στην συνέχεια γκρέμισαν τον πύργο του Αγίου Νικολάου. Τέλος από την πολιορκία έχασαν 3.000 άντρες (Κόλλιας, 2013: 56).

Στις 24 Σεπτεμβρίου γίνεται η μεγάλη γενική επίθεση από τους ιππότες εναντίον των θέσεων «των γλωσσών» της Ισπανίας, της Αγγλίας, της Προβηγκίας και της Ιταλίας. Οι αντίπαλοι παλεύουν σώμα με σώμα. Οι επιθέσεις διαδέχονται τις αντεπιθέσεις. Τελικά οι τούρκοι υποχωρούν. Οι ιππότες κυριεύουν 40 λάβαρα. Οι Τούρκοι θρηνούν 15.000 ως 20.000 άντρες. Ενώ αντίθετα οι νεκροί των χριστιανών φτάνουν στους 200 πάνω- κάτω, ενώ οι τραυματίες είναι γύρω στους 150. Στη συνέχεια οι Τούρκοι πρότειναν στον λαό να παραδώσουν την πόλη τους αλλά οι ιππότες και ο μεγάλος μάγιστρος αρνήθηκαν(Κόλλιας, 2005:32).

Κατά τους επόμενους αιώνες, η Ρόδος αποτελεί τμήμα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και η πόλη εξακολουθεί να είναι ένας από τους σημαντικότερους σταθμούς εμπορίου της Ανατολικής Μεσογείου με πολυσύχναστο λιμάνι και περίφημα ναυπηγεία. Η κυριαρχία των Οθωμανών διακόπτεται το 1912, όταν η Ρόδος περνάει στην Ιταλική κατοχή. Το μόνο καλό που είδε η Ρόδος από τους ιταλούς ήταν το δίκτυο των υποδομών που ανέπτυξαν για τους δικούς τους λόγους, καθώς επίσης και τα πολλά κτίρια που έχτισαν. Το εμπορικό και διοικητικό κέντρο μεταφέρεται έξω από την μεσαιωνική πόλη. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από σημαντικά έργα συντήρησης-αποκατάστασης των ιπποτικών μνημείων τα οποία αφαιρούνται μορφολογικά στοιχεία της Τουρκοκρατίας. Παράλληλα γίνεται προσπάθεια πολεοδομικής ανασυγκρότησης της τειχισμένης πόλης, η οποία το 1929 χαρακτηρίζεται μνημειακή ζώνη και προστατεύεται από το κράτος. Το 1948 η Δωδεκάνησος ενσωματώνεται στην Ελλάδα. Τέλος η Ρόδος κατάφερε να σωθεί ύστερα από τις πολλές πολιορκίες και επιθέσεις που δεχόταν από τους εχθρούς, τους Τούρκους και να διατηρήσει την φυσική της ομορφιά(Κεφαλά, Αρχοντόπουλος, κ.α 1997).

Βάσει, λοιπόν των παραπάνω στοιχείων είναι φυσικό να υπάρχουν πάρα πολλά μνημεία σε κάθε γωνιά του νησιού της Ρόδου τα οποία μαρτυρούν την μακραίωνη κατοίκηση. Για κάθε περίοδο αρχαϊκή, κλασική, ελληνιστική, ρωμαϊκή βυζαντινή, ιπποτοκρατία, μεσαιωνική Τουρκοκρατία, Ιταλοκρατία, συναντάμε και ένα ορόσημο ενδεικτικό της ανάπτυξης και του πολιτισμού που αναπτύχθηκε την εκάστοτε χρονική στιγμή. Έτσι ο επισκέπτης ή ο κάτοικος της πόλης της Ρόδου έχει

την μοναδική ευκαιρία να περιδιαβάσει στους δρόμους ενός ζωντανού μνημείου, όπου το παρόν και το παρελθόν συνυπάρχουν με τον πιο γόνιμο τρόπο (Κεφαλά, Αρχοντόπουλος, κ.α 1997).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η Ιπποτοκρατία στη Ρόδο

1.1. Η Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου: Ιστορική Αναδρομή

Η Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου εγγράφηκε την 9^η Δεκεμβρίου 1988, στον κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς της UNESCO. Η εγγραφή της στον Κατάλογο επιβεβαιώνει την εξέχουσα οικουμενική αξία της πολιτιστικής της κληρονομιάς, που χρήζει προστασία προς όφελος ολόκληρης της ανθρωπότητας. Η μεσαιωνική πόλη αποτελεί μοναδικό δείγμα ενός ιδιαίτερου, μεσαιωνικού αρχιτεκτονικού ύφους της περιόδου της φραγκοκρατίας που συνδυάζει βυζαντινές, γαλλικές και ισπανικές επιρροές. Με τα φραγκικά και οθωμανικά της κτίρια, η μεσαιωνική πόλη της Ρόδου, συνιστά ένα σημαντικό ιστορικό οικιστικό σύνολο, που χαρακτηρίζεται από συνεχή και σύνθετα φαινόμενα εκπολιτισμού. Επίσης αποτελεί μνημειακό αρχιτεκτονικό σύνολο παγκόσμιας ιστορικής σημασίας. Η αρχή της ιστορίας αυτής τοποθετείται χρονολογικά στα υστερωμινωϊκά και μυκηναϊκά χρόνια, όταν η Ρόδος αποτελούσε ενιαίο ισχυρό βασίλειο. Κτισμένη σχεδόν ημικυκλικά γύρω από το εμπορικό λιμάνι, δείχνει τον προορισμό και τους σκοπούς της: έβλεπε στην θάλασσα και τους δρόμους της, στα ταξίδια και στο εμπόριο (Κεφαλά, 2012).

Πηγή: <http://odysseus.culture.gr>. *Η Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου.*

Επιπρόσθετα η μεσαιωνική πόλη της Ρόδου αναπτύχθηκε πάνω σε ένα τμήμα της αντίστοιχης ελληνιστικής, στο βόρειο άκρο του νησιού. Η πόλη τειχίστηκε για πρώτη φορά τον 7^ο αι. μ.Χ., οπότε χρονολογείται η κατασκευή του πρώτου βυζαντινού "Κάστρου", που αντικαταστάθηκε στις επιδρομές των Αράβων. Οι γραπτές πηγές αναφέρουν την παρουσία ενός φρουρίου που εξυπηρετούσε την

προστασία του πληθυσμού σε περίπτωση εχθρικής επιδρομής, ήδη από τον 7^ο αι., κάτι που επιβεβαιώθηκε από την ανασκαφική έρευνα. Η πρωτοβυζαντινή αυτή οχύρωση περιέκλειε αρχικά ένα μέρος του οικισμού, το οποίο στην περίοδο της Ιπποτοκρατίας ονομάστηκε Κολλάκιο, αλλά στα τέλη του 11^{ου} ή στην διάρκεια του 12^{ου} αι. φαίνεται ότι τροποποιήθηκε για να περιλάβει και τον εκτός τειχών οικισμό (Κεφαλά, 2012).

Μετά την έλευση των Ιωαννιτών ιπποτών στο νησί, το 1309, οι οχυρώσεις της πόλης επεκτάθηκαν, η πόλη τετραπλασιάστηκε σε μέγεθος σε σχέση με τη βυζαντινή και αναπτύχθηκε σε μια ημικυκλική περιοχή έκτασης 420.000 τ.μ. γύρω από το κεντρικό λιμάνι. Η κατασκευή των νέων τειχών προσαρμόστηκε σταδιακά στις απαιτήσεις της εποχής, όπως είχαν διαμορφωθεί μετά τη γενικευμένη χρήση της πυρίτιδας και των πυροβόλων όπλων. Οι επισκευές και τροποποιητικές παρεμβάσεις στην ροδιακή οχύρωση στη διάρκεια της Ιπποτοκρατίας αποτελούν σαφείς μαρτυρίες της παραπάνω εξέλιξης (Κεφαλά, 2012).

Η ιπποτική πόλη αναπτύσσεται σε σχήμα πετάλου το πιο κεντρικό από τα πέντε λιμάνια της αρχαιότητας και καταλαμβάνει το γεωγραφικό πυρήνα του οικισμού, στα όρια του οποίου περιλαμβάνεται ο κεντρικός χώρος όλων των ιστορικών περιόδων της πόλης (Κεφαλά, Αρχοντόπουλος, κ.α. 1997). Οι σημαντικότεροι δρόμοι της μεσαιωνικής πόλης ακολούθησαν, με μικρές αποκλίσεις, τους άξονες των αρχαίων και προεκτείνονταν εκτός των τειχών ως αγροτικοί. Τα δύο λιμάνια της, το Εμπόρειο και το Μανδράκι, ήταν αντίστοιχα ο «μέγας λιμνή» δηλαδή το εμπορικό λιμάνι και ο «μικρός λιμνή» των αρχαίων ροδίων που από το μεσαίωνα έως σήμερα ονομάζεται Μανδράκι. Η αγορά της Ιπποτοκρατίας ήταν η αρχαία και αργότερα η βυζαντινή αγορά. Τα πηγάδια της, στο μεγαλύτερο μέρος, ήταν αρχαία, ενώ ένα τμήμα του ελληνιστικού αποχετευτικού συστήματος λειτουργούσε ακόμη στη μεσαιωνική περίοδο (Κεφαλά, 2012).

Πηγή: <http://www.rokar-rokar-blogspot.com>. *Μικρογραφία της μεσαιωνικής πόλης της Ρόδου από τον χειρόγραφο κώδικα του Caoursin.*

Στην ιπποτική πόλη διατηρείται η βυζαντινή υποδιαίρεση σε Κάστρο και Χώρα. Το Κολλάκιο (Κάστρο) οργανώνεται ως μοναστηριακό συγκρότημα όπου ζουν οι ιππότες, η βυζαντινή ακρόπολη διαμορφώνεται σε Παλάτι του Μεγάλου

Μαγίστρου, ενώ το Μπούργκο είναι η συνοικία των αστών, Λατίνων και Ελλήνων(Κεφαλά, Αρχοντόπουλος κ.α. 1997).

Η οχύρωση της Ρόδου παρουσιάζει την ακόλουθη διάταξη: Αρχικά το τείχος κατεβαίνει κατακόρυφα, μέχρι την τάφρο. Έπειτα σε πολλά σημεία της οχύρωσης είχαν οικοδομήσει προτείχισμα και αυτό χρησίμευε ως πρώτη γραμμή και κατέληγε μέχρι την τάφρο. Η τάφρος είναι πλατιά, βαθιά με ψηλά αναλήμματα προς τα έξω.

Οι οχυρώσεις όριζαν τρεις γραμμές άμυνας, με τελευταίο το φρουριακό συγκρότημα του Παλατιού του Μεγάλου Μαγίστρου. Μεταξύ αυτού και του περιμετρικού τείχους υπήρχε μια ενδιάμεση αμυντική γραμμή, ένα τείχος που διαιρούσε την πόλη σε δύο άνισα μέρη. Αυτά ήταν το Κολλάκιο και το Μπούργκο. Το βόρειο και μικρότερο τμήμα της μεσαιωνικής πόλης ονομαζόταν Κολλάκιο, ήταν η «κάτω ακρόπολη» της αρχαίας Ρόδου και προοριζόταν αποκλειστικά για τις δραστηριότητες των μελών του ιπποτικού τάγματος. Το τείχος είναι οικοδομημένο κατά το ισόδομο σύστημα. Ο Κύριος άξονάς του ήταν η οδός Ιπποτών, η οποία ξεκινούσε από το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου και κατέληγε στην εκκλησία της Παναγίας του Κάστρου, ενώ στις δύο πλευρές του υψώνονταν ορισμένα από τα σπουδαιότερα ιπποτικά κτίσματα, ο Άγιος Ιωάννης του Κολλακίου, τα Καταλύματα των Γλωσσών, το παρεκκλήσι της Αγίας Τριάδας, το Νοσοκομείο και οι οικίες των αξιωματούχων του τάγματος. Ο υπόλοιπος πληθυσμός κατοικούσε στο Μπούργκο. Την περιοχή αυτή διέσχιζε ο φαρδύς δρόμος της Αγοράς που κατέληγε σε δύο πολύ σημαντικά κτίρια της εποχής, την Παναγία του Μπούργκου και τον Ξενώνα της Αγίας Αικατερίνης (Κεφαλά, 2012) στα οποία θα αναφερθούμε συνοπτικά παρακάτω (<http://odysseus.culture.gr>).

Ο Ξενώνας της Αγίας Αικατερίνης βρίσκεται στο Μπούργκο της Μεσαιωνικής Πόλης της Ρόδου. Είναι το σημαντικότερο μνημείο της Μεσαιωνικής Πόλης. Χτίστηκε το 1391-92, επί μεγάλου μαγίστρου Heredia, από τον Ιταλό Domenico d'Allemagna, αμράλη του Τάγματος των Ιωαννιτών Ιπποτών. Σκοπός του ιδρύματος ήταν να προσφέρει κατάλυμα, με έξοδα του Τάγματος, σε προσκυνητές των Αγίων Τόπων κάθε εθνικότητας. Ο Ξενώνας που προοριζόταν μόνο για τους επίσημους επισκέπτες της Ρόδου, χρησιμοποιήθηκε ήδη από το 1394-95 και περιγράφεται από τον ταξιδιώτη Niccole de Martoni ως ωραίος και λαμπρός, με πολλά και όμορφα δωμάτια, με πολλά και καλά κρεβάτια(Κεφαλά, 2012)(<http://odysseus.culture.gr>).

Το κτίριο καταστράφηκε ολοσχερώς κατά την τουρκική πολιορκία του 1480 και το σεισμό του 1481 και ανοικοδομήθηκε το 1516, την εποχή του μεγάλου μαγίστρου Fabrizio del Carretto. Κατά τους συμμαχικούς βομβαρδισμούς το 1944, κατέρρευσε το ανατολικό τμήμα του ξενώνα μαζί με πολλά άλλα οικοδομήματα. Τα χρόνια που ακολούθησαν τις καταστροφές του πολέμου, το σωζόμενο μέρος του κτιρίου κατοικήθηκε από άπορους μετανάστες καθώς και οικογένειες μέχρι το 1986 (Κεφαλά, 2012).

Η Παναγία του Μπούργκου αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της ιπποτικής αρχιτεκτονικής, που ανταποκρινόταν στις ανάγκες των καθολικών της πόλης της Ρόδου. Πρόκειται για ένα γοτθικό ναό, τρίκλιτης βασιλικής. Ο ναός χρησιμοποιήθηκε για την εξυπηρέτηση των αναγκών του καθολικού δόγματος. Το κτίριο αυτό το κατασκεύασαν οι ιπότες. Ο ναός αυτός καταστράφηκε κατά την πολιορκία του 1522. Η ανοικοδόμησή της χρονολογείται στο τέλος του 14^{ου} αιώνα. Επίσης κατά την διάρκεια της ιπποτοκρατίας χτίστηκαν έξι παρεκκλήσια στον περιβάλλοντα χώρο και ανοίχτηκαν εφτά αψιδωτοί τάφοι στον βόρειο τοίχο της

εκκλησίας. Σήμερα σώζονται μόνο οι τρεις αψίδες και τμήματα των παρεκκλησιών (<http://www.oikologikarodiaka.wordpress.com>).

Πηγή: <http://odysseus.culture.gr>. Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. Ο Ξενώνας της Αγίας Αικατερίνης. Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου. Εξωτερική άποψη του μνημείου.

Πηγή: <http://www.oikologikarodiaka.wordpress.com>. Η Παναγιά του Μπούργκου.

Τέλος η μεσαιωνική πόλη της Ρόδου κηρύσσεται το 1960 από το Υπουργείο Πολιτισμού "ιστορικός διατηρητέος οικισμός", με σκοπό να προστατευθεί και να διατηρηθεί ο μνημειακός της χαρακτήρας. Επιπρόσθετα υπήρξε η κινητήρια δύναμη για τη συνεργασία των αρμόδιων για την προστασία των μνημείων κρατικών φορέων (Υπουργείο Πολιτισμού- Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων). Έτσι το 1984 υπογράφηκε προγραμματική σύμβαση ανάμεσα στους παραπάνω φορείς με στόχο την ολοκληρωμένη αποκατάσταση της μεσαιωνικής πόλης. Ταυτόχρονα επειδή η πόλη διασώζεται στο σύνολό της, κηρύχθηκε από την Unesco το 1988 "Πόλη της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς" και προστατεύεται "σαν πολιτιστικό αγαθό προς όφελος της ανθρωπότητας (Κεφαλά, Αρχοντόπουλος κ.α. 1997).

1.2. Η Οργάνωση του τάγματος των Ιωαννιτών Ιπποτών

Οι Ιωαννίτες Ιππότες, πριν καταλάβουν τη Ρόδο έφθασαν στα Ιεροσόλυμα με σκοπό να ιδρυθεί το θρησκευτικοπολεμικό τάγμα τους. Ο κυρίαρχος στόχος τους ήταν να ιδρυθεί αυτό το τάγμα έτσι ώστε να φέρουν πιο κοντά το λαό και τους προσκυνητές. Η δημιουργία του ιπποτικού τάγματος του Αγίου Ιωάννη συνδέεται άμεσα με την Ιερουσαλήμ, το σπουδαιότερο προσκύνημα της χριστιανισμής. Το ταξίδι προς τους Αγίους Τόπους, η επιδίωξη πολλών πιστών παρουσίαζε σοβαρές δυσχέρειες, κινδύνους, ασθένειες και ταλαιπωρίες. Ανέκυψε η ανάγκη δημιουργίας ενός ιδρύματος για την περίθαλψη των προσκυνητών. Το 1058 κάποιοι έμποροι από το Αμάφι της Ιταλίας πήραν την άδεια να ιδρύσουν έναν ναό, έναν ξενώνα και ένα νοσοκομείο στην Ιερουσαλήμ. Την επιμέλεια της λειτουργίας αυτών των κτιρίων ανέλαβε μια ομάδα μοναχών που είχε ως προστάτη τους τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο (Κεφαλά, Αρχοντόπουλος κ.α. 1997). Συγκεκριμένα το Τάγμα των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη ήταν μία μοναχική κοινότητα αφιερωμένη στον Άγιο Ιωάννη τον Βαπτιστή, που διαχειριζόταν έναν ξενώνα ή νοσοκομείο για τους προσκυνητές των Αγίων Τόπων (Carlo Marullo di Condojanni 1999:13).

Έτσι στα μέσα του 11^{ου} αι. χτίστηκε κοντά στο ναό της Αναστάσεως η εκκλησία Sainte Marie-Latine και δίπλα σ' αυτόν υπήρχε και ένας ξενώνας για την φιλοξενία και την περίθαλψη των χριστιανών προσκυνητών των Αγίων Τόπων (Κόλλιας 2013:11). Συγκεκριμένα οι πιστοί πήγαιναν να προσευχηθούν. Ο ρόλος των ιπποτών ήταν ο ακόλουθος. Οι Ιωαννίτες ιππότες ήταν μοναχοί, νοσοκόμοι, στρατιώτες, είχαν μεγάλη πίστη στο θεό, ήταν θρησκευόμενοι. Με λίγα λόγια παρείχαν ιατρική περίθαλψη στους αρρώστους.

Επιπρόσθετα το Τάγμα των Ιωαννιτών διαμορφώθηκε στις αρχές του 12^{ου} αι., όταν ο μεγάλος μάγιστρος R. du Puys μετέτρεψε το μοναχικό ίδρυμα σε θρησκευτικό σώμα. Το τάγμα οργανώθηκε για να πετύχει τους βραχυπρόθεσμους και τους μακροπρόθεσμους σκοπούς του. Σ' αυτό κυριαρχούσε η αυστηρή ταξική κλιμάκωση και η ιεραρχία. Το Ιωαννίτικο τάγμα το αποτελούσαν τρεις τάξεις: Οι ιππότες, οι καπελάνοι και οι σεργέντες. (Κόλλιας, 2005: 36).

Οι ιππότες ήταν πάντα γόνοι των ευγενών. Η τάξη των ιπποτών είχε στα χέρια της την εξουσία. Η καταγωγή τους ήταν αριστοκρατική. Όλα τα μεγάλα διοικητικά και στρατιωτικά αξιώματα τα έπαιρναν οι ιππότες, όπως αυτό του μεγάλου μαγίστρου, των μπαλίων κ.α. (Κόλλιας, 2005: 36).

Οι καπελάνοι δεν ήταν ευγενείς, αλλά ήταν ιερείς του τάγματος και τα καθήκοντά τους περιορίζονταν στην εκτέλεση των θρησκευτικών ιεροτελεστιών. Επίσης δεν ήταν απαραίτητο να κατάγονται από αριστοκρατική οικογένεια. Επιπλέον αυτή η τάξη είχε τρεις βαθμίδες: τους απλούς κληρικούς, τους καπελάνους και τους πριόρηδες (Κόλλιας, 2005: 36).

Οι σεργέντες ήταν γόνοι ελεύθερων πολιτών και όχι δούλων. Βοηθούσαν τους ιππότες στον πόλεμο, τους αρρώστους, τους φτωχούς και τους αναξιοπαθούντες. Επίσης αναλάμβαναν κατώτερα αξιώματα στη δημόσια διοίκηση και στο στρατό. (Κόλλιας, 2005: 36).

Τέλος αξίζει να σημειωθεί πως η παραμονή των Ιωαννιτών ιπποτών στην Ανατολή διήρκεσε διακόσια χρόνια. Όταν το 1247 οι Άραβες τους εκδιώξαν από την Ιερουσαλήμ, αυτοί κατέφυγαν στην Άκρα της Παλαιστίνης. Το 1291 η αραβική δύναμη κυριεύσε το φρούριό τους. Επόμενος σταθμός τους υπήρξε η Λεμεσός της Κύπρου. Στη Ρόδο εγκαταστάθηκαν το 1309 και παρέμειναν για περισσότερο από δύο αιώνες. Αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν το 1522, όταν το νησί έπεσε στα χέρια των Οθωμανών Τούρκων. Στη συνέχεια κατέληξαν στη Μάλτα (Κεφαλά, Αρχοντόπουλος κ.α. 1997).

1.3. Οι αξιωματούχοι της δημόσιας διοίκησης και του στρατεύματος

Αρχικά θα αναφερθούμε στην κεντρική διοίκηση του Τάγματος των Ιπποτών και έπειτα θα μιλήσουμε για τους αξιωματούχους του στρατεύματος.

Στην κεντρική διοίκηση υπήρχαν τα μέλη του τάγματος των Ιωαννιτών ιπποτών που ανήκαν σε διάφορες εθνότητες («γλώσσες»). Αυτές ήταν επτά: της Προβηγκίας, της Ωβέρνης, της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Αγγλίας, της Ισπανίας και της Γερμανίας. Κάθε «γλώσσα» είχε δικό της αρχηγό, οικόσημο και το κατάλυμά της, ένα κτίριο όπου συνέρχονταν τα μέλη της και φιλοξενούνταν οι επίσημοι επισκέπτες. Η επίσημη γλώσσα της διοίκησης και των εγγράφων ήταν η λατινική. Οι Ιππότες που ανήκαν σε διαφορετικές «γλώσσες» στις καθημερινές τους συναλλαγές μιλούσαν Ιταλικά ή Αγγλικά. (Κεφαλά, Αρχοντόπουλος κ.α. 1997).

Αντίθετα οι αξιωματούχοι ήταν αυτοί που είχαν υψηλά αξιώματα στην διοίκηση και το στράτευμα. Στην κορυφή της διοικητικής ιεραρχίας βρισκόταν ο μέγας μάγιστρος. Μετά τον μεγάλο μάγιστρο ακολούθησαν άλλα οκτώ υψηλά αξιώματα στην διοίκηση: ο μεγάλος κομεντόρης, ο μαρισκάλδος, ο ξενοδόχος, ο αμιράλης, ο ντραπέριος, ο μεγάλος τουρκόπουλος, ο τρεζουριέρης ή μεγάλος μπαλίων και τέλος ο μεγάλος καγκελλάριος. Αυτοί ήταν οι αρχηγοί των «γλωσσών» (Κόλλιας, 2005: 37).

Ο μεγάλος κομεντόρης (magnus praceptor) ήταν αρχηγός της «γλώσσας» της Προβηγκίας και δεύτερος στην ιεραρχία μετά τον μεγάλο μάγιστρο. Ο ρόλος του ήταν αυτός του διαχειριστή της περιουσίας του Τάγματος και ταυτόχρονα του ελεγκτή των εσόδων, των φόρων και των διάφορων εφοδίων. Όταν ο μεγάλος μάγιστρος απουσίαζε από τη Ρόδο τον αντικαθιστούσε.

Ο μαρισκάλδος ήταν ο αρχηγός της «γλώσσας» της Ωβέρνης. Ακόμα ήταν υπεύθυνος να προμηθεύει στο στρατό και το ναυτικό τα απαραίτητα για τον πόλεμο όπλα, πυρομαχικά κ.α.

Ο ξενοδόχος ήταν πάντα ο αρχηγός της «γλώσσας» της Γαλλίας και υπεύθυνος για την περίθαλψη των αρρώστων και την κοινωνική μέριμνα. Ήταν ο προϊστάμενος του νοσοκομείου και όλων εκείνων που μεριμνούσαν για τους αρρώστους και τα εγκαταλελειμμένα παιδιά. Υπήρχε και ένα φαρμακείο καθώς και ένας φαρμακοποιός. Υπεύθυνοι για την προμήθεια των φαρμάκων ήταν ο ξενοδόχος και οι δύο σύμβουλοί του.

Ο αμιράλης ήταν ο αρχηγός του στόλου και είχε απόλυτη εξουσία στα πλοία και τα πληρώματα.

Ο ντραπέριος ήταν ο αρχηγός της «γλώσσας» της Αραγόνας. Φρόντιζε για την ενδυμασία των μελών του Τάγματος και ήταν υπεύθυνος για τα εργαστήρια και τις αποθήκες ιματισμού.

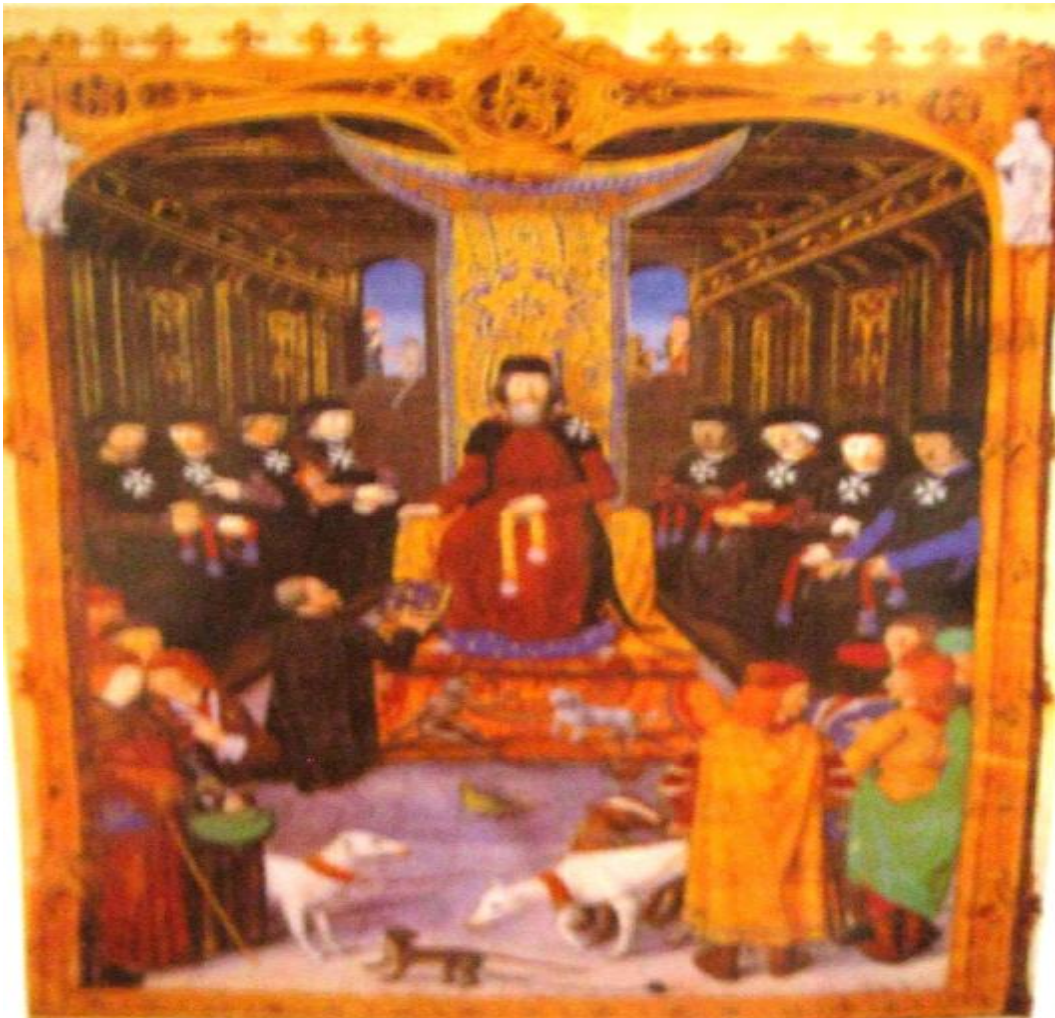
Ο μεγάλος τουρκόπουλος ήταν ο αρχηγός της «γλώσσας» της Αγγλίας. Συγκεκριμένα ήταν διοικητής των τουρκοπούλων, σώματος ελαφρού ιππικού. Ακόμα ήταν ένας απλός αξιωματούχος του στρατού, υφιστάμενος του μαρισκάλδου.

Ο τρεζουριέρης ή μεγάλος μπαλής ήταν ο αρχηγός της «γλώσσας» της Γερμανίας και διαχειριστής των χρημάτων του Τάγματος. Επίσης έλεγχε τους διαχειριστές των αποθηκών, τροφίμων, ξυλείας και εμπορευμάτων. Αργότερα ο μεγάλος μπαλής ήταν υπεύθυνος για τα κάστρα του ιπποτικού κράτους.

Ο μεγάλος καγκελάριος ήταν προϊστάμενος της γραμματείας του μεγάλου μάγιστρου. Σφράγιζε και υπέγραφε τα πρωτότυπα κρατικά έγγραφα. (Κόλλιας, 2005: 41).

1.4. Ο Ρόλος του Μεγάλου Μαγίστρου

Ο Μεγάλος Μάγιστρος ήταν ο ισόβιος ανώτατος άρχοντας στη διοίκηση και το στράτευμα. Ήταν ο κυρίαρχος ανώτατος άρχοντας του ιπποτικού κράτους. Προερχόταν πάντα από την πρώτη τάξη των ιπποτών και έπρεπε να είναι οπωσδήποτε ευγενής. Στην συνέχεια εκλεγόταν από την Γενική Σύνοδο και αυτή διάλεγε έναν κομεντόρη της Συνόδου και εκείνος με την σειρά του ονόμαζε τους τρεις πρώτους εκλέκτορες: έναν ιππότη, έναν καπελάνο και ένα σεργέντη. Παράλληλα οι τρεις διάλεγαν έναν τέταρτο και οι τέσσερις έναν πέμπτο. Η διαδικασία αυτή συνεχιζόταν μέχρις ότου οι εκλέκτορες γίνονταν δεκατρείς, οι οποίοι, μετά από κοινή σύσκεψη, διάλεγαν τη νέα κεφαλή του Τάγματος. Αργότερα η Γενική Σύνοδος περιόριζε την εξουσία του και έκανε έλεγχο στις ενέργειές του. Εντούτοις, για σημαντικές και σοβαρές ενέργειες ή αποφάσεις συγκαλούσε το Συμβούλιο. Με λίγα λόγια αυτός είχε το δικαίωμα όταν το έκρινε απαραίτητο, να συγκαλεί τη Γενική Σύνοδο.(Κόλλιας, 2005:37)

Πηγή: Κόλλιας Ηλίας, 2005 Εικόνα 27, σελ. 67. Το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου. Μεγάλη αίθουσα Συμβουλίου.

1.5. Συλλογικά Διοικητικά Όργανα

Τα δύο σημαντικότερα διοικητικά όργανα ήταν η Γενική Σύνοδος και το Συμβούλιο όπου έπαιζαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη Διοίκηση.

Η Γενική Σύνοδος είχε την ανώτατη εξουσία και σ' αυτή συμμετείχαν όλα τα μέλη του Τάγματος. Επιπλέον έλεγχε όλες τις ενέργειες των διοικητικών και στρατιωτικών οργάνων του κράτους. Οι αποφάσεις της ήταν νόμοι. Επίσης συνερχόταν κάθε πέντε χρόνια και καμιά φορά κάθε τρία, αργότερα κάθε δέκα ή δεκαπέντε. Στην περίπτωση του θανάτου του μεγάλου μαγίστρου συνερχόταν έκτακτα.

Το συμβούλιο συμβούλευε και βοηθούσε το μεγάλο μάγιστρο στη διοίκηση. Βρισκόταν πάντα στην έδρα του Τάγματος. Η εκλογή των μελών του συμβουλίου γινόταν από τη Γενική Σύνοδο ή από το μεγάλο μάγιστρο. Το 1320 η Γενική Σύνοδος αποφάσισε ότι το Συμβούλιο θα το συνιστούσαν από εκεί και ύστερα οι αρχηγοί των «γλωσσών» οι Pillerii. Στη βούλα του Συμβουλίου, απεικονιζόταν ο Πανάγιος Τάφος και στην άλλη τα μέλη του συμβουλίου γονατισμένα μπροστά σε ένα διπλό σταυρό(Κόλλιας, 2013: 20).

Πηγή: Κόλλιας Ηλίας, 2013. Εικόνα 27, σελ.21. Ο Caoursin εκφωνεί λόγο για το θάνατο του σουλτάνου Μεχμέτ Β' του Πορθητή, ενώπιον του μεγάλου μαγίστρου P.d'Aubusson, του Συμβουλίου και αστών της Ρόδου.

1.6. Τοπική Διοίκηση

Η διοίκηση των δωδεκανησιακών μονάδων γινόταν με ένα συγκεντρωτικό σύστημα, που κατέληγε στην ανώτατη εξουσία της Γενικής Συνόδου, του Μεγάλου Μαγίστρου και του συμβουλίου του. Επιπλέον η διοίκηση περιλάμβανε δύο τοπικές διοικητικές μονάδες. Αυτές είναι η κομενταρία και το προιόρατο.

Η Κομενταρία ήταν η πρώτη βασική διοικητική μονάδα του ιπποτικού κράτους. Η εξουσία της απλωνόταν μεταξύ των γειτονικών οικισμών ή κτημάτων. Επίσης τη διοικούσε ο κομεντόρης ο οποίος προερχόταν από την πρώτη τάξη των ιπποτών και είχε τριετή θητεία στο Τάγμα. Οι πιο καίριες για την άμυνα κομενταρίες ονομάζονταν καστελλανίες και ο καστελλάνος έπρεπε να είχε τουλάχιστον πενταετή θητεία. Μερικοί ιππότες ή σεργέντηδες βοηθούσαν τον κομεντόρη.

Το προιόρατο είναι ένας ακαθόριστος αριθμός από κομενταρίες που αποτελούσε ένα προιόρατο όπως της Γαλλίας, της Ωβέρνης, της Μεσίνης κ.τ.λ. Ο πριόρης διοριζόταν από την Γενική Σύνοδο μετά από πρόταση του μεγάλου μαγίστρου. Την εποχή που το Τάγμα βρισκόταν στα Δωδεκάνησα εισάγονταν οι όροι μεγάλο προιόρατο και μεγάλος πριόρης (Κόλλιας, 2005: 42- 43).

1.7. Οικονομία

Αξιοσημείωτο είναι πως η Ρόδος στα παλαιοχριστιανικά και τα βυζαντινά χρόνια χάνει την οικονομική αυτοτέλειά της, αλλά δεν παύει να θεωρείται σημαντικό λιμάνι στο Ανατολικό Αιγαίο όπου διατηρεί τη στρατηγική της σημασία. (Κόλλιας, 2005: 47- 48).

Η ύπαρξη πολλών μικρών παράλιων παλαιοχριστιανικών οικισμών(π.χ Αφάντου, Λίνδος, Γεννάδι, Πλημμύρι κ.α.), αποτελεί ένδειξη για την ανάπτυξη της οικονομίας κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο. Χαρακτηριστικό είναι πως στα τέλη του 7^{ου} αιώνα το νησί παίζει σημαντικό ρόλο στην εμπορική κίνηση.

Στα τέλη του 12^{ου} αιώνα παρατηρείται μια μεγάλη οικονομική κίνηση στο νησί. Κατά την εποχή αυτή στη μεσοβυζαντινή περίοδο οι Ρόδιοι έκαναν εξαγωγή γεωργικών προϊόντων στην Συρία και την Παλαιστίνη. Η Ρόδος έκανε εξαγωγές κρασιού που κατά την εποχή αυτή έφθαναν μέχρι και την Κωνσταντινούπολη. Επίσης εξαγόταν το σιτόκριθο από τη Ρόδο στην Κύπρο στα μέσα του 13^{ου} αιώνα. Ακόμα παρατηρείται μεγάλη οικονομική άνθιση απ'τους μεγαλογαιοκτήμονες κοντά στις περιοχές Αφάντου, Σγούρου, Βάρδα (Κόλλιας, 2005: 48).

Κατά την Ιπποτοκρατία η Ρόδος είχε οικονομικές συναλλαγές με την Ανατολή και τη Δύση. Το εμπόριο διεξαγόταν από από τους Καταλανούς, τους Γενούτες και τους Βενετούς και τους Έλληνες μεγαλέμπορους. Τα ισπανικά πλοία έφερναν προϊόντα από την Βαρκελώνη, την Προβηγκία, την Απουλία και την Σικελία. Η Γένοβα και η Βενετία, η οποία ήταν η ισχυρότερη ναυτική δύναμη της εποχής, είχαν γενικούς προξένους στο νησί με ενεργό ρόλο στη ζωή του τόπου. Επιπλέον αναπτύχθηκαν παραγωγικές δραστηριότητες, όπως η παρασκευή ζάχαρης και

σαπουνιού, η κεραμική και η μεταλλουργία. Οι σημαντικότερες Ροδιακές βιοτεχνίες ήταν δύο: η παραγωγή σαπουνιού και ζάχαρης. Στα 1335 και 1343 η Ροδιακή ζάχαρη ήταν μία από τις καλύτερες στην Μεσόγειο. Στην ιπποτοκρατία παράγονταν εσπεριδοειδή και ζαχαροκάλαμο (Κόλλιας, 2005:48-49).

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο. Πήλινα κωνικά αγγεία για την διύλιση της ζάχαρης. Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου.

Τα εμπορεύματα που διακινούνταν στο νησί από Ανατολή σε Δύση ήταν: αρώματα, κερύ, πιπέρι, χαβιάρη, μάλλινα μεταξωτά υφάσματα, χαλιά, κεραμικά, λάδι, κρασί, δέρματα, ζάχαρη κ.α (Κόλλιας, 2005:48-49). Στις πρώτες δεκαετίες της ιπποτοκρατίας μεγάλες εμπορικές, τραπεζικές εταιρίες της Φλωρεντίας εγκατέστησαν στην Ρόδο υποκαταστήματα, όπως οι Peruzzi, οι Bardi, οι Altoviti οι Alberti, Carroni. Οι εμπορικές σχέσεις της Ρόδου και της τουρκοκρατούμενης Μικράς Ασίας δεν διακόπηκαν ποτέ. Από την Μικρά Ασία γινόταν εισαγωγή χαλιών, μεταξωτών υφασμάτων, σιταριού, κεραμικών σκευών. Ο μεγάλος μάγιστρος J. de Lastic στις 15 Φεβρουαρίου του 1453 επιτρέπει στον Ιμπραήμ να πλέει ελεύθερα στη Ρόδο και την Τουρκία για την μεταφορά τροφίμων και άλλων ειδών (Κόλλιας, 2005:51). Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα οι Ρόδιοι ως ναυτικοί ή έμποροι ήταν εγκατεστημένοι στην Βενετία. Η ναυτιλία ήταν ένας από τους σημαντικότερους τομείς της Ροδιακής οικονομίας. Επιπλέον στη Ρόδο εκτός από τις ανεπτυγμένες δραστηριότητες του τριτογενούς τομέα της οικονομίας, παρουσιάστηκαν και μικρές βιοτεχνίες υφαντών, αγγειοπλαστικής, μεταλλουργίας κ.α. Τέλος στα χρόνια του μεγάλου μαγίστρου F.del Carretto υπήρχε στη Ρόδο μεταλλουργείο που είχε την δυνατότητα να κατασκευάζει πυροβόλα και άλλα αντικείμενα (Κόλλιας, 2005: 52).

Πηγή: Κόλλιας Ηλίας, 2005 Εικόνα 20, σελ.53. Κανόνι κατασκευασμένο στη Ρόδο την εποχή του μεγάλου μαγίστρου F.del.Carretto(1513-1521). Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου.

1.8. Κοινωνία

Οι περισσότεροι κάτοικοι οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στο νησί ήταν Έλληνες. Ανάμεσα σ' αυτούς υπήρχαν οι έμποροι, τραπεζίτες, εφοπλιστές, τεχνίτες, καλλιτέχνες, στρατιώτες όπου είχαν έρθει από όλη τη δυτική Ευρώπη: Ισπανοί, Γάλλοι, Ιταλοί, Άγγλοι, Γερμανοί. Συγκεκριμένα στο νησί κατοικούσαν πρόσφυγες από όλες της εθνότητες. Παράλληλα στο ανατολικό τμήμα της πόλης κατοικούσαν οι Εβραίοι, οι τεχνίτες και οι γιατροί. Επίσης στη Ρόδο υπήρχαν και οι τσιγγάνοι. Η κοινωνική διαστρωμάτωση της ιπποτοκρατούμενης Ρόδου συμπληρωνόταν από περιθωριακές ομάδες. Στα μέσα του 15^{ου} υπήρχαν οι πόρνες που είχαν κατακλύσει την πόλη και προκαλούσαν σκάνδαλα (Κόλλιας, 2005: 55).

Παρατηρούμε μια πλούσια κοινωνική διαστρωμάτωση στη Ρόδο της Ιπποτοκρατίας, ενώ αυξάνεται ο αριθμός των κοινωνικών τάξεων. Στην ανώτερη τάξη συγκαταλέγονταν οι ευγενείς, οι Φράγκοι και οι Έλληνες κάτοχοι μεγάλων εκτάσεων γης σ' όλη τη Δωδεκάνησο και τη δυτική Ευρώπη. Συνάμα το εμπόριο και η ναυτιλία είχαν επιτρέψει να σχηματιστεί μια αστική τάξη ξένων και ντόπιων εμπόρων που ζούσαν και πλούτιζαν στη Ρόδο. Στη συνέχεια ακολούθησαν οι μικροαστοί, οι τεχνίτες, οι μικροβιοτέχνες, οι καλλιτέχνες κ.α. Ακόμα οι εργάτες δούλευαν στις βιοτεχνίες παραγωγής ζάχαρης, σαπουνιού και υφαντών (Κόλλιας, 2005: 55).

Αντίστοιχα ακολουθεί η διάκριση των εθνοτήτων της κάθε ομάδας στην κοινωνική διαστρωμάτωση. Υπάρχουν διάφορες κοινωνικές ομάδες από διαφορετικές χώρες. Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα ξεχωρίζουν τέσσερις ιδεολογικές ομάδες. Αυτές είναι οι εξής: η φράγκικη, η ελληνορθόδοξη, η φραγκοελληνική και η εβραϊκή. (Κόλλιας, 2005: 56). Πιο συγκεκριμένα στην φράγκικη ιδεολογία ήταν ενταγμένες από την μια οι κυρίαρχες κοινωνικές τάξεις των δυτικοευρωπαϊκών ιπποτών, ευγενών, φεουδαρχών, τραπεζιτών και μεγαλεμπόρων και από την άλλη η τάξη των απλών στρατιωτικών, τεχνιτών, καλλιτεχνών οι οποίοι είχαν έρθει από τη Δύση με στόχο και προοπτικές για να βρουν μία καλύτερη τύχη.

Οι ιππότες συνάντησαν στη Ρόδο μια άλλη ιδεολογική ομάδα την ελληνορθόδοξη εχθρική προς τη δική τους η οποία ήταν ανεπτυγμένη από την ελληνική παράδοση και την ορθοδοξία, αλλά ταυτόχρονα στηριζόταν στις παραγωγικές σχέσεις και τις κοινωνικές δομές. Αυτή η ιδεολογία εξέφραζε σε άλλες φραγκοκρατούμενες περιοχές μια εθνική συνείδηση και αντίσταση προς τους Φράγκους. Μια μεγάλη ομάδα του ροδιακού λαού έμενε δεμένη στην πατροπαράδοτη πίστη και δεν δεχόταν την πνευματική ηγεσία του μητροπολίτη της Ρόδου.

Αντίθετα η φραγκοελληνική ιδεολογική ομάδα είχε μια νέα στάση απέναντι στους δυτικοευρωπαίους. Πιο συγκεκριμένα επέτρεπε στους Έλληνες να έχουν αρμονικές σχέσεις με το καθεστώς καθώς και να καταλαμβάνουν υψηλές κοινωνικές θέσεις και διακρίσεις. Κρατώντας τα θρησκευτικά δόγματά τους, τις συνήθειες, τα ήθη και την γλώσσα τους δεν έχασαν την επαφή με την παράδοσή τους, την ιστορία και τη φυλή τους που εξακολουθούσαν να είναι στενά δεμένοι με τις ρίζες τους. Ταυτόχρονα δέχτηκαν την πολιτική κυριαρχία των ιπποτών, τις νέες ιδέες και τις παραγωγικές σχέσεις της Δύσης. Αυτή η νέα ιδεολογία έχει γίνει αποδεκτή από ένα μέρος του κλήρου των αστών της Ρόδου στην δεκαετία του 15^{ου} αι και επικυρώνεται στα 1474 από τη Σύνοδο της Φερράρας- Φλωρεντίας (Κόλλιας, 2005: 58).

Τέλος έχουμε την παρουσία των Εβραίων οι οποίοι ζουν στη Ρόδο από τα μέσα του 2^{ου} αι. π.χ.. Στα 1502, όταν προέκυψε το εβραϊκό πρόβλημα στη Δωδεκάνησο και οι Εβραίοι, σύμφωνα με ένα διάταγμα έπρεπε είτε να βαφτιστούν χριστιανοί είτε να εγκαταλείψουν την πόλη, οι ιππότες τούς προσέφεραν την βοήθειά τους (Κόλλιας, 2005: 58-61).

Με λίγα λόγια, στην πόλη της Ρόδου ζει μια κοινωνία πολυπολιτισμική, αποτελούμενη από σκλάβους, πόρνες και προαγωγούς, εργάτες, ναύτες, τεχνίτες αλλά και από πλούσιους εκλεπτυσμένους ευγενείς, αστούς, Φράγκους και Έλληνες οι οποίοι αγαπούσαν τα γλέντια, το φαγοπότι, τις ακριβές και ωραίες φορεσιές. (Κόλλιας, 2005: 58-61).

Πηγή: Κόλλιας Ηλίας, 2005. Εικ22. Σελ.57. Κούπα με εγχάρακτο και γραπτό διάκοσμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου: Το κτίριο

2.1. Ιστορικό πλαίσιο

Το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου ήταν χτισμένο στο βορειοδυτικό ψηλότερο σημείο της μεσαιωνικής πόλης. Ισχυρό και δεμένο άρρηκτα με την οχύρωση, ήταν το τελευταίο καταφύγιο του πληθυσμού σε περίπτωση κατάληψης της πόλης από τον εχθρό. Μετά την κατάληψη της Ρόδου από τους Τούρκους το παλάτι υπέστη πολλές καταστροφές όπως (σεισμοί, βομβαρδισμοί κ.λ.π.), με αποτέλεσμα να αλλοιωθεί αρκετά, με τελευταία την παρέμβαση των Τούρκων που το χρησιμοποίησαν ως φυλακή και προσέθεσαν στην αυλή του ευτελή κτίσματα. Σιγά σιγά, το Παλάτι άρχισε να καταρρέει από τους πολλούς σεισμούς. Εν τούτοις διατηρούσε την παλιά του όψη εξωτερικά μέχρι τα μέσα περίπου του 19^{ου} αιώνα. (Κόλλιας, 2005:143). Το τελειωτικό χτύπημα έγινε το 1856 με την έκρηξη της πυρίτιδας που βρισκόταν στα υπόγεια της γειτονικής με το Παλάτι της εκκλησίας του Αγ. Ιωάννου του Κολλάκιου έτσι απόμεινε μόνο το ισόγειό του (Κόλλιας, 2005: 143).

Πηγή: <http://www.rizospastis.gr>. Το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου.

Ο Ιταλός διοικητής Δωδεκανήσου C.M.de Vecchi γύρω στο 1937 αποφάσισε να αναστηλωθεί το ερειπωμένο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου. Έτσι λοιπόν ανέλαβε την μελέτη και επίβλεψη του έργου ο Ιταλός αρχιτέκτονας Vittorio Mesturino που ολοκληρώθηκε το 1940. Επίσης οικοδομήθηκε στην ανατολική, δυτική πτέρυγα καθώς και ο όροφος σε όλη την έκταση του κτιρίου(Κόλλιας, 2013: 74).

Ο πρώτος που ερεύνησε συστηματικότερα την ιστορία του Παλατιού ήταν ο A.Gabriel. Στα 1933-34 ο P.Lojacono έκανε ανασκαφές και στερεώσεις στη δυτική και βορειοδυτική πλευρά του κτιρίου(Κόλλιας, 2005:143).

Το Παλάτι είναι ένα δημόσιο κτίριο που διαμορφώθηκε ως οχυρός χώρος από τα τέλη του 7^{ου} αιώνα και ήταν η ακρόπολη του πρωτοβυζαντινού φρουρίου. Επίσης δεν

ήταν μόνο το διοικητικό κέντρο των Ιπποτών, αλλά η έδρα της κοινωνικής και πνευματικής δραστηριότητας των ανώτερων κοινωνικών τάξεων της Ρόδου.

Στο Παλάτι υπήρχε ένα παρεκκλήσι που ήταν αφιερωμένο στην αγ. Αικατερίνη. Το κοσμούσαν επιτοίχιοι τάπητες, όπου απεικονίζονταν σκηνές από το βίο και τα πάθη των αγίων γυναικών. Ήταν επίσης περίφημο για τα ιερά λείψανα που φυλάσσονταν σ' αυτό.

2.2. Αρχιτεκτονική διαρρύθμιση

Η σημερινή αρχιτεκτονική διαρρύθμιση του Παλατιού, ιδιαίτερα του ορόφου δεν έχει καμία σχέση με εκείνη της Ιπποτοκρατίας. Ο αρχιτέκτονας Mesturino σχεδίασε και κατασκεύασε ένα διοικητήριο και συνάμα κατοικία του Ιταλού διοικητή, με όλες τις ανέσεις και την τεχνολογία της δεκαετίας του 1930 (Κόλλιας, 2013:74).

Το Παλάτι είναι ένα ορθογώνιο κτίριο 80x50 μ., διαμορφωμένο γύρω από μια μεγάλη αυλή, διαστάσεων 50x40 μ. περίπου (Κόλλιας, 2005:143).

Στη νότια όψη του κτιρίου βρίσκεται η κύρια πύλη. Δεξιά και αριστερά της ορθώνονται δύο πεταλόσχημοι πύργοι. Τα ημικυλινδρικής διατομής κυμάτια που τους περιβάλλουν και οι βάσεις τους είναι ενδείξεις για την οικοδόμηση, την συντήρηση και την μετασκευή τους στα χρόνια της Ιπποτοκρατίας. Ένα τμήμα της νότιας πλευράς του Παλατιού, το δυτικότερο, είναι βέβαιο ότι ανήκει στη βυζαντινή περίοδο του κτιρίου. Ανασκαφική έρευνα αναφέρει πως το βυζαντινό ανατολικό εξωτερικό τοίχος του Παλατιού, είχε την ίδια ακριβώς πορεία με εκείνον της ιπποτοκρατίας. Είναι ισόδομα χτισμένος, με μεγάλες πωροπλίνθους ύψους 0,50 μ. περίπου (Κόλλιας, 2005: 144).

Πηγή: [http://www. //Secretrhodes.gr](http://www.//Secretrhodes.gr). *Νότια όψη του Παλατιού. Πύλες της μεσαιωνικής Πόλης.*

Έπειτα ακολουθεί η δυτική όψη του κτιρίου όπου μπροστά της ορθώνεται ένας ορθογώνιος, ψηλός πύργος που οικοδομήθηκε στο τέλος του 15^{ου} αι., όταν ο μεγάλος μάγιστρος P.d' Aubusson αποκατέστησε τις ζημιές που προκάλεσαν στο Παλάτι οι βομβαρδισμοί των Τούρκων στη διάρκεια της πολιορκίας του 1480 και ο μεγάλος σεισμός του 1481 (Κόλλιας, 2013:72).

Πηγή: Κόλλιας, 2005. Εικ.3, σελ.17 Δυτική όψη του κτιρίου. Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου.

Στη βόρεια πλευρά του κτιρίου υπάρχουν υπόγειοι χώροι. Αυτοί χρησίμευαν ως αποθήκες και πιθανώς εκεί κατέφευγε, σε περίπτωση εχθρικής επιδρομής, μέρος του άμαχου πληθυσμού της πόλης.

Στο ισόγειο του κτιρίου, υπήρχαν γύρω από την ορθογώνια αυλή καμαροσκέπαστες μικρές και μεγάλες αίθουσες που χρησίμευαν ως αποθήκες, στάβλοι, κουζίνες κ.λ.π (Κόλλιας, 2013:72). Πολλές από τις καμάρες τους είχαν καταρρεύσει και ελάχιστες από αυτές αποκατέστησαν οι «αναστηλωτές» του Ιταλού διοικητή de Vecchi. Ορισμένοι χώροι καλύφθηκαν αυθαίρετα με επίπεδες στέγες.

Οι εξωτερικές όψεις του κτιρίου ήταν αυστηρές και οι επιφάνειές τους αρθρώνονταν από τα εντοιχισμένα πάνω τους οικοσώμα, την ισόδομη τοιχοποιία και τα γλυπτά κυμάτια που περιέβαλλαν πόρτες και παράθυρα (Κόλλιας, 2013:74).

Επιπρόσθετα το δάπεδο της αυλής ήταν διάτρητο από δέκα περίπου γιγαντιαίους υπόγειους σιρούς για την αποθήκευση σιταριού. Κατά την Ιταλοκρατία στο ανατολικό άκρο της αυλής διατηρούνται τρεις από αυτούς τοποθετημένα πάνω τους βαριά, ογκώδη μαρμάρινα στόμιά τους κάνουν να φαίνονται σαν πηγάδια.

Αντίθετα στον όροφο του Παλατιού βρίσκονταν οι αίθουσες και τα διαμερίσματα του μεγάλου μαγίστρου και της συνοδείας του. Οι αίθουσές του στολίστηκαν με ψηφιδωτά, αγάλματα και διάφορα έργα τέχνης από τον 15^ο ως το 19^ο αιώνα. Αυτές είναι: Η μεγάλη αίθουσα του Συμβουλίου, η τραπεζαρία, οι αίθουσες που έχουν την κοινή ονομασία «Μαργαρίτες», οι αίθουσες συνεδριάσεων, υποδοχής και διαμονής. Επίσης οι οροφές κατά κανόνα ήταν ξύλινες και πιθανώς διακοσμημένες με ζωγραφιστά φυτικά και γεωμετρικά σχέδια, ζώα και ανθρώπινες μορφές(Κόλλιας, 2013:72).

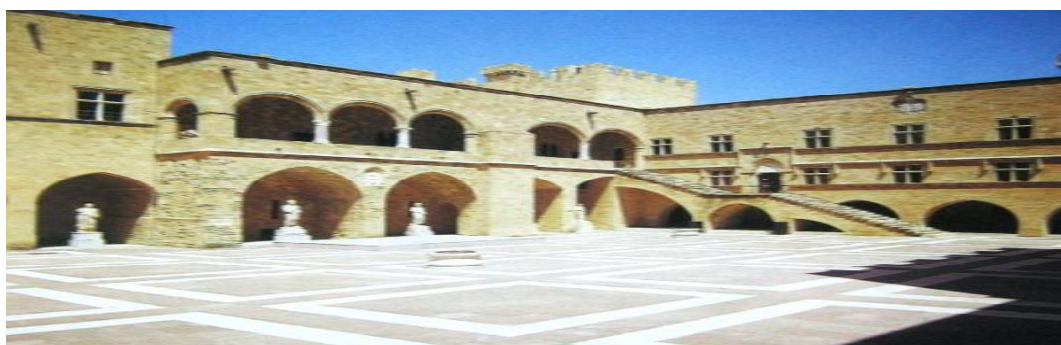
Ακόμα τα δάπεδα των επίσημων αιθουσών ήταν στρωμένα με πολύχρωμες μαρμάρινες πλάκες ή με χρωματιστά κεραμικά πλακίδια (Κόλλιας, 2013:74).

Οι εσωτερικές επιφάνειες των τοίχων στις περισσότερες αίθουσες ήταν ανεπίχριστες και η τοιχοποιία ήταν επιμελημένη και ισόδομη. Πολύχρωμοι τάπητες κοσμούσαν τμήματα των τοίχων, ενώ ορισμένες αίθουσες ήταν διακοσμημένες με τοιχογραφίες (Κόλλιας, 2013:72).

Παράλληλα στα παράθυρα του Παλατιού υπήρχαν υαλογραφήματα για το ίδιο το κτίριο καθώς και για άλλα κτίρια (όπως για τον Άγιο Ιωάννη του Κολλάκιου και την Παναγία του Κάστρου), πάνω σ'αυτά απεικονίζονταν οικόσημα μεγάλων μαγίστρων, μορφές αγίων, καθώς και φυτικά γεωμετρικά κοσμήματα (Κόλλιας, 2013:72).

Το Παλάτι ήταν επιπλωμένο με ξύλινους θρόνους και έδρανα, με σκαλισμένα πάνω τους κοσμήματα υστερογοτθικής τεχνοτροπίας. Επίσης υπήρχαν ξύλινα ερμάρια με πολύτιμα αγγεία και τζάκια μαρμάρινα (Κόλλιας, 2013:74).

Η είσοδος του Παλατιού είναι η ακόλουθη: Αρχικά από τη μεγάλη πύλη μπαίνουμε σ'έναν υπόστεγο χώρο. Δεξιά βρίσκονται οι τρεις αίθουσες που διακοσμήθηκαν με τοιχογραφίες του ζωγράφου Felice Vellana το 1940 παριστάνουν σκηνές από την αναστήλωση του κτιρίου και από τον κοινωνικό και οικονομικό βίο της Ρόδου. Την εποχή της Ιταλοκρατίας, στη βόρεια πλευρά της εσωτερικής αυλής τοποθετήθηκαν μαρμάρινα υστεροελληνιστικά αγάλματα, πάνω σε βάθρα που βρέθηκαν κατά το πλείστον στις ανασκαφές του αρχαίου Ωδείου της Κω (Κόλλιας, 2013:74).

Πηγή: Κόλλιας Ηλίας 2013. Εικόνα 54, σελ.75. Η εσωτερική αυλή του μεγάλου μαγίστρου. Στη βόρεια πλευρά βρίσκονται τα υστεροελληνιστικά αγάλματα από την Κω.

Η πόρτα εισόδου στο εσωτερικό του Παλατιού βρίσκεται αριστερά, στη δυτική πλευρά του μεγάλου υπόστεγου χώρου της εισόδου. Μπαίνοντας δεξιά από την μαρμάρινη σκάλα, βλέπουμε το οικοδομημένο κατά την Ιταλοκρατία παρεκκλήσι. Πιθανώς στέκεται στη θέση του γνωστού από τις ιστορικές πηγές παρεκκλησίου της Αγίας Αικατερίνης. Αριστερά είναι στημένο ένα χάλκινο άγαλμα, αντίγραφο του Αγ. Νικολάου του Μπάρι. Δεξιά, βρίσκεται το μεγάλο μαρμάρινο ανάγλυφο, όπου παριστάνεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου, είναι έργο του 1940, του Ιταλού γλύπτη Montoleone (Κόλλιας, 2013:74).

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο. Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου. Παλάτι Μαγίστρου.

Ο διάδρομος που περνά μπροστά από το παρεκκλήσι οδηγεί στον εκθεσιακό χώρο του ισογείου. Για να επισκεφθούμε τις διάφορες αίθουσες του ορόφου, ανεβαίνουμε τη μαρμάρινη σκάλα.

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο. Μαρμάρινη σκάλα. Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου.

Η αίθουσα του τροπαίου: Η μεγάλη πομπική μαρμάρινη σκάλα οδηγεί τους επισκέπτες σε μια μεγάλη αίθουσα, που την οροφή της υποβασιάζει μια κιονοστοιχία από δύο κολώνες οι οποίες φέρουν παλαιοχριστιανικά κιονόκρανα του 6^{ου} μ.Χ. αι.

Αριστερά, πάνω σ'ένα ελληνιστικό μαρμάρινο κυλινδρικό βωμό με ανάγλυφες διονυσιακές παραστάσεις έχει τοποθετηθεί ένα μνημειακό μαρμάρινο τρόπαιο του 1^{ου} π.χ. αι., που προέρχεται από την αρχαία νεκρόπολη της Ρόδου.

Δεξιά καθώς μπαίνουμε, έχουν στρωθεί υστερορωμαϊκά ψηφιδωτά δάπεδα, τα οποία προέρχονται από την Κω. Σ'ένα από αυτά απεικονίζεται μία τρίαινα ανάμεσα σε δύο δελφίνια, σ'ένα άλλο πολύχρωμα ψάρια και σ'ένα τρίτο παριστάνεται τοπίο θαλλερά δένδρα, πέρδικες, παγόνια. Όλο το δυτικό τμήμα του δαπέδου, απέναντι από τον επισκέπτη, το καταλαμβάνει ένα παλαιοχριστιανικό ψηφιδωτό δάπεδο του α' μισού του 5^{ου} μ.Χ. αι., που προέρχεται και αυτό από την Κω. Επίσης αποτελείται από τρία διάχωρα. Τα δύο ακραία κοσμούνται με γεωμετρικά σχήματα. Στους γύρω τοίχους είναι τοποθετημένα ξύλινα δυτικοευρωπαϊκά καθίσματα, επενδυμένα με δέρμα ή ύφασμα.

Η αίθουσα του Λαοκόντος: Σ'αυτή την αίθουσα κυριαρχεί το γύψινο εκμαγείο του περίφημου συμπλέγματος του Λαοκόντος, έργο του 1^{ου} αι. π.χ. των Ρόδιων γλυπτών Αγησάνδρου, Αθηνόδωρου και Πολύδωρου.

Το δάπεδο, εν μέρει ψηφιδωτό είναι υστεροελληνιστικό και προέρχεται από την Κω. Το τζάκι έχει κατασκευαστεί στην Ιταλοκρατία. Το ξύλινο τραπέζι με τα έξι πόδια, καθώς και τα επενδυμένα με δέρμα καθίσματα, χρονολογούνται στον 16^ο αι., ενώ οι δύο ξυλόγλυπτες κασέλες χρονολογούνται στον 18^ο αι. και προέρχονται από τον ευρύτερο χώρο του Αιγαίου.

Η αίθουσα της Μέδουσας: Μπαίνοντας ο επισκέπτης σ'αυτή την αίθουσα παρατηρεί ένα υστεροελληνιστικό ψηφιδωτό δάπεδο από την Κω. Στο μέσο του παριστάνεται η αναμαλλιασμένη μορφή της μυθικής Μέδουσας. Μέσα σε μια ορθογώνια εσοχή βρίσκονται δύο μουσουλμανικής τέχνης αγγεία που περιβάλλουν ένα στρογγυλό χάλκινο δίσκο, όπου παριστάνεται ένας ιππίας. Στο δεξιό τοίχο, έχουν τοποθετηθεί δύο κινέζικα πολύχρωμα αγγεία. Τρία κινέζικα αγγεία φυλάσσονται στον απέναντι από την είσοδο τοίχο, δεξιά. Μέσα σε δύο ακόμα κόγχες βρίσκονται τέσσερα πολύχρωμα αγγεία με πλαστικές παραστάσεις τα τρία κινεζικής και το ένα δυτικοευρωπαϊκής προέλευσης.

Η πρώτη αίθουσα με τα σταυροθόλια: Βρίσκεται δεξιά της προηγούμενης και καλύπτεται με τρία σταυροθόλια. Μέσα σ'αυτή παριστάνονται μεγάλοι και μικρότεροι συμπλεκόμενοι κύκλοι, που περικλείουν γεωμετρικά θέματα, πτηνά, ψάρια, αγγεία κ.α. Αριστερά, μπροστά από ένα παράθυρο βρίσκεται ένα άλλο υστεροελληνιστικό ψηφιδωτό δάπεδο από την Κω, στο οποίο παριστάνονται ψάρια.

Η δεύτερη αίθουσα με τα σταυροθόλια: Είναι ένας μακρόστενος χώρος, που στεγάζεται με τρία σταυροθόλια και χρησιμοποιούνταν ως γραφείο του Ιταλού διοικητή της Δωδεκανήσου C.M.de Vecchi. Τον χώρο κοσμούν ξυλόγλυπτα έπιπλα του 16^{ου} αι. π.χ.(καθίσματα, κηροπήγια κ.α.). Το σημαντικότερο έπιπλο είναι το μεγάλο ξύλινο γραφείο, που στα πόδια του έχουν σκαλιστεί δύο γυμνόστηθες γοργόνες.

Η αίθουσα με την τίγρη: Το μεγαλύτερο τμήμα του δαπέδου της καλύπτεται από ένα παλαιοχριστιανικό δάπεδο, όπου απεικονίζονται γεωμετρικά θέματα. Στο βάθος της αίθουσας είναι τοποθετημένο ψηφιδωτό δάπεδο, στο οποίο παριστάνεται μία τίγρη τη στιγμή που επιτίθεται. Το χώρο περιβάλλουν ξύλινα στασίδια.

Η αίθουσα με τις κιονοστοιχίες: Η αίθουσα αυτή περιέχει δύο κιονοστοιχίες, που συγκρατούν την ξύλινη οροφή της και την χωρίζουν σε τρία κλίτη. Στη μέση της αίθουσας είναι τοποθετημένο ένα παλαιοχριστιανικό ψηφιδωτό δάπεδο του β' μισού του 5ου αι., προερχόμενο από το νάρθηκα της βασιλικής του Αγ. Ιωάννου της Κω: Τετράγωνο περιβάλλει κύκλο. Στα μεταξύ του κύκλου και του τετραγώνου τέσσερα κενά εικονίζονται ανά ένα, τέσσερα αγγεία, από τη βάση των οποίων ξεκινούν δύο φυλλοφόροι και ανθοφόροι βλαστοί. Ακόμα μπροστά από τους βλαστούς, από τη μια και την άλλη μεριά κάθε αγγείου, δύο πτηνά. Επίσης παρατηρούμε πως τον χώρο τον στολίζουν καθίσματα, ψηλά ξυλόγλυπτα κηροπήγια, κασέλες και αγγελόμορφα κηροπήγια. Αριστερά δύο ξύλινα αγάλματα αγγέλων σε φυσικό μέγεθος του 17^{ου} αι. που χρησίμευαν ως κηροπήγια.

Η αίθουσα του Θύρσου: Στο δάπεδό της είναι στρωμένο ένα ορθογώνιου σχήματος ψηφιδωτό του 2^{ου} ή 1^{ου} αι. π.χ., προερχόμενο από τη Ρόδο. Στη μέση του εικονίζεται ένας πολύχρωμος θύρσος, σύμβολο διονυσιακό. Επίσης τους τοίχους γύρω γύρω περιβάλλουν στασίδια. Σ' ένα μεγάλο μέρος τους χρονολογούνται ξυλόγλυπτα κατά τον 16^ο αι.

Η αίθουσα με τον ιππόκαμπο και τη νύμφη: Ακολουθεί μια μικρή αίθουσα στο δάπεδο της οποίας είναι στρωμένο ψηφιδωτό, του 1^{ου} αι. π.χ., όπου απεικονίζεται μία γυμνή νύμφη καθισμένη πάνω σ'ένα ιππόκαμπο που διασχίζει τη θάλασσα.

Παράλληλα παρατηρούμε δύο μεγάλους πίνακες οι οποίοι ανήκουν στη ρομαντική σχολή του 19^{ου} αι. Απέναντι από την είσοδο δεσπόζει ένας μεγάλος καθρέφτης, που ανήκει στον 19^ο αι.

Η αίθουσα με το φανό: Καθώς μπαίνουμε στην αίθουσα αυτή, στο δεξιό τοίχο της οποίας κρέμεται ένα φανάρι που το κρατά το χέρι ενός μαύρου. Στο δάπεδο είναι στρωμένο παλαιοχριστιανικό ψηφιδωτό του β' μισού του 5^{ου} αι., από την Κώ.

Η αίθουσα με τα δελφίνια: Στην αίθουσα αυτή παρατηρούμε μικρά δελφίνια και στην μέση βρίσκεται ένα μεγάλο ψάρι.

Ο διάδρομος με το μονομάχο, τον Ποσειδώνα και τον Πολυβόλη: Αφού διασχίσουμε μια μαρμαρίνη σκάλα, βρισκόμαστε σ'ένα φαρδύ διάδρομο. Ακριβώς μπροστά μας βλέπουμε ένα πολύχρωμο υστεροελληνιστικό ψηφιδωτό δάπεδο, φερμένο από την Κω. Στο τέλος του διαδρόμου βρίσκεται το ψηφιδωτό που παρουσιάζει τον Ποσειδώνα να κατατροπώνει το γίγαντα Πολυβόλη.

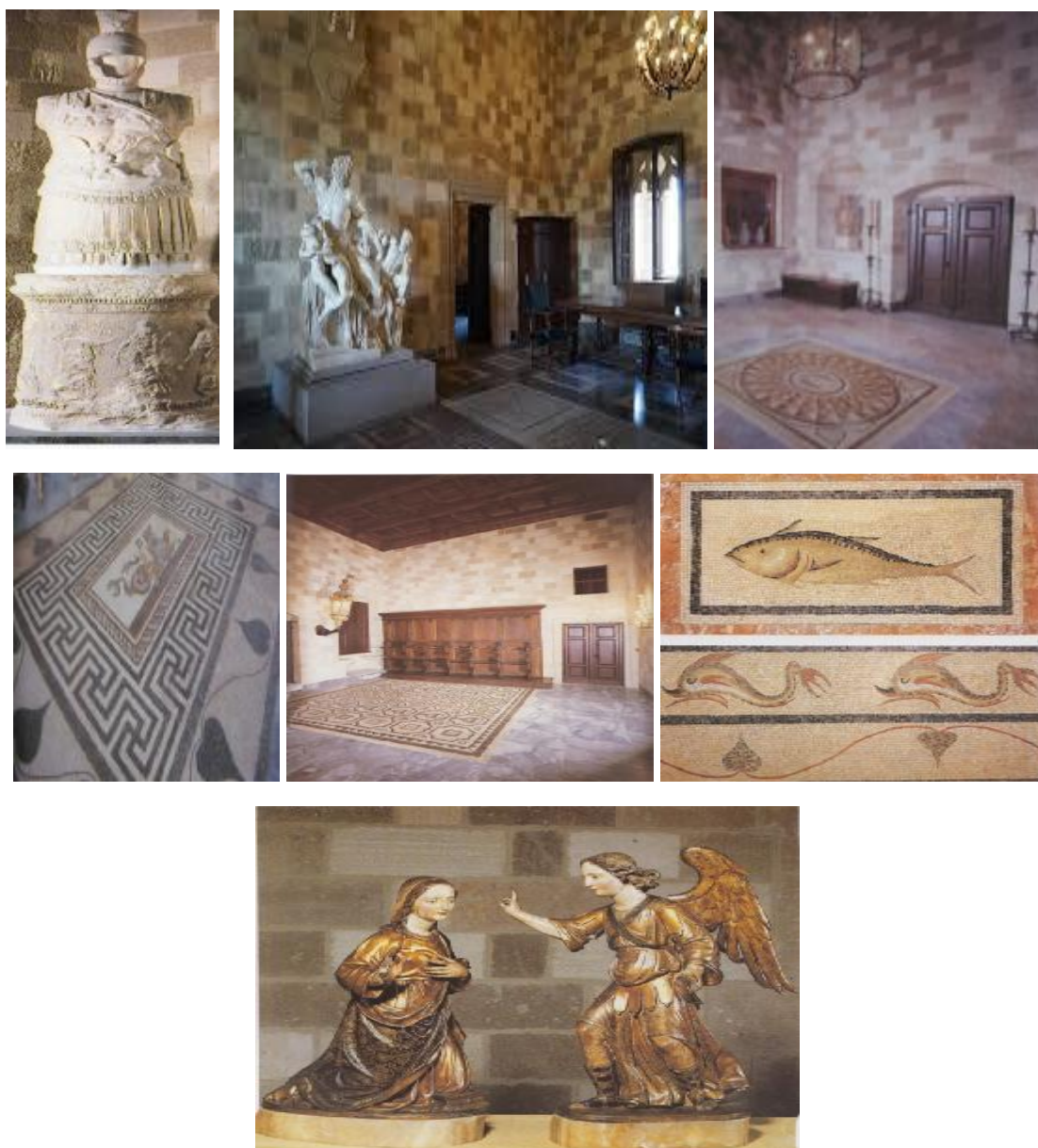
Η αίθουσα με τον ερωτιδέα ψαρά: Σ'αυτή την αίθουσα παρατηρούμε ένα ψηφιδωτό δάπεδο, φερμένο και αυτό από την Κω: ένας γυμνός φτερωτός ερωτιδέας ψαρεύει. Μπροστά του εικονίζονται πολύχρωμα ψάρια.

Η αίθουσα με τον Ευαγγελισμό: Μέσα σε μια προθήκη είναι τοποθετημένα δύο αγαλματίδια: Η Παναγία γονατισμένη δέχεται από τον αρχάγγελο Γαβριήλ την είδηση της ενσάρκωσης του Χριστού. Πρόκειται για υστερογοτθικό έργο, που χρονολογείται στον 15^ο αι. Μέσα σε μία κόγχη είναι τοποθετημένο ένα στρογγυλό ξύλινο τραπέζι.

Η αίθουσα με τις εννέα Μούσες: Στη μέση της αίθουσας βρίσκεται ένα υστεροελληνιστικό ψηφιδωτό δάπεδο, όπου απεικονίζονται οι προσωποποιήσεις των εννέα Μουσών. Δύο κίονες συγκρατούν τέσσερα τόξα και αυτά με τη σειρά τους υποβαστάζουν την ξύλινη οροφή. Το χώρο τον στολίζουν ξυλόγλυπτες κασέλες, με κηροπήγια του 16^{ου} αι. και καθίσματα με επένδυση από ύφασμα, με κεντημένες μυθολογικές σκηνές, άνθινα κοσμήματα, σάτυρους.

Η πρώτη αίθουσα με τα στασίδια: Σ' αυτή την αίθουσα παρατηρούμε ένα υστεροελληνιστικό ψηφιδωτό, με απλά γεωμετρικά σχήματα. Τους τοίχους περιβάλλουν ξυλόγλυπτα στασίδια. Ένα μέρος τους ανήκει στο β' μισό του 16^{ου} αι.

Η δεύτερη αίθουσα με τα στασίδια: Η αίθουσα αυτή περιβάλλεται από ξυλόγλυπτα στασίδια. Στο δάπεδό της έχουν στρώσει υστεροελληνιστικό ψηφιδωτό (Κόλλιας, 2013: 74-80).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου: Το Μουσείο και οι Συλλογές¹

3.1. Οι μόνιμες εκθέσεις

Το Μουσείο² περιλαμβάνει τις ακόλουθες μόνιμες εκθέσεις:

1. **Η Αρχαία Ρόδος 2400 χρόνια**
2. **Η Ρόδος από τον 4^ο αιώνα μ.Χ., μέχρι την κατάληψή της από τους Τούρκους (1522)**
3. **Η Έκθεση της Μάλτας.**

Οι εκθέσεις οργανώνονται με χρονολογική σειρά. Ωστόσο, το σενάριο μέσα στις αίθουσες είναι χρονικο-θεματικό, ενώ η μουσειογραφική πορεία ακολουθεί το χρονολογικό concept: Δηλαδή, ξεκινάμε από τη συλλογή με την Αρχαία Ρόδο, συνεχίζουμε με τη Ρόδο από τον 4^ο αιώνα έως την κατάληψή της από τους Τούρκους (1522) και τελειώνουμε με την έκθεση της Μάλτας. Οι μόνιμες εκθέσεις ταυτίζονται με τις μόνιμες συλλογές του μουσείου. Στο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου φιλοξενούνται εκθέματα από διάφορες περιόδους της ζωής του νησιού, που αφορούν διάφορους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας, από τα ταφικά έθιμα μέχρι το εμπόριο και τις καθημερινές ασχολίες.

Ακολουθεί περιγραφή των εκθεσιακών χώρων του Μουσείου:

1. **Η Αρχαία Ρόδος:** Η μόνιμη έκθεση της Αρχαίας Ρόδου βρίσκεται στο ισόγειο του Παλατιού του μεγάλου Μαγίστρου και περιλαμβάνει ευρήματα από τη νεολιθική περίοδο, την πρώιμη, μέση και ύστερη εποχή του Χαλκού, τη μυκηναϊκή, γεωμετρική, αρχαϊκή και κλασική εποχή. Οι εκθέσεις ταξινομούνται με βάση 12 θεματικές ενότητες οι οποίες φιλοξενούνται σε 12 αίθουσες

¹ Ορισμός της συλλογής από τη Βρετανική Ένωση Μουσείων 1998: «Μία συλλογή είναι ένα οργανωμένο σύνολο επιλεγμένων υλικών αποδείξεων της ανθρώπινης δραστηριότητας ή του φυσικού περιβάλλοντος, που συνοδεύεται από σχετικό πληροφοριακό υλικό. Παράλληλα με τα αντικείμενα, τα επιστημονικά δείγματα και τα έργα τέχνης που φυλάσσονται σε ένα μουσείο, η συλλογή μπορεί να περιλαμβάνει κτίρια ή θέσεις» (Μπούνια, 2011:21)

² Σύμφωνα με το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM, 1987) το Μουσείο ορίζεται ως: «Οργανισμός μόνιμος, χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα, υποταγμένος στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοιχτός στο κοινό ο οποίος αποκτά, συντηρεί, ερευνά, μελετά, κοινοποιεί, εκθέτει υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του με σκοπό την μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία» (Οικονόμου, 2003:16)

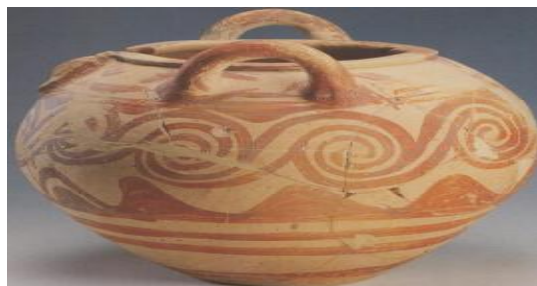
(Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή κ.α., 1993:13). Τα εκθέματα παρουσιάζονται κυρίως μέσα σε προθήκες (in vitro) ή, σε κάποιες περιπτώσεις, ελεύθερα στο χώρο (in vivo), μέσα σε ένα συμφραστικό περιβάλλον.

Η 1^η θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «*Το Νησί της Ρόδου από τη Νεολιθική Περίοδο έως το Συνοικισμό*» και φιλοξενείται στην Αίθουσα Ι. Πρόκειται κατά βάση για αγγεία, ειδώλια, μαγειρικά σκεύη κ.α. που σχετίζονται με τις καθημερινές ασχολίες, τα ήθη και τα έθιμα από τη Νεολιθική μέχρι και την Κλασική Εποχή. Μερικά από αυτά είναι τα εξής:

1. *Αμφορέας πιθοειδής από το σπήλαιο Κούμελο Αρχαγγέλου. Νεώτερη νεολιθική περίοδος: 3700-3400 π.χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.4 σελ.14*

2. *Σκύφος γεφυρόστομος με γραπτή διακόσμηση από τον οικισμό της Ύστερης εποχής του Χαλκού στα Τριάντα. Υστερομινωϊκή: 1550-1500 π.χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.5 σελ.14*

3. *Μεγάλο ανάγλυφο πιθάρι από τη θέση Μακρύ Λαγγόνη της αρχαϊκής νεκροπόλεως της Καμίρου, 6^{ος} αι. π.χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.6 σελ.16*

4. *Πλαστικό αγγείο με μορφή ιπποειδούς φορτωμένου με φλασκιά και κρατηρίσκο από τον Τάφο 73 Μόσχου Βουνάρας Ιαλυσού. Υστεροελλαδική III Γ: 12^{ος} αι. π.χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993. Εικ.7 σελ.16*

5. *Κύλिका τύπου Βρουλιάς. 575-550 π.χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993. Εικ.8 σελ.18*

6. *Κορμός μικρής αρχαϊκής κόρης από ασβεστόλιθο. Από τη Λίνδο. Τελευταία δεκαετία του 6^{ου} αι. π.χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.9 σελ.18.*

7. *Οινοχόη ρυθμού των Αιγάρων από την Κάμιρο.625-600π.χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.10 σελ.18*

Η 2^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Συνοικισμός-Ίδρυση και Οργάνωση της Πόλεως» και φιλοξενείται στην Αίθουσα II. Εδώ εκτίθενται αντικείμενα που αποτελούνται από διάφορες συλλογές όπως νομίσματα, Δύο ροδιακά δίδραχμα 4^{ου} αι. π.Χ. χρυσό δαχτυλίδι με εσώγλυφο ρόδο. 3^{ου} αι. π.Χ, αγγεία τοπικής παραγωγής: ροδιακή πυξίδα με γραπτό ρόδο στη μία πλάγια πλευρά 350-325 π.Χ., προσωπικά αντικείμενα και σφραγίσματα ροδιακών αμφορέων κ.α, που διηγούνται τη γέννηση της ρυμοτομίας στη Ρόδο. Στην αίθουσα υπάρχει πλούσιο εποπτικό υλικό: αφίσες, φωτογραφίες κλπ (Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993:26-28).

Χρυσό δαχτυλίδι με εσώγλυφο ρόδο. 3^{ου} αι. π.Χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993 Εικ.16, σελ.26.

Η 3^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Δημόσια Οικοδομήματα και Ιερά» και φιλοξενείται στην Αίθουσα III. Εδώ εκτίθενται τα εξής εκθέματα: Πήλινα ειδώλια και μαρμάρινα αγαλμάτια που έχουν σχέση με την λατρεία των Νυμφών, μαρμάρινη Κεφαλή Ηρακλέους β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ, πήλινη κεφαλή Ηλίου 150-100 π.Χ. Θραύσμα ροδιακού αμφορέα, του 4^{ου} αι. π.Χ έπαθλο στα Αλίσια. Επίσης υπάρχει και ένα ηλιακό ωρολόγιο από πεντελικό μάρμαρο, με ανάγλυφη διακόσμηση της θεότητας της Βλάστησης, με πόλο στην κεφαλή, ελληνιστικής εποχής (Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993:30-32).

Κεφαλή Ηλίου πήλινη 150-100 π.Χ. Οι ακτίνες συμπληρωμένες. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993 Εικ.19 σελ.32

Η 4^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Ροδιακή Οικία» και φιλοξενείται στην Αίθουσα IV. Σ' αυτή την αίθουσα εκτίθενται μωσαϊκές εκθέσεις. Επιπλέον εκτίθενται: πήλινα αγαλματίδια διαφόρων θεοτήτων, εκθέματα τα οποία χρονολογούνται στην ελληνιστική ρωμαϊκή εποχή και διάφορα αντικείμενα. Μερικά από αυτά είναι τα εξής: Έμβλημα ψηφιδωτού δαπέδου με παράσταση προσωπίου της Νέας Κωμωδίας: « ο θεράπων ηγεμών». Κονίαμα με γραπτή παράσταση Νηριίδων και Ερώτων σε θαλάσσια κήτη. Σκεύη συμποσίου: κάλυξ και φιάλη από γυαλί (350- 300 π.χ.). Σκεύη συμποσίου. Κάλυξ και κρατηρίσκος με διακόσμηση του τύπου της Δυτικής Κλιτύος. Α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. Ερυθρόμορφος αττικός κρατήρας με διονυσιακή παράσταση. Έργο του λεγομένου «ζωγράφου του Filottrano». 350-340 π.Χ. Τρίγλυφα, μετόπες, ημικίονες με κιονόκρανα, άγαλμα Αφροδίτης ή Νύμφης από μάρμαρο του 2^{ου} -1^{ου} αι. π.Χ, άγαλμα σατύρου καθισμένου σε βράχου που κρατά αυλό, 2^{ου} – 1^{ου} αι π.Χ από μάρμαρο της υστεροελληνιστικής περιόδου (Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993: 36-38).

Ερυθρόμορφος αττικός κρατήρας με διονυσιακή παράσταση. Έργο του λεγομένου «ζωγράφου του Filottrano». 350-340 π.Χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.26 σελ.38

Η 5^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Σκεύη Οικιακής Χρήσεως- Λύχνοι» και φιλοξενείται στην Αίθουσα V. Η αίθουσα αυτή περιλαμβάνει διάφορες συλλογές κυρίως οικιακής χρήσεως. Μερικές απ' αυτές είναι οι εξής: Σκεύη οικιακής χρήσεως (ιπνοί=φούρνοι, μεγάλες λεκάνες για το ζύμωμα, χύτρες, τηγάνια, επιτραπέζια σκεύη, αγγεία 1^{ου} αι. π.Χ - 1^{ου} αι. μ.Χ. Μικρό πύραυνο και χύτρα, καθώς και θραύσματα μαγειρικών σκευών με πλαστική διακόσμηση. Μαγειρικά σκεύη ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής) (Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993: 41-43).

Μαγειρικά σκεύη ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.28 σελ.42

Η 6^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Καλλωπισμός- Καθημερινές Ασχολίες» και φιλοξενείται στην Αίθουσα VI. Η αίθουσα αυτή περιλαμβάνει συλλογές που αφορούν τις καθημερινές ασχολίες των γυναικών καθώς και τον καλλωπισμό τους. Μερικές απ' αυτές τις συλλογές είναι: διάφορες κρέμες, αλοιφές, αιθέρια έλαια, αρώματα σε γυάλινα μυροδοχεία , καλλυντικά που φύλαγαν σε ειδικά κουτιά από πηλό, μόλυβδο. Ακόμα γυάλινα μυροδοχεία ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής. Γυάλινα ανθρωπόμορφα περιάρπτα ελληνιστικής εποχής. Γυάλινοι ψήφοι, και γυάλινοι αστράγαλοι, οστέινος και πήλινος κύβος. Πυξίδες με σφαιρίδια αιγυπτιακού μπλε και εργαλεία καλλωπισμού. χάλκινα κάτοπτρα του 4^{ου}- 3^{ου} αι π.χ, χρυσά κοσμήματα από την ροδιακή νεκρόπολη, παιδικές μαρμαρίνες κεφαλές, ζεύγος χρυσών ενωτίων με κεφάλι λυγκός 1^{ου} αι. π.χ. Ζεύγος χρυσών ενωτίων με αμφορίσκο από υαλόμαζα και κοράλι (Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993:45-47).

Ζεύγος χρυσών ενωτίων με κεφάλι λυγκός. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.35 σελ.47

Η 7^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Καλλιτεχνικός- Πνευματικός Βίος» και φιλοξενείται στην Αίθουσα VII. Σ' αυτή την αίθουσα εκτίθενται έργα όπως: κεφαλή νύμφης από το σύμπλεγμα Σατύρου και Νύμφης «πρόσκληση σε χορό». Κεφαλή εφήβου με απόδοση των χαρακτηριστικών προσώπων. Επίσης εκτίθενται πήλινα προσωπεία της Νέας Κωμωδίας 3^{ου} αι. π.χ και κεφαλή αγοριού μαρμαρίνη. Τέλος 1^{ου} αι. π.Χ- αρχές 1^{ου} αι. μ.Χ (Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993:50).

Πήλινα προσωπεία της Νέας Κωμωδίας. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993. Εικ. 36 σελ.50

Η 8^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «*Ροδιακά Εργαστήρια Κεραμεικής*» και φιλοξενείται στην Αίθουσα VIII. Στην αίθουσα εκτίθενται κυρίως κεραμικά αντικείμενα από το εργαστήριο της Ρόδου (ροδιακά αγγεία με γραπτή διακόσμηση τύπου της « Δυτικής Κλιτύος», ανάγλυφο σκύφος και μήτρες για την κατασκευή αγγείων). Στο χώρο εκτίθενται και άλλα αντικείμενα όπως είναι: Σκύφος με ανάγλυφη διακόσμηση ροδιακού εργαστηρίου 2^{ου} αι. π.Χ. και Υδρία « Hadra» στα μέσα του 3^{ου} αι. π.Χ. (Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993:53-54).

Σκύφος με ανάγλυφη διακόσμηση ροδιακού εργαστηρίου 2^{ου} αι. π.Χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.38 σελ.55

Η 9^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «*Κοροπλαστική- Χαλκοπλαστική- Υαλουργία*» και φιλοξενείται στην Αίθουσα IX. Περιλαμβάνει πήλινα ειδώλια από την πόλη της Ρόδου τα οποία χρονολογούνται στις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ., ενώ εκτίθενται δείγματα από διάφορους τύπους ψήφων (χάντρες) που βρέθηκαν σε μεγάλες ποσότητες στο εργαστήριο, περίαπτα, εργαλεία και απορρίμματα από την επεξεργασία του γυαλιού. Πήλινο ειδώλιο συμπαγές. Κόρη τυλιγμένη στο ιμάτιο. Κάθεται στηρίζοντας το κεφάλι στο χέρι της. 300-280 π.Χ. Ακόμα, υπάρχουν προϊόντα ενός εργαστηρίου παραγωγής μολύβδου και προϊόντα εργαστηρίου υαλουργίας από τον 3^ο- 2^ο αι. π.Χ (Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993: 57-58).

Πήλινο ειδώλιο συμπαγές. Κόρη τυλιγμένη στο ιμάτιο. Κάθεται στηρίζοντας το κεφάλι στο χέρι της. 300-280 π.Χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.42 σελ.59

Η 10^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «*Εμπόριο-Οικονομία-Νομίσματα*» και φιλοξενείται στην Αίθουσα X. Σ' αυτή εκτίθενται ροδιακά και ξένα νομίσματα, λαβή ροδιακού αμφορέα (αρχές 2^{ου} αι. π.Χ), υπόγεια αποθήκη ροδιακών αμφορέων 230 π.Χ. Ροδιακός αμφορέας ενσφράγιστος. Τέλος του 3^{ου} αι. π.χ. Παράλληλα παρατηρούμε διάφορες συλλογές όπως είναι ανεπίγραφα όστρακα και επιστολές του 2^{ου} /1^{ου} αι. π.Χ, με κείμενα εμπορικού –οικονομικού χαρακτήρα (Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993: 61-63).

Ροδιακός αμφορέας ενσφράγιστος και υπόγεια αποθήκη ροδιακών αμφορέων. Τέλος του 3^{ου} αι. π.χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.43 σελ.62

Η 11^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «*Η Νεκρόπολη*» και φιλοξενείται στην Αίθουσα XI. Η αίθουσα αυτή περιγράφει την ταφική αρχιτεκτονική της Ρόδου, την καύση των νεκρών κ.α. Εκτίθενται αφίσες με χαρακτηριστικά παραδείγματα ενεπίγραφων μνημείων Ροδίων πολιτών και ξένων, όπως για παράδειγμα ταφικό συγκρότημα με λακκοειδείς λαξευτούς τάφους (Τέλος του 4^{ου} – αρχές 3^{ου} αι. π.Χ.), ταφικό συγκρότημα στην περιοχή των τάφων του Αγίου Ιωάννου (2^{ος} αι. π.Χ.), επιτάφια στήλη με ανάγλυφη παράσταση νεκρόδειπνου 2^{ος} αι. π.Χ, οστεοθήκη από λάρτιο λίθο με χρυσό στεφάνι και αργυρή φιάλη (Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993: 65-67).

Οστεοθήκη από λάρτιο λίθο με χρυσό στεφάνι και αργυρή φιάλη. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.46 σελ.67

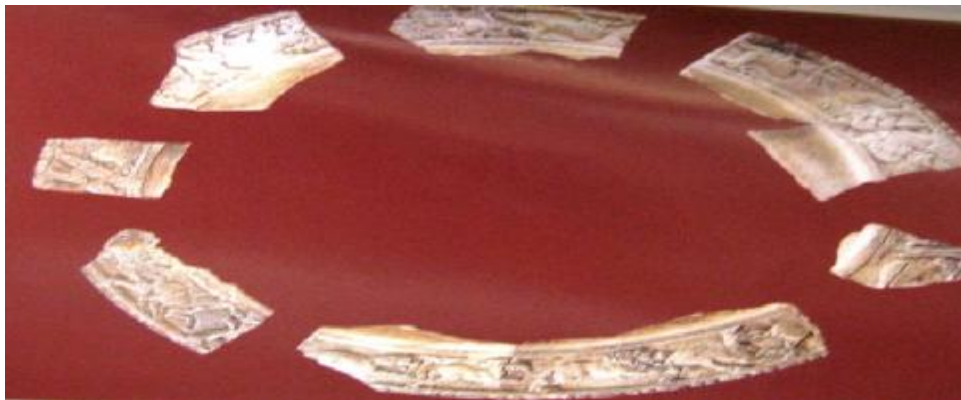
Η 12^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «*Ταφικά Έθιμα*» και φιλοξενείται στην Αίθουσα XII. Η αίθουσα αυτή περιλαμβάνει αντικείμενα που σχετίζονται με την τέλεση των ταφικών εθίμων καθώς και συνοδευτικά κτερίσματα των ανθρώπων εκείνης της εποχής: (επιτάφια γλυπτά και στήλες με ανάγλυφες παραστάσεις, επιτάφια στήλη μαρμάρινη με ανάγλυφη παράσταση εναγκαλισμού δύο γυναικών, γύρω στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., επιτάφια στήλη μαρμάρινη με ανάγλυφη παράσταση εναγκαλισμού γυναίκας με άνδρα γύρω στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ. , χρυσό στεφάνι από τάφο των αρχών του 3^{ου} αι. π.Χ., ταφή του 1^{ου} αι. π.Χ.-1^{ου} αι.μ.Χ με μεγάλο αριθμό μυροδοχείων) (Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή, 1993: 69-71).

Χρυσό στεφάνι από τάφο των αρχόντων του 3^{ου} αι. π.Χ. Πηγή: Παπαχριστοδούλου, Γιαννικουρή 1993. Εικ.50 σελ.70.

2. Η Ρόδος από τον 4^ο αιώνα μ.Χ., μέχρι την κατάληψή της από τους Τούρκους (1522) βρίσκεται επίσης στο ισόγειο του Παλατιού και περιλαμβάνει συλλογές που διηγούνται την ιστορία του νησιού από τη μετάβασή του στο Χριστιανισμό μέχρι και την κατάληψή του από το Οθωμανικό στοιχείο. Οι εκθέσεις ταξινομούνται σε έξι θεματικές που φιλοξενούνται σε 7 αίθουσες.

Η 1^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Εισαγωγή. Από την "αρχαία" ιδεολογία στη χριστιανική» και φιλοξενείται στην Αίθουσα Ι. Στην αίθουσα αυτή συναντάμε διάφορα αντικείμενα όπως: τα μαρμάρινα παλαιοχριστιανικά κιονόκρανα και ανάγλυφη μαρμάρινη τράπεζα. Επίσης, εκτίθενται αντικείμενα που τονίζουν το μεταβατικό χαρακτήρα της εποχής: κεφάλι γυναικείου αρχαίου αγάλματος πάνω στο οποίο έχει χαραχθεί το σύμβολο του σταυρού, σαρκοφάγοι, κιονόκρανα, πήλινος λύχνος μικρασιατικού τύπου αναθηματικές επιγραφές, τα πορτραίτα δύο αυτοκρατόρων, του μεγάλου Κωνσταντίνου και του μεγάλου Θεοδοσίου κ.α (Κόλλιας, Αρχοντόπουλος κ.α, 2004:10).

Ανάγλυφη μαρμάρινη τράπεζα. Πηγή: Κόλλιας Ηλίας, 2004. Εικ 4, σελ.17

Η 2^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Οικονομία» και φιλοξενείται στην Αίθουσα ΙΙ. Περιλαμβάνει τις ακόλουθες συλλογές: Αυθεντικά αντικείμενα, χάρτες, φωτογραφίες μικρογραφιών, έγγραφα που δίνουν μια εικόνα για τον οικονομικό βίο της Ρόδου (Κόλλιας, Αρχοντόπουλος κ.α, 2004:10). Επιπρόσθετα εκτίθενται αντικείμενα σχετικά με το εμπόριο, την κεραμική, την μεταλλοτεχνία, την οικονομία: αγκίστρια, δρεπάνι, πέλεκυς, σφυρί, αγγεία εισηγμένα και εγχώρια, αμφορείς,

νομίσματα, βιοτεχνικά προϊόντα και εργαλεία, πυρίμαχα αγγεία για τη χύτευση των μετάλλων, πήλινα κωνικά αγγεία για τη διύλιση της ζάχαρης, άβαφες κούπες του 15^{ου} αι., κομμάτια υαλόμαζας, μήτρα για την κατασκευή χυτών κουμπιών, κανόνι κατασκευασμένο στη Ρόδο(1513- 1521). Τέλος, βλέπουμε πήλινους λύχνους που προέρχονται από διάφορες χώρες από την Αττική, τη Μικρά Ασία, τη Βόρεια Αφρική, Θράκη, Κύπρος κ.α. (Κόλλιας, Αρχοντόπουλος κ.α, 2004:27-29,31).

Πυρίμαχα αγγεία για την χύτευση των μετάλλων. Πηγή: Κόλλιας Ηλίας, 2004. Εικ.20 σελ.31.

Η 3^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Κοινωνικός βίος» και φιλοξενείται στην Αίθουσα III. Επίσης παρουσιάζει διάφορα αυθεντικά αντικείμενα κυρίως από τον κοινωνικό βίο και την καθημερινή ζωή των Ροδίων κατά το Μεσαίωνα: Επιτραπέζια σκεύη, πήλινα ή γυάλινα πιάτα, μαχαίρια και κουτάλια, κλειδιά, πήλινα πλακίδια δαπέδων. Μαγειρικά σκεύη, όπως είναι οι κούπες 15^{ου} αι., λεκανίδα και κανάτα 15^{ου} αι., γυάλινο ποτήρι με πόδι 4^ο-5^ο αι. πήλινα τηγάνια, κ.α. Στον τομέα της διασκέδασης εκτίθενται ζάρια, φλογέρα, αστράγαλοι, μαρμάρινο ταβλίο, πήλινος κουμπάρας, οστέινο σουραύλι. Στον τομέα της κοινωνικής μέριμνας ανήκουν φαρμακευτικά αγγεία και ιατρικά εργαλεία, πήλινα φαρμακοδοχεία με γραπτό διάκοσμο, σιδερένιος τριπτήρας, χάλκινη σπάτουλα, χάλκινο ψαλιδάκι. Σχετικά με την ενδυμασία εκτίθενται κουμπιά, χάλκινοι σταυροί, χτένες, χάλκινα δαχτυλίδια, οστέινες περόνες, οστέινες βελόνες, χάλκινες καρφίτσες, χάλκινη βελόνα. Σχετικά με τα ταφικά έθιμα υπάρχουν γυάλινα μυροδοχεία του 15^{ου}- αρχές 16^{ου} αι., εγκόλπιοι σταυροί (Κόλλιας, Αρχοντόπουλος κ.α, 2004:10-11).

Αποψη προθήκης της Διασκέδασης. Πηγή: Κόλλιας Ηλίας 2004. Εικ.57,σελ.56-57.

Η 4^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «*Άμυνα και Διοίκηση*» και φιλοξενείται στην Αίθουσα IV. Σ' αυτή την αίθουσα εκτίθενται κανόνια, σιδερένιες μπάλες, τμήματα ιπποτικής πανοπλίας, αλυσίδες με «ποδοπέδες» για τους σκλάβους ή καταδίκους σε κάτεργο με χαλκάδες για τους αστραγάλους. Πήλινα σφαιρικά αγγεία για τη ρίψη υγρού πυρός τα σχέδια άμυνας του 15^{ου} αιώνα και της πολιορκίας του 1522, νομίσματα, μολυβδόβουλλα της εκκλησιαστικής και πολιτικής εξουσίας. Επιπλέον αλυσίδες για τη μετακίνηση φυλακισμένων ή αιχμαλώτων με περιλαίμια, πήλινα σκεύη υγρού πυρός, μολύβδινα λίθινα βόλια για μικρά κανόνια (Κόλλιας, Αρχοντόπουλος κ.α, 2004:11, 73).

Αλυσίδες για τη μετακίνηση φυλακισμένων ή αιχμαλώτων με περιλαίμια, κανόνια, σιδερένιες μπάλες. Πηγή: Κόλλιας Ηλίας, 2004. Εικ. 86.σελ.73

Η 5^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «*Πνευματικός βίος*» και φιλοξενείται στην Αίθουσα V. Μεταξύ άλλων, εκτίθενται τα εξής: Χάλκινος διαβήτης, λίθινη περίαπτη σφραγίδα, πήλινο μελανοδοχείο, καθίσματα και αναβαθμοί, Καινή Διαθήκη αρχές 13^{ου} αι, συναξάρι, πήλινο μελανοδοχείο, τετραευάγγελο 10ος και 13ος αι. κ.α. (Κόλλιας, Αρχοντόπουλος κ.α, 2004:88).

Καινή Διαθήκη, αρχές 13^{ου} αι. Πηγή: Προσωπικό αρχείο. Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου.

Η 6^η και 7^η Θεματική ενότητα έχει τον τίτλο «*Λατρεία και Τέχνη*» και φιλοξενείται στην Αίθουσα VII. Σ' αυτή την αίθουσα εκτίθενται λατρευτικά αντικείμενα όπως : φορητές εικόνες από ναούς της Ρόδου (14^{ου}-16^{ου} αι.), αρχιτεκτονικά μαρμάρινα γλυπτά, χάλκινοι σταυροί, χάλκινο θυμιατήρι, χάλκινα εξαρτήματα καντηλιού, χάλκινες καντηλήθρες, ιερά σκεύη, τοιχογραφίες, ψηφιδωτά,

πήλινες σφραγίδες με την επιγραφή Ιησούς Χριστός Νικά, γυάλινο φιαλίδιο από παλαιοχριστιανικό βαπτιστήριο 5^ο αι, σιδερένιος σταυρός λιτανείας, στεάτινοι εγκόλπιοι σταυροί, γυάλινο μυροδοχείο από βυζαντινή εκκλησία (Κόλλιας, Αρχοντόπουλος κ.α., 2004: 11, 94).

Πηγή: Προσωπικό αρχείο. Λατρευτικά αντικείμενα. Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου

3. **Η έκθεση της Μάλτας**, αποκαλούμενη ως Μουσείο του Κυρίαρχου Στρατιωτικού Τάγματος της Μάλτας, βρίσκεται στον όροφο του Παλατιού του Μεγάλου Μαγίστρου και αποτελεί μια σύντομη ιστορική αναδρομή και μία σύνθεση που αφήνει να γίνει αντιληπτός ο τρόπος με τον οποίο ζούσαν και δρούσαν τα μέλη του Τάγματος, οι Εθελοντές των Ομάδων Βοήθειας του Τάγματος, στα πλαίσια των εδαφικών του οργανώσεων και σύμφωνα με τους θεσμικούς στόχους που από την Ιερουσαλήμ, τη Ρόδο, τη Μάλτα, τη Ρώμη και σε όλες τις Ηπείρους χαρακτήρισαν την ανθρωπιστική δραστηριότητά του ως υπερασπιστή της πίστης και βοηθού σε όσους είχαν ανάγκη.

Η είσοδος στο Μουσείο του Τάγματος, με τον κεντρικό διάδρομο, κατά μήκος του οποίου βρίσκονται δεξιά η Αίθουσα I και η Αίθουσα II κι αριστερά η Αίθουσα III, IV. Στη μέση του τοίχου του διαδρόμου βρίσκεται το κόκκινο ύφασμα με τον οκταγωνικό σταυρό, στο πλάι του οποίου διακρίνεται το επίσημο στέμμα του Τάγματος και το στέμμα του τωρινού Πρίγκιπα και Μέγα Μάγιστρου Καλόγερου Andrew Bertie που εκλέχτηκε το 1988. Στο πλάι βρίσκονται οι επιμνημόσυνες πλάκες του Cabriel Oliivier, εφόρου Μουσείων και Μνημείων του Τάγματος (Carlo Marullo di Condojanni, 1999: 21).

Πηγή: Προσωπικό αρχείο. Η είσοδος στο Μουσείο του Τάγματος. Στη μέση του τοίχου βρίσκεται το κόκκινο ύφασμα με τον οκταγωνικό σταυρό.

Η έκθεση ταξινομείται σε τέσσερις θεματικές ενότητες που φιλοξενούνται σε τέσσερις αίθουσες (Carlo Marullo di Condojanni, 1999: 21). Πιο συγκεκριμένα:

Η 1^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Οι στολές και τα εμβλήματα του Τάγματος» και φιλοξενείται στην Αίθουσα Ι. Σ' αυτή την αίθουσα εκτίθενται οι στρατιωτικές στολές του τάγματος του 15^{ου} και 16^{ου} αιώνα, τα εμβλήματα του τάγματος, καθώς και οι στολές του Αλαβαρδιέρη του Μέγα Μαγίστρου στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Επιπρόσθετα στον χώρο υπάρχουν διάφορα νομίσματα, μήτρες νομισμάτων, προσωπικά αντικείμενα του μεγάλου Μαγίστρου Nicolas Cottoner (1663-1880), μετάλλια που αναπαριστούν τον καλόγερο Vittorio Marullo di Condojanni, επίχρυσες βιτρίνες με την δωρεά Κουζάνι Βισκόντι, μπούστα ιπποτών Δικαιοσύνης για την στρατιωτική στολή, καπέλα, φελούκα, σπιρούνια με επίχρυσο μέταλλο, ζωνάρι για σπαθί, ζακέτες, γιλέκα κόκκινα χρυσά με οκταγωνικό σταυρό για τους Ηγούμενους και τους Βαλήδες, τους Ταξιάρχες, τους Ιππότες κ.α (Carlo Marullo di Condojanni, 1999: 27-29).

Πηγή: Προσωπικό αρχείο. Επίχρυσες βιτρίνες με την δωρεά Κουζάνι Βισκόντι, μετάλλια που αναπαριστούν τον καλόγερο Vittorio Marullo di Condojanni.

Η 2^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Οι στολές και τα μπούστα» και φιλοξενείται στην Αίθουσα ΙΙ. Αριστερά βλέπουμε την στολή του Ιππότη Δικαιοσύνης και την στολή του Φρουρού της Πύλης. Στον χώρο αυτό υπάρχουν μερικές στάμπες και φωτογραφίες για την ανοικοδόμηση του Μεγάρου του Μεγάλου Μαγίστρου και του Αγίου Αναρρωτήριου στη Ρόδο. Παράλληλα συναντάμε μια λειψανοθήκη, συνάμα δύο κηροπήγια από την Ούμβρια του 19^{ου} αιώνα. Επίσης γραμματόσημα που εξέδωσαν τα διδασκαλικά ταχυδρομεία του Τάγματος, αρχαίες

στολές του τάγματος καθώς και φιλοτελικές εκδόσεις σε μονές σειρές, μικρά φύλλα και ταχυδρομημένους φακέλους. Κάτω αριστερά στολή Ιππότη Μεγαλόσταυρου Τιμής και Αφοσίωσης με μανδύα του Βρετανικού Συλλόγου. Δεξιά συναντάμε μία επίχρυση ζακέτα Βαλή Μεγαλόσταυρου Δικαιοσύνης για στολή παρέλασης. Δίπλα βλέπουμε δύο τόμους για την ιστορία του Τάγματος του ιστορικού Giacomo Bosio δεμένοι με δέρμα με χρυσή διακόσμηση και έναν τόμο για τα αρχαία Καταστατικά του Τάγματος. Επιπλέον υπάρχουν κηροπήγια, σπαθιά με θήκη για Ιππότες Δικαιοσύνης, φωτογραφίες που τραβήχτηκαν γύρω στο 1920 σε ιστορικές κτήσεις του Τάγματος: η Ρόδος, η Ιερουσαλήμ, ο Άγιος Ιωάννης της Άκρας, η Σεβάστεια. Εκκλησιαστικός μανδύας Ιππότη Δικαιοσύνης. Επίσης το μπούστο του Μέγα Μάγιστρου Ceschi και το πορτρέτο του. Τέλος παρατηρούμε ένα εκκλησιαστικό ράσο Ιππότη Τιμής και Αφοσίωσης καθώς και έναν μανδύα στρατιωτικής στολής Ιππότη Διδασκαλικής Χάριτος (Carlo Marullo di Condojanni 1999:40-41).

Πηγή: Προσωπικό αρχείο. Αριστερά βλέπουμε την στολή του Ιππότη Δικαιοσύνης και την στολή του Φρουρού της πύλης. Έκθεση της Μάλτας.

Η 3^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «Ομοιώματα και τάπητες τοίχων» και φιλοξενείται στην Αίθουσα III. Τα ομοιώματα αναπαριστούν κατοικίες, εκκλησιαστικά κτίρια και νοσοκομεία του Τάγματος. Στη συνέχεια αντικρίζουμε μπροστά μας τον καθεδρικό Ναό του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή στην Βαλέτα της Μάλτας και το Διδασκαλικό Μέγαρο του Τάγματος στη Ρώμη. Επίσης την Διδασκαλική Έπαυλη La Pagana στο Ραπάλο της Ιταλίας. Στους τοίχους υπάρχουν δύο πολύτιμοι τάπητες της γαλλικής σχολής του 17^{ου} αιώνα, που προέρχονται από τη δωρεά Cusani Visconti. Τέλος υπάρχει ένα Ιερό με μαρμάρινο πλέγμα που εικονίζει την βάπτισμα του Ιησού με τον Άγιο Ιωάννη ενώ τον υποδέχεται (Carlo Marullo di Condojanni 1999: 49).

Πηγή: Προσωπικό αρχείο. Ιερό με μαρμάρινο πλέγμα που εικονίζει την βάπτιση του Ιησού με τον Άγιο Ιωάννη ενώ τον υποδέχεται. Έκθεση της Μάλτας.

Η 4^η Θεματική Ενότητα έχει τον τίτλο «*Η ανθρωπιστική δραστηριότητα του Τάγματος της Μάλτας*» και φιλοξενείται στην Αίθουσα IV. Η αίθουσα αυτή είναι αφιερωμένη στην φιλανθρωπική δραστηριότητα του Τάγματος, καθώς και στα θέματα που αφορούν τον θρησκευτικό τομέα αλλά και την ιατρική περίθαλψη. Μεταξύ των πιο σημαντικών εκθεμάτων είναι τα πορτρέτα των 19 Μεγάλων Μάγιστρων οι οποίοι κυβέρνησαν την Ρόδο πάνω από δύο αιώνες (Carlo Marullo di Condojanni 1999: 61). Επίσης, στο χώρο αυτό και σε άμεση συνάρτηση με τα εκθέματα, υπάρχει μια φωτογραφική έκθεση αφιερωμένη σε φιλανθρωπικές δραστηριότητες που προώθησαν οι Εθνικοί και Διεθνείς Οργανισμοί του Τάγματος της Μάλτας. Στις εκθέσεις αυτές παρατηρούμε φωτογραφίες από τις Διεθνείς συναντήσεις και τις συνεδριάσεις των Μεγάλων Μαγίστρων στη Μάλτα, καθώς και το τοπογραφικό σχέδιο που δείχνει τις φιλανθρωπικές και υγειονομικές δράσεις του Τάγματος της Μάλτας (τοπογραφικό σχέδιο της εκστρατείας για την καταπολέμηση της λέπρας, Υγειονομική βοήθεια με τη δημιουργία πολεμικών νοσοκομείων σε πολλά μέτωπα εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου από το 1966 έως το 1975, αρωγή στα νοσοκομεία, σχολεία, νηπιαγωγεία και προσφυγικά κέντρα του Βιετνάμ) (Carlo Marullo di Condojanni σελ.62-63).

Πηγή: Προσωπικό αρχείο. Διεθνείς συναντήσεις, συνεδριάσεις των Μεγάλων Μάγιστρων στη Μάλτα.

3.2. Εκθεσιακός Σχεδιασμός

Τέλος κατά την επιτόπια έρευνα μου στους εκθεσιακούς χώρους των μόνιμων συλλογών παρατήρησα τα εξής:

- Ο τρόπος έκθεσης προσαρμόστηκε στον χώρο, αξιοποιώντας τις δυνατότητές του. Οι γυάλινες βιτρίνες, με ξύλινη βάση στα χρώματα του πωρόλιθου, ενσωματώνονται σε μικρές εσοχές στους τοίχους
- Φωτισμός: Στις προθήκες υπήρχε ο κατάλληλος τεχνητός φωτισμός που αναδεικνύει διακριτικά τα εκθέματα (135 Lux). Ο φωτισμός ταιριάζει με τον περιβάλλοντα χώρο του Παλατιού. Επίσης είναι θερμός και αποτελεί το σκηνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσονται τα αντικείμενα αυτά.
- Εποπτικό υλικό: εισαγωγικά κείμενα, λεζάντες, εικόνες, φωτογραφίες, ταμπλό με εικόνες και κείμενο ιστορικού χαρακτήρα.
- Χρώμα: Ξεχωρίζει η ανάδειξη των ευρημάτων και του ενημερωτικού εποπτικού υλικού με τα χαρακτηριστικά χρώματα της ιστορικής περιόδου (πορφυρό, κόκκινο, μπλέ, μπεζ), τα οποία αφορούν τις συλλογές που βρίσκονται μέσα στις αίθουσες του μουσείου. Πιο συγκεκριμένα, ανά θεματική διαφοροποιείται και το χρώμα του χώρου.
- Διάφορα οπτικοακουστικά μέσα: βίντεο, ήχοι (π.χ. Αίθουσα I:Η Ρόδος από τον 4^ο αι. μ.Χ. μέχρι την κατάληψή της από τους Τούρκους) τα οποία προκαλούν το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Ο εμπλουτισμός της έκθεσης με τα οπτικοακουστικά μέσα την κάνει ευχάριστη και ταυτόχρονα παιδαγωγική. Σημαντικό στοιχείο είναι οι ήχοι που ακούει ο επισκέπτης που δεν είναι ίδιοι σε όλο το χώρο αλλά ποικίλλουν και είναι σχετικοί με το περιεχόμενο και το θέμα των αιθουσών.
- Οι εκθεσιακοί χώροι είναι πολυλειτουργικοί για την εκπαίδευση των παιδιών, την πληροφόρηση του ερευνητή, την οπτική και ακουστική τέρψη του θεατή και αποτελεί ισχυρό κίνητρο για περαιτέρω έρευνα.
- Επιπλέον, μέσα από τον ευρύ όγκο πληροφοριών, ο επισκέπτης συλλαμβάνει τα νοήματα, τις ιδέες, κωδικοποιεί το μήνυμα και έπειτα γίνεται δέκτης αυτού του μηνύματος.

3.3. Εφαρμογή της Μουσειοπαιδαγωγικής στο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου: Τα Εκπαιδευτικά προγράμματα

Ο σχεδιασμός των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την ανάδειξη και τη προσέγγιση του υλικού και άυλου πολιτισμού των μουσείων και άλλων χώρων της πολιτισμικής αναφοράς, διασυνδέεται με τις απόψεις της Σύγχρονης Μουσειολογίας και της θεωρίας του Υλικού Πολιτισμού ως προς την πολυσημία και την ερμηνεία των μουσείων, των μουσειακών αντικειμένων και κάθε μορφής πολιτισμικής κληρονομιάς καθώς και με τις ευρύτερες πολιτισμικές, ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές παραμέτρους κάθε ερμηνευτικής προσέγγισης της πραγματικότητας (Bennett 1995). Η Μουσειοπαιδαγωγική είναι μία εφαρμοσμένη παιδαγωγική στον χώρο του μουσείου, η οποία δέχεται επιρροές τόσο από την παιδαγωγική επιστήμη όσο και από τις εξελίξεις που συντελούνται στον χώρο του μουσείου. (Νικονάνου 2010 α:15). Επίσης αναπτύχθηκε από την ανάγκη για τον εκδημοκρατισμό των μουσείων και το άνοιγμά τους στο ευρύ κοινό. Μέσα από την διοργάνωση εκπαιδευτικών δράσεων, οι οποίες αρχικά απευθύνονταν μόνο σε σχολικές ομάδες, έγινε μία συνειδητή προσπάθεια διασύνδεσης του μουσείου με τους επισκέπτες του, αλλά και επέκτασης του σχολείου σε εξωσχολικούς χώρους μάθησης (Νικονάνου, 2005:23). Στην Ελλάδα, η μουσειακή εκπαίδευση εμφανίζεται στα τέλη της δεκαετίας του 70 και τις αρχές του 80, οπότε και αξιοποιήθηκαν εκπαιδευτικά τα μουσεία, με προεξάρχοντες το Μουσείο Μπενάκη, καθώς και το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα-Μουσείο Β. Παπαντωνίου (Νικονάνου 2010 α : 62-63). Επιπλέον, καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της μουσειοπαιδαγωγικής στην Ελλάδα διαδραμάτισε το Υπουργείο Πολιτισμού ως κεντρικός φορέας συντονισμού και σχεδιασμού για την εκπαιδευτική αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, με στόχο την επέκταση των εκπαιδευτικών δράσεων σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία με διάφορους τρόπους και δράσεις (εκπαιδευτικές εκθέσεις, επιμορφωτικά σεμινάρια, πρόγραμμα «Μελίνα»)(Χρυσουλάκη και Πίνη 2008,) (Νικονάνου 2010 α: 64-70). Παράλληλα, το 1983-86 ιδρύθηκε το ελληνικό τμήμα του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων, το ICOM, που δημιούργησε μια ειδική ομάδα εργασίας με την σχετική Διεθνή Επιτροπή του ICOM-CEA, με στόχο την δημιουργία ενός φόρουμ συζήτησης, ανταλλαγής απόψεων για θέματα εκπαίδευσης και πολιτισμού (Χατζηνικολάου 2002). Ταυτόχρονα διοργάνωσε δραστηριότητες, σχετικές με τη μουσειακή εκπαίδευση: 1) ο εορτασμός της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων το 1987 με θέμα: «Εκπαίδευση και πολιτιστική δράση στα Μουσεία και Διεθνή Συνέδρια», 2) η Ετήσια Συνάντηση της Διεθνούς Επιτροπής CEA, με θέμα: « Ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία των εκπαιδευτικών τμημάτων σε μουσεία», στην Αθήνα και στο Ναύπλιο το 1988(ICOM 1991).(Νικονάνου: σελ.65-66).

Στις μέρες μας, τα εκπαιδευτικά προγράμματα –που σχεδιάζονται και υλοποιούνται από μουσειοπαιδαγωγούς και επιστημονικό προσωπικό-εξυπηρετούν σύγχρονους εκπαιδευτικούς σκοπούς καθώς αποβλέπουν στην προσέγγιση, την κατανόηση και τη δημιουργική αξιοποίηση της πολιτισμικής κληρονομιάς αναδεικνύοντας την πολυσημία της με εναλλακτικές μεθόδους που δεν αποσκοπούν στην συσσώρευση των αντικειμενικών γνώσεων, αλλά στην από κοινού δόμηση κριτικής σκέψης και γνώσης (Μουρατιάν 2008).

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα στο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου σχεδιάστηκαν από τους Αρχαιολόγους της 4^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Δωδεκανήσου του Υπουργείου Πολιτισμού. Απευθύνονται σε μαθητές της Πρωτοβάθμιας, Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και της προσχολικής ηλικίας και είναι προσαρμοσμένα στο γνωστικό και ηλικιακό επίπεδο των παιδιών. Επίσης, στηρίζονται στα σύγχρονα παιδαγωγικά πρότυπα σύμφωνα με τα οποία τα παιδιά μαθαίνουν πιο εύκολα μέσα από την βιωματική δράση και το παιχνίδι (Θεωρία του κονστρουκτιβισμού³). Στοχεύουν στην ανάπτυξη των ικανοτήτων των παιδιών, της έμφυτης χαράς, της περιέργειάς τους και προάγουν την δημιουργικότητα. Αυτά είναι τα ακόλουθα:

- 1) Στην Πόλη των Ιπποτών,
- 2) Ρόδος η Απόρθητη Πόλη,
- 3) Εννέα αρχαιολογικά αινίγματα ζητούν λύση.

Τα πρώτα δύο εκπαιδευτικά προγράμματα πραγματοποιούνται τόσο στο παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου, όσο και στον ιπποτικό Ξενώνα της Αγίας Αικατερίνης της Μεσαιωνικής πόλης.

Το πρώτο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο: «Στην Πόλη των Ιπποτών» και με θέμα: Ρόδος, σταυροδρόμι πολιτισμών, σχεδιάστηκε από την 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου σε συνεργασία με την Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού το 1997. Απευθύνεται στους μαθητές Δ΄ Ε΄, ΣΤ΄ Δημοτικού σχολείου ηλικίας 9-11 χρονών (<http://www.yppo.gr>).

Στόχος του προγράμματος είναι να αποκομίσουν οι μαθητές βασικές γνώσεις για το νησί της Ρόδου, την έννοια του μουσείου, το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου, την ιστορία του Τάγματος των Ιωαννιτών Ιπποτών, να εξοικειωθούν με την πολεοδομία, τη χωροταξική οργάνωση της μεσαιωνικής πόλης της Ρόδου και την κοινωνική διάρθρωση κατά την περίοδο της Ιπποτοκρατίας μέσω της βιωματικής εμπειρίας. Η γνωριμία με τα μνημεία του τόπου και η εκμάθηση της τοπικής ιστορίας, μέσω αυτής της ιδιαίτερης εκπαιδευτικής διαδικασίας, έχει σκοπό την δημιουργία μιας στενότερης σχέσης των μαθητών με το παρελθόν και την προώθηση μιας νέας οπτικής απέναντι στην πολιτιστική μας κληρονομιά.

³ Η βιωματική μάθηση συνδέεται με την ανάπτυξη και την εξέλιξη της μουσειοπαιδαγωγικής, καθώς τα μουσεία αναγνωρίστηκαν ως χώροι στους οποίους μπορούν να πραγματοποιηθούν βιωματικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο J.Dewey, ένας από τους εκφραστές της προοδευτικής εκπαίδευσης εισηγήθηκε τη μάθηση μέσα από την πράξη. Η έννοια της βιωματικής μάθησης στα μουσεία συνδέεται μέσα από τα αντικείμενα, τα υλικά τεκμήρια, η επαφή με την οποία προσφέρει δυνατότητες βιωμάτων, συμμετοχής των αισθήσεων, συνδυασμό σκέψης, συναισθημάτων, πράξης. Ένα μουσείο επιδιώκει να αναφερθεί στις αισθήσεις και οργανώνει το υλικό του με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπει την γνώση μέσα από τις αισθήσεις και να προσφέρει διαφορετικές δυνατότητες αντίληψης (Patzwall 1990:96) που δεν βασίζονται μόνο στη γλώσσα ή στη θέαση.

Δράσεις: αφήγηση⁴, παιχνίδι ανακάλυψης-εξερεύνησης⁵, παιχνίδια ρόλων⁶, επιτραπέζια παιχνίδια, παζλ.

Εποπτικό υλικό: Φωτογραφίες, φύλλα εργασίας, φύλλα αξιολόγησης, υλικό μέσω διαδικτύου.

Η διάρκεια του προγράμματος είναι περίπου δύο ώρες. Στη διάρκεια του πρώτου μέρους του προγράμματος προσφέρονται στους μαθητές μέσω της προβολής διαφανειών και διαλογικής «μαιευτικής» μεθόδου⁷, ιστορικές και άλλες πληροφορίες που σχετίζονται με την εξέλιξη και την διάρθρωση του Ιωαννιτικού Τάγματος, τη δομή και την κοινωνική οργάνωση της μεσαιωνικής πόλης της Ρόδου. Η εμπέδωση των παρεχόμενων πληροφοριών επιτυγχάνεται στο δεύτερο μέρος του προγράμματος με τη χρήση των εποπτικών μέσων (προβολή power point), εικόνων, που προέρχονται από λιθογραφίες και μικρογραφίες χειρογράφων της εποχής τις οποίες τα παιδιά προσπαθούν να περιγράψουν. Τέλος, ακολουθεί η βιωματική προσέγγιση: τα παιδιά

⁴ Η μέθοδος της αφήγησης, η ξενάγηση δηλαδή ο γνωστός τρόπος οργανωμένης μεσολάβησης ειδικευμένου προσωπικού με ομάδες επισκεπτών που εφαρμόζει την μέθοδο της αφήγησης. Κατά την διάρκεια μιας ξενάγησης η ομάδα των επισκεπτών ακολουθεί τον υπεύθυνο της διεξαγωγής, τον ξεναγό σε μια προκαθορισμένη διαδρομή με προεπιλεγμένες στάσεις μέσα στους εκθεσιακούς χώρους. Ο επισκέπτης είναι παθητικός δέκτης των πληροφοριών που λαμβάνει σχετικά με τα εκθέματα και έχει μια εμπειρία ακοής, θέασης και κίνησης. (Νικονάνου, 2005:98).

⁵ Η αποκαλυπτική μέθοδος, η εξερεύνηση: Η διαδικασία της εξερεύνησης βασίζεται στην αποκαλυπτική μέθοδο η οποία στοχεύει στην αξιοποίηση της επικοινωνιακής διάστασης και ποιότητας του περιβάλλοντος χώρου, εκθεσιακού ή μουσειακού και υποστηρίζεται ως κατάλληλη για τη μάθηση στα μουσεία αλλά ταυτόχρονα αξιοποιεί την επικοινωνιακή αξία των αντικειμένων.(Hein 1998: 30-33). Τα παιχνίδια εξερεύνησης εμφανίζονται συχνά ως παιχνίδια κρυμμένου θησαυρού και εφαρμόζονται σε οργανωμένες σχολικές ομάδες, ή παιδιών και εφήβων σε δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου όσο και σε μεμονωμένους επισκέπτες όπως είναι οι οικογένειες (Νικονάνου, 2005: 98-99).

⁶ Η μέθοδος της δραματοποίησης: Μια κατηγορία δραματοποιήσεων είναι τα παιχνίδια ρόλων, οι δραστηριότητες κατά τις οποίες οι επισκέπτες, συνήθως οργανωμένες ομάδες υποδύονται συγκεκριμένους ρόλους. Πρόκειται για μικρά σκετς ή ολόκληρα έργα, για δραματοποιήσεις που προϋποθέτουν μεγαλύτερη ή μικρότερη προετοιμασία, η οποία ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της μέσα στους μουσειακούς χώρους ή έξω από αυτούς. (Νικονάνου, 2005:101).

⁷ Η μέθοδος της κατευθυνόμενης συζήτησης, η μαιευτική: Η μέθοδος αυτή δίνει έμφαση στην επικοινωνία και στην αλληλεπίδραση μεταξύ του υπεύθυνου διεξαγωγής και των επισκεπτών. Οι υπεύθυνοι της διεξαγωγής προσπαθούν να εμφυσήσουν στους επισκέπτες τις απαραίτητες γνώσεις για το μουσείο, τα εκθέματα και παράλληλα τους εμπνέουν για παρατήρηση, στοχασμό, διατύπωση προσωπικών απόψεων, κρίσεων, ερμηνειών και συζητήσεων. Θέτουν ερωτήματα και παρακινούν τους επισκέπτες να θέσουν τα δικά τους ερωτήματα, τους παροτρύνουν να συμμετέχουν και αυτοί στην ξενάγηση (Νικονάνου, 2005:100).

καλούνται να συναρμολογήσουν ένα παζλ που εικονίζει το Χάρτη της Μεσαιωνικής πόλης.

Περιγραφή του εκπαιδευτικού προγράμματος:

1^η Φάση. Πριν από την επίσκεψη: Αρχικά οι υπεύθυνοι της διεξαγωγής του εκπαιδευτικού προγράμματος, οι αρχαιολόγοι, ενημερώνουν τους εκπαιδευτικούς του σχολείου σχετικά με το θέμα που πρόκειται να παρουσιάσουν στους μαθητές του σχολείου, την ημερομηνία, την ώρα. Παράλληλα οι εκπαιδευτικοί με την σειρά τους ενημερώνουν τους μαθητές για το ποιο μουσείο θα επισκεφθούν.

2^η Φάση. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης: Οι αρχαιολόγοι καλωσορίζουν τους μαθητές στον χώρο του μουσείου. Στην συνέχεια ακολουθεί η μέθοδος της κατευθυνόμενης συζήτησης, η μαιευτική όπου τους κάνουν κάποιες ερωτήσεις σχετικά με την έννοια του μουσείου, το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου, την ιστορία της Ρόδου, το Τάγμα των Ιωαννιτών ιπποτών. Μερικές από τις ερωτήσεις είναι οι εξής: Τι είναι ένα μουσείο; Πότε ιδρύθηκε η πόλη της Ρόδου; Τι γνωρίζετε για τη δομή της ιπποτικής πόλης κατά την Βυζαντινή περίοδο; Ποιοι ήταν αυτοί που κατοικούσαν στο Κολλάκιο και στο Μπούργο; Πότε χτίστηκε το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου και από ποιόν; Τι ήταν ο Μέγας Μάγιστρος; Τι γνωρίζετε για το Τάγμα των Ιωαννιτών Ιπποτών ;

Στη συνέχεια οι αρχαιολόγοι, με τη βοήθεια του εποπτικού υλικού (προβολή διαφανειών, αφίσες, φωτογραφίες) πραγματοποιούν την ξενάγηση στους μαθητές στις διάφορες αίθουσες του μουσείου. Επίσης, μέσω των ερωταποκρίσεων επικεντρώνονται σε διάφορα εκθέματα του μουσείου όπως: Το άγαλμα του Λαοκόντος, την αίθουσα της Μέδουσας, την αίθουσα του Τροπαίου, την αίθουσα του Ευαγγελισμού, τις στολές των ιπποτών, των μεγάλων μαγίστρων, τα σπαθιά τους.

3^η Φάση: Μετά την επίσκεψη. Τέλος, για την καλύτερη εμπέδωση όλων αυτών που προηγήθηκαν, οι υπεύθυνοι της διεξαγωγής του προγράμματος μοιράζουν στα παιδιά τα φύλλα αξιολόγησης και τα βάζουν να καθίσουν σε έναν κύκλο, όπου καλούνται να συναρμολογήσουν ένα επιτραπέζιο παζλ που εικονίζει το Χάρτη της ιπποτικής πόλης.

Προσωπικές εντυπώσεις: Υπήρχε ενεργή συμμετοχή από μέρους των μαθητών και των δασκάλων στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Τα παιδιά με μεγάλη χαρά και ενθουσιασμό συμμετείχαν και αυτά στην διεξαγωγή του προγράμματος. Τα παιδιά καλούνταν με την σειρά τους να απαντήσουν μέσω των ερωταποκρίσεων της μαιευτικής μεθόδου, να εκφράσουν την προσωπική τους γνώμη ανάλογα με την κρίση τους και τις γνώσεις που αποκόμισαν κατά τη διάρκεια του προγράμματος.

Το δεύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο: « Ρόδος η Απόρθητη Πόλη» και με θέμα: Η πολιορκία της Ρόδου από τον Δημήτριο (305/4 π.Χ) και τον Μωάμεθ Β΄ τον Πορθητή (1480 μ.Χ) σχεδιάστηκε στη Ρόδο το 2000. Το πρόγραμμα αυτό απευθύνεται σε μαθητές της τελευταίας τάξης του Δημοτικού και όλων των τάξεων του Γυμνασίου και του Λυκείου και διαρκεί τρεις ώρες (<http://www.yppo.gr>). (Βλ. Παράρτημα: «Ρόδος, Η απόρθητη πόλη»)

Πιο συγκεκριμένα, θέμα του προγράμματος αποτελεί η συγκριτική παρουσίαση των δύο αποτυχημένων πολιορκητών της πόλης και η παράλληλη εξιστόρηση δύο

σημαντικών γεγονότων που σημάδεψαν την ζωή στο νησί γίνεται με βάση μια διάρθρωση θεατρικού χαρακτήρα. Το πρόγραμμα επεκτείνεται σε τομείς όπως το ιστορικό πλαίσιο των δύο γεγονότων, την φυσική και μνημειακή τοπογραφία της πόλης, τόσο κατά την ελληνιστική όσο και κατά την ιπποτική περίοδο, την τεχνολογία και την ενδυματολογία των δύο εποχών, την ηθογραφία των ηρώων τους και τις πολιτειακές και οικονομικές παραμέτρους που διαμόρφωσαν την ιστορική εξέλιξη του τόπου. Για την αφομοίωση των πληροφοριών έχουν επινοηθεί πρωτότυπα παιχνίδια συναναστροφής με θέμα τις δύο πολιορκίες και τα θεατρικά δρώμενα ([http:// www.oikologikarodiaka.wordpress.com](http://www.oikologikarodiaka.wordpress.com)).

Ο στόχος του προγράμματος είναι να γνωρίσουν τα παιδιά την ιστορία, τα έργα τέχνης του τόπου τους και να ευαισθητοποιηθούν γύρω από το θέμα της προστασίας, ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Να κατανοήσουν οι μαθητές τις σχέσεις παρόντος και παρελθόντος με την βοήθεια των θεματικών του μουσείου, να αντιληφθούν το μουσείο ως εναλλακτικό χώρο για παιχνίδι και για ψυχαγωγία. Έτσι λοιπόν οι αρχαιολόγοι, αφηγούνται διάφορες ιστορίες από το μακρινό παρελθόν, ιστορίες που μοιάζουν με παραμύθια καθώς μιλούν για ιππότες και αρχαίους πολεμιστές, για μάχες φονικές, για πολιορκίες και ναυμαχίες με καταπέλτες και κανόνια αλλά και ιστορίες της καθημερινής ζωής των ανθρώπων.

Δράσεις: αφήγηση, θεατρικό παιχνίδι/αναπαράσταση, παιχνίδι ανακάλυψης παιχνίδια ρόλων, εξερεύνησης, φύλλα αξιολόγησης.

Εποπτικό υλικό: Φωτογραφίες, αφίσες, εικονογραφημένες πινακίδες μεγάλων διαστάσεων όπου εξιστορούν τις δύο πολιορκίες, ταμπλό, πανοπλίες, ξίφη, σπαθιά, μακέτες πολιορκητικών μηχανών.

1^η Φάση: Η μέθοδος της αφήγησης, η ξενάγηση: Οι αρχαιολόγοι εξηγούν απλουστευμένα στους μαθητές για τις δύο πολιορκίες της Ρόδου, τα αίτια και τις αφορμές της πολιορκίας, τους πρωταγωνιστές, τα μέσα που χρησιμοποίησαν, το σκηνικό.

2^η Φάση: Η μέθοδος της κατευθυνόμενης συζήτησης, η μαιευτική: Μέσω αυτής της μεθόδου, καθώς και τον ερωταποκρίσεων, οι αρχαιολόγοι προσπαθούν να προσελκύσουν το ενδιαφέρον και την προσοχή των παιδιών στο χώρο του μουσείου, τον ενθουσιασμό για μάθηση. Οι μαθητές ανταποκρίνονται πολύ εύκολα στο ερέθισμα αυτό κι έτσι συμμετέχουν και εκείνοι στην ξενάγηση με βάση τις δικές τους εμπειρίες και γνώσεις.

3^η Φάση: Η μέθοδος της δραματοποίησης: Η δραματοποίηση των εξιστορουμένων γεγονότων επιτυγχάνεται μέσω της έκθεσης που έχει στηθεί στους χώρους διεξαγωγής του προγράμματος η οποία αποτελείται από εικονογραφημένες πινακίδες μεγάλων διαστάσεων και πίνακες με κρυφό φωτισμό. Στην συνέχεια οι υπεύθυνοι του προγράμματος υποδύονταν συγκεκριμένους ρόλους (χαρακτήρες) από την εποχή που προέρχονταν τα εκθέματα. Δηλαδή διάλέγουν με βάση τα εκθέματα και τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο έναν ρόλο και τον παρουσιάζουν στα παιδιά. Ακολουθεί το θεατρικό παιχνίδι. Οι μαθητές μεταμφιέζονται σε πραγματικούς ήρωες εκείνης της εποχής με βάση τα εκθέματα που είχαν μπροστά τους και τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Για παράδειγμα φορούν κάποιες φορεσιές που παραπέμπουν στο Μεσαίωνα και τους ιππότες. Μιμούνται κάποιους ήρωες εκείνης της εποχής με την βοήθεια των αρχαιολόγων.

Προσωπικές εντυπώσεις: Μέσα από την βιωματική μάθηση (προσέγγιση) και το θεατρικό παιχνίδι οι μαθητές κατανοούν τις δύο πολιορκίες και ψυχαγωγούνται. Τέλος οι αρχαιολόγοι τούς μοιράζουν κάποια ερωτηματολόγια αξιολόγησης τα οποία οι μαθητές, με βάση τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, μπορούν να συμπληρώσουν. Έτσι λοιπόν με όλους τους παραπάνω τρόπους το μουσείο μπορεί να γίνει ελκυστικό ώστε τα παιδιά να θελήσουν να το ξαναεπισκεφθούν.

Το τρίτο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο: «Εννέα αρχαιολογικά αινίγματα ζητούν λύση» και με θέμα: Η Ρόδος από τον 4^ο αιώνα μ.Χ μέχρι την κατάληψή της από τους Τούρκους (1522), σχεδιάστηκε από τους αρχαιολόγους Ντίνα Κεφαλά και Γιώργο Σταλίδη το 2011. Το πρόγραμμα αυτό απευθύνεται σε μαθητές της ηλικίας της τελευταίας τάξης του Δημοτικού και όλων των τάξεων του Γυμνασίου και του Λυκείου και η διάρκειά του είναι δύο ώρες (βλ. Παράρτημα: «Εννέα Αρχαιολογικά αινίγματα ζητούν λύση»).

Θέμα του προγράμματος αυτού αποτελεί η περιήγηση των μαθητών στη μόνιμη έκθεση: «Η Ρόδος από τον 4^ο αιώνα μ.Χ μέχρι την κατάληψή τους από τους Τούρκους (1522)» που λειτουργεί στο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου, με βάση εννέα εκθέματα ξεχωριστού ενδιαφέροντος. Τα εκθέματα που επικεντρωνόμαστε στην μόνιμη έκθεση του μουσείου είναι τα εξής: Μία γυναικεία μαρμάρινη κεφαλή ρωμαϊκού αγάλματος εξαγνισμένη με το σημείο του σταυρού, ένα ενεπίγραφο κιονόκρανο δύο κτημάτων, ισπανικά πιθάρια με γραπτά σύμβολα, γυάλινα φυαλίδια ιατρικής φύσης με αποτετημένα στόμια, ένα λίθινο παιχνίδι κυβείας (σε σχήμα κύβου), ένα οικόσημο με απεικόνιση μονόκερου, ένας ορειχάλκινος σταυρός με χριστόγραμμα, μία βυζαντινή εικόνα του αγίου Συμεών του Στυλίτη. Τα αντικείμενα αυτά αποτελούν το έναυσμα για την εξερεύνηση της έκθεσης και την επίλυση των εννέα αρχαιολογικών αινιγμάτων(<http://www.oikologikarodiaka.wordpress.com>).

Στόχος του προγράμματος είναι, μέσω της ξενάγησης στον χώρο του μουσείου, να μπορέσουν οι μαθητές να απαντήσουν στις ερωτήσεις, να παρατηρήσουν και να ανακαλύψουν μέσω της αποκαλυπτικής μεθόδου της εξερεύνησης, με την βοήθεια των αρχαιολόγων και των εποπτικών μέσων (αφίσες, εικόνες,) τα αντικείμενα του κρυμμένου θησαυρού. Στη συνέχεια θα πρέπει να αναγνωρίσουν το κάθε αντικείμενο από κοντά και να εξηγήσουν με λίγα λόγια τι μπορεί να απεικονίζει το κάθε έκθεμα και ποια η σημασία του.

Δράσεις: αφήγηση, παιχνίδι ανακάλυψης, παιχνίδι εξερεύνησης, παιχνίδια κρυμμένου θησαυρού, εξερεύνησης, επιτραπέζια παιχνίδια στυλ Monopoly.

Εποπτικό υλικό: Φωτογραφίες, αφίσες.

Μέσω της μαιευτικής μεθόδου και της αφήγησης της υπεύθυνου διεξαγωγής του προγράμματος, οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν ως «μικροί αρχαιολόγοι» για τα εννέα αρχαιολογικά αινίγματα του μουσείου στις ακόλουθες ερωτήσεις: Ποια ήταν η αρχική μορφή αυτού του μαρμάρινου κεφαλιού και τι συμβολίζει; Ποια η σημασία των συμβόλων στα ισπανικά πιθάρια που βρέθηκαν στη Ρόδο; Γιατί τα μικρά γυάλινα φυαλίδια είναι όλα σπασμένα στο λαιμό τους; Θα μπορούσε ποτέ ο Κύριος να βοηθήσει τους βυζαντινούς ταβλαδόρους; Τι ήταν η «εικόνα του κόσμου» στο ιερό σύμβολο του σταυρού; Γιατί αποτοιχίζονται οι τοιχογραφίες;

Μέσω αυτής της βιωματικής προσέγγισης, για την εμπέδωση του εκπαιδευτικού προγράμματος τα παιδιά στο τέλος απαντούν στο ερωτηματολόγιο αξιολόγησης που τους δίνεται και στην συνέχεια σχηματίζουν έναν κύκλο όπου παίζουν ένα επιτραπέζιο παιχνίδι στυλ Monopoly.

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να παρουσιάσω τρεις σημαντικές εκπαιδευτικές δράσεις που πραγματοποιήθηκαν μία φορά και απευθύνονται σε ΑΜΕΑ, καθώς και μαθητές Λυκείου:

Η πρώτη εκπαιδευτική δράση πραγματοποιήθηκε στο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου στις 25/11/2015, από αρχαιολόγο του Δήμου Ρόδου που απευθυνόταν σε ΑΜΕΑ, του Κέντρου Δημιουργικής Απασχόλησης του Δήμου Ρόδου με θέμα: « Ξενάγηση στις αίθουσες του μουσείου».

Η δεύτερη εκπαιδευτική δράση πραγματοποιήθηκε στον Προμαχώνα του Παλατιού του Αγίου Γεωργίου και η Τρίτη στην Πύλη D'Amboise στις 19/11/2015 από αρχαιολόγο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, στους μαθητές της Α' Λυκείου με θέμα: «Τα Κάστρα και οι οχυρώσεις στο νησί της Ρόδου κατά την ιπποτική περίοδο».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον μου προκάλεσε η οχύρωση του βόρειου προτειχίσματος του Παλατιού απ' όπου εξασφαλιζόταν η οπτική επαφή με τα λιμάνια της πόλης και η άμυνά της σε περίπτωση εχθρικής επιδρομής. Στην Πύλη D'Amboise ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε η κατασκευή του οχυρωματικού περιβόλου και της ξύλινης γέφυρας που εξασφάλιζε την επικοινωνία της πόλης με την ύπαιθρο.

Τέλος, θα ήθελα να προσθέσω πως, κατά τη διάρκεια της εξάμηνης πρακτικής μου άσκησης στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, σχεδίασα και υλοποίησα με δική μου πρωτοβουλία ένα μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα, με τίτλο: « Ένα μαγικό ταξίδι στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου», και με θέμα: «Ξενάγηση των μαθητών στους χώρους και στις συλλογές του Αρχαιολογικού Μουσείου Ρόδου» που πραγματοποιήθηκε στις 29 Μαρτίου 2016. Το πρόγραμμα αυτό το παρουσίασα στους μαθητές της τάξης Δ' Δημοτικού του 1^{ου} Πρότυπου Πειραματικού Δημοτικού σχολείου. Παρά το γεγονός ότι το πρόγραμμα δεν υλοποιήθηκε στο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου, χρησιμοποιήθηκαν ως πρότυπα οι πρακτικές και τα εκπαιδευτικά του Παλατιού, ενώ εφαρμόστηκαν για το σχεδιασμό και την υλοποίησή του- οι οδηγίες που μας δόθηκαν από το επιστημονικό προσωπικό της Εφορείας. Για τους λόγους αυτούς και διότι πρόκειται για προσωπική μας δημιουργία, θεωρήσαμε σκόπιμο να το αναφέρουμε, καθώς πιστεύουμε ότι το concept και η λογική του σχετίζονται με τα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα του Παλατιού (βλ. Παράρτημα: «Ένα Μαγικό ταξίδι στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ρόδου»).

Συνοψίζοντας, θα ήταν καλό να επισημάνουμε ότι η μουσειοπαιδαγωγική είναι η διαμεσολαβητική παιδαγωγική πράξη ανάμεσα στους πιθανούς επισκέπτες του μουσείου, που είναι οι μαθητές και οι ενήλικες. Η φύση της προσδιορίζεται από την ιδιαιτερότητα των μουσείων ως μορφωτικών ιδρυμάτων, τα οποία απευθύνονται σε ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο και εντάσσεται στο πλαίσιο της μη τυπικής εκπαιδευτικής διαδικασίας. (Νικονάνου 2010 α:15-16). Ταυτόχρονα δημιουργεί γέφυρες μεταξύ του μουσείου και του κοινού(Heiligenmann 1986: 125), μεσολαβεί μεταξύ ιδεών και ανθρώπων, μεταξύ της επιστήμης και του κοινού, μεταξύ της μουσειακής πραγματικότητας και της πραγματικότητας των επισκεπτών (Rese 1995: 174). Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται τα εκπαιδευτικά προγράμματα που σχεδιάζονται και υλοποιούνται στο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου.

3.4. Διαχείριση των συλλογών

Ο όρος Διαχείριση συλλογών χρησιμοποιείται συγκεντρωτικά για να δηλώσει την φυσική φροντίδα και την τεκμηρίωση των μουσειακών συλλογών. Είναι ένας ευρύς όρος ο οποίος συγκεντρώνει δραστηριότητες που μπορεί να φαίνονται άσχετες μεταξύ τους, όμως έχουν ως κοινό στόχο την προστασία των συλλογών, των σχετιζομένων πληροφοριών από τη διάλυση, την καταστροφή, την κλοπή, καθώς και την εξασφάλιση της πρόσβασης, φυσικής και πνευματικής σε αυτές τις συλλογές. (Μπούνια 2011:16-17). Τρεις είναι οι σημαντικές έννοιες- κλειδιά οι οποίες συνδέονται με την δημιουργία μίας μουσειακής συλλογής: η επιλογή, η αντιπροσώπευση και η ταξινόμηση.

Η συλλογή ενός μουσείου είναι το σύνολο των αντικειμένων μιας συγκεκριμένης κατηγορίας που συμβαίνει να ενδιαφέρει είτε τον συλλέκτη-ιδρυτή του μουσείου, είτε τον φορέα ίδρυσης του μουσείου (Alsop 1982:70). Οι συλλογές αποτελούν τις ενότητες των αντικειμένων, είναι μία πράξη φαντασίας, εν μέρει ομαδική και εν μέρει ατομική, μια μεταφορά που προορίζεται να δημιουργήσει νοήματα τα οποία βοηθούν στο σχηματισμό της ατομικής ταυτότητας και κάθε ατομικής αντίληψης του κόσμου. Επίσης δημιουργούνται για λόγους που αντιμετωπίζονται από τους κατόχους τους ως μεταφορά αυτών από τον κόσμο των απλών αγαθών απομακρύνοντάς τα από το φυσικό ή αρχικό περιβάλλον τους και εντάσσοντάς τα σε έναν χώρο «ιερό». Η «ιερότητα» του μουσείου έγκειται στο ότι τα αντικείμενα αυτά «λατρεύονται» και αποκτούν μια συμβολική σημασία και μία αξία μεγαλύτερη από αυτής της χρήσης τους ή του υλικού τους (Μπούνια 2011:20-21).

Στο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου οι μουσειακές συλλογές κατηγοριοποιούνται με βάση τα ακόλουθα κριτήρια: 1) Με βάση τα ιστορικά κριτήρια, όπου τα αντικείμενα ανήκουν σε ένα συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο. 2) Με βάση τα μουσειολογικά κριτήρια δηλαδή ανάλογα με τον τρόπο που έχουν ενταχθεί στο μουσείο, 3) Με βάση το υλικό από το οποίο αποτελούνται. (Μπούνια 2011:26).

Επιπλέον, η διαχείριση των συλλογών περιλαμβάνει την τεκμηρίωση, την καταγραφή, φροντίδα, μελέτη, αποθήκευση, συντήρηση⁸ και επιστημονική δημοσίευση των αντικειμένων που βρίσκονται στο μουσείο. Η τεκμηρίωση μας βοηθάει να ταυτοποιήσουμε το πολιτιστικό αγαθό και στοχεύει στην καταγραφή του αντικειμένου, την ταυτοποίηση, την αρχειοθέτηση, ασφάλεια και την φωτογραφική αποτύπωση των μνημείων.

Στο παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου, η τεκμηρίωση είναι σημαντική γιατί αποτελεί βασική πηγή πληροφόρησης για τις συλλογές του μουσείου. Επίσης, επιτρέπει την αποτελεσματική διαχείριση των συλλογών, είναι ένας παράγοντας ασφάλειας για αυτές. Δίνει σαφή εικόνα των περιορισμών και του σκοπού της

⁸ Με τον όρο συντήρηση εννοούμε τις συντονισμένες ενέργειες που λαμβάνονται για την θεραπεία των αντικειμένων, των συλλογών, των μνημείων από φθορές ελαχιστοποιώντας την δράση των φθοροποιών παραγόντων, εφαρμόζοντας κατάλληλες θεραπευτικές μεθόδους.

συλλογής, γεγονός που επηρεάζει την συλλεκτική πολιτική του μουσείου. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα μουσειακά αντικείμενα στο Παλάτι προέρχονται αποκλειστικά από ανασκαφές. Επομένως, μελετώνται, τεκμηριώνονται και συντηρούνται από την Αρχαιολογική Υπηρεσία Δωδεκανήσου. Η μελέτη αυτή είναι αποτέλεσμα διεπιστημονικής εργασίας την ευθύνη της οποίας έχει μια ομάδα επιστημών (μουσειολόγοι, αρχαιολόγοι, συντηρητές, αρχιτέκτονες, πολιτικοί μηχανικοί). Τα αντικείμενα φωτογραφίζονται πριν μπουν στις προθήκες του μουσείου κατά την διάρκεια και μετά το πέρας της διαδικασίας διαχείρισης της συλλογής. Αναφορικά με τη συντήρηση, οι συντηρητές αναλαμβάνουν την αισθητική αποκατάσταση του αντικειμένου με τον ακόλουθο τρόπο: Τα αντικείμενα υπόκεινται σε χημικούς και μηχανικούς καθαρισμούς, συγκολλήσεις, στερεώσεις, συμπληρώσεις.

Στη συνέχεια, οι δημιουργηθείσες συλλογές δημοσιεύονται ανά περίπτωση. Επιπλέον, η διαδικασία διαχείρισης των συλλογών προσφέρει σημαντική βοήθεια προκειμένου το μουσείο να απαντά σε ερωτήσεις που του τίθενται, ενώ παρέχεται πρόσβαση στους μελετητές και άλλους ενδιαφερόμενους ερευνητές στο υλικό του μουσείου, ύστερα από ειδική άδεια. Άρα η διαχείριση αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για αξιοποίηση και γνώση των συλλογών στο παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου, καθώς βοηθάει και στην οργάνωση μόνιμων και περιοδικών εκθέσεων, στην αξιοποίηση σύγχρονων τεχνολογιών για την νομική ασφάλιση των αντικειμένων της συλλογής, και τέλος στην εξασφάλιση της συνέχισης της πληροφορίας της έρευνας.

3.5. Προστασία-Ασφάλεια των έργων και των επισκεπτών

Τα αντικείμενα που φυλάσσονται στο μουσείο θα πρέπει να αποθηκεύονται και να εκτίθενται με ασφάλεια. Άλωστε, η ασφάλεια και η προστασία των μουσειακών αντικειμένων είναι διαρκής και βασική μέριμνα του μουσείου. Η πολιτική ασφάλειας και προστασίας του μουσείου λαμβάνει μέτρα για την πρόληψη των φυσικών καταστροφών. Μέσα στις αίθουσες του Παλατιού εφαρμόζονται τα εξής μέτρα προστασίας και ασφάλειας των έργων και των επισκεπτών:

- Προσωπικό φύλαξης
- Πυροσβεστήρες και συστήματα πυρασφάλειας
- Κάμερες ασφαλείας και συστήματα συναγερμού για την αποφυγή κλοπής
- Προθήκες για την τοποθέτηση των εκθεμάτων: Οι προθήκες αποτελούν το βασικότερο εξοπλισμό ενός μουσείου και το κυριότερο μέσο προστασίας των αντικειμένων από διάφορους κινδύνους όπως για παράδειγμα κλοπή. Επίσης παρέχουν στα εκθέματα ένα μικροκλίμα στο οποίο διατηρούνται σταθερά τα επίπεδα σχετικής υγρασίας, θερμοκρασίας και φωτισμού. Ταυτόχρονα παρέχουν προστασία στα εκθέματα από την μόλυνση του περιβάλλοντος από την σκόνη και τα έντομα. Έτσι λοιπόν, δημιουργούν ένα άριστο αισθητικό αποτέλεσμα, δίνοντας την δυνατότητα στους επισκέπτες να έρθουν σε επαφή με τα αντικείμενα υψηλής ευαισθησίας και μεγάλης αξίας.
- Αφυγραντήρες για τη σταθεροποίηση της υγρασίας στο χώρο
- Κλιματιστικά για τη σταθεροποίηση της θερμοκρασίας στο χώρο (20-22° C)

3.6. Άνεση των επισκεπτών

Η πρόσβαση στο Μουσείο γίνεται οδικώς από την πύλη Amboise και την πύλη της ελευθερίας και κατόπιν με τα πόδια.

Το μουσείο δε διαθέτει Parking. Επίσης, δε διαθέτει ούτε εστιατόριο, ούτε καφετέρια.

Το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου διαθέτει πωλητήριο που βρίσκεται απέναντι από την είσοδο των εισιτηρίων. Εκεί μπορεί να βρει κανείς βιβλία, έντυπα, οδηγούς, είδη δώρων, σημειωματάρια, σελιδοδείκτες, κούπες πορσελάνης.

Η κάθε αίθουσα του μουσείου διαθέτει σήμανση. Για παράδειγμα σήμανση 1^η, 2^η, 3^η, κ.τ.λ.π και Exit, αλλά και W.C. Επιπλέον, υπάρχει η δυνατότητα πρόσβασης στο μουσείο για τα άτομα με αναπηρία μέσω ενός ανελκυστήρα.

3.7 Επικοινωνιακές Πρακτικές

Ώρες λειτουργίας

Χειμερινό ωράριο: Από 1^η Νοεμβρίου έως 31 Μαρτίου, 08:00-15:00, εκτός Δευτέρας.

Εαρινό ωράριο: Από 1^η Απριλίου έως 31 Οκτωβρίου καθημερινά, 08:00-20:00

Εισιτήρια

Ολόκληρο 6 ευρώ, Μειωμένο: 3 ευρώ

Ημέρες Ελεύθερης Εισόδου: 1) 6 Μαρτίου- Μνήμη Μελίνας Μερκούρη, 2) 18 Απριλίου – Διεθνής Ημέρα Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, 3) 18 Μαΐου- Διεθνής Ημέρα Μουσείων 4) Το τελευταίο Σαββατοκύριακο Σεπτεμβρίου κάθε έτους (Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς), 4) Οι επίσημες αργίες του κράτους.

Πρόσωπα που δικαιούνται μειωμένη είσοδο: 1) Κάτοχοι Δελτίου Ελευθέρως εισόδου, 2) Οι συνοδοί, γονείς στις εκπαιδευτικές επισκέψεις της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 3) Οι συνοδοί, εκπαιδευτικοί στις εκπαιδευτικές επισκέψεις των σχολείων της Πρωτοβάθμιας, Δευτεροβάθμιας, Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και των Στρατιωτικών Σχολών.

Πρόσωπα που δικαιούνται ελεύθερη είσοδο: Έλληνες πολίτες και πολίτες των κρατών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άνω των 65 ετών, Κάτοχοι ειδικής κάρτας μέλους του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), και του Διεθνούς Συμβουλίου Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS), Επίσημοι φιλοξενούμενοι του Ελληνικού Δημοσίου, Υπάλληλοι Υπ.Πο. & Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, φοιτητές και σπουδαστές των Ανώτερων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, Στρατιωτικών Σχολών, ή ισότιμων Σχολών των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και Σχολών Ξεναγών, Αρχαιολόγοι, Μουσειολόγοι, μέλη Εταιριών και Συλλόγων Φίλων Μουσείων και Αρχαιολογικών Χώρων.

Διαδικτυακή κράτηση θέσεων των επισκεπτών δε γίνεται (ιστοσελίδα του μουσείου δεν υπάρχει).

Οι μόνιμες εκθέσεις λειτουργούν κατά τους εαρινούς μήνες από Απρίλιο- Οκτώβριο, με τη φύλαξη του διαθέσιμου(<http://odysseus.culture.gr>).

3.8. Παράλληλες Εκδηλώσεις/Πολιτιστικές Εκδηλώσεις(στο πλαίσιο των επικοινωνιακών πρακτικών του μουσείου)

Επιπρόσθετα στο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου πραγματοποιούνται και πολιτιστικές εκδηλώσεις που καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα από κλασική μουσική και αρχαίο δράμα, εκθέσεις ζωγραφικής και παρουσιάσεις βιβλίων μέχρι σύγχρονο χορό και κινηματογράφο. Οι εκδηλώσεις συνάδουν με το μνημειακό χαρακτήρα του Παλατιού. Μερικές απ' αυτές είναι οι ακόλουθες:

1) Το διεθνές Φεστιβάλ Ρόδου: Ιδρύθηκε το καλοκαίρι του 2007 με επίκεντρο το Παλάτι του μεγάλου μαγίστρου και την ιστορική μεσαιωνική πόλη (Μνημείο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO). Το Φεστιβάλ πραγματοποιείται υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και οργανώνεται από τον πολιτιστικό οργανισμό για την διάδοση των τεχνών του ελληνικού πολιτισμού «Διεθνές Φεστιβάλ Ρόδου» και το δημοτικό οργανισμό Πολιτισμού, Αθλητισμού, Δήμου Ρόδου με την υποστήριξη του ΕΟΤ.

2)Το Μεσαιωνικό Φεστιβάλ: Αναβιώνει μια σημαντική περίοδο της ιστορίας του νησιού. Θαρραλέοι ιππότες, άλογα, δράκοι, και μάγισσες, ζωντανεύουν στη μεσαιωνική πόλη, μέσα από τις πολιτιστικές εκδηλώσεις και παιχνίδια για μικρούς και μεγάλους.

3)Καλοκαιρινό Φεστιβάλ στο θέατρο Μελίνα Μερκούρη: Στην τάφρο της μεσαιωνικής πόλης, διοργανώνονται όλο το καλοκαίρι συναυλίες και παραστάσεις θεάτρου και χορού (www.rhodes.gr).

Άλλες έκτακτες εκδηλώσεις (συναυλίες, εκθέσεις κλπ.) πραγματοποιούνται κάθε χρόνο τους καλοκαιρινούς μήνες, με σκοπό την ανάδειξη του μνημείου, αλλά και την καλύτερη δυνατή πλαισίωσή τους από ένα χώρο σημαντικής πολιτιστικής αναφοράς, όπως είναι το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου και γενικότερα η Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου.

3.9. Αποτίμηση-Προτάσεις Βελτίωσης

Το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου καλύπτει τις προδιαγραφές ενός Σύγχρονου Μουσείου που αποτελεί έναν επιστημονικό οργανισμό με κύρος σ' ό,τι αφορά τις συλλογές του, αλλά και είναι προσιτό και ελκυστικό στον επισκέπτη. Ωστόσο, στο σημείο αυτό κρίνουμε σκόπιμο να παρουσιάσουμε κάποιες προτάσεις βελτίωσης οι οποίες θα αναδείκνυαν καλύτερα τα εκθέματα και τις δράσεις του, αλλά και θα εξυπηρετούσαν ακόμη περισσότερο το κοινό:

1. Προσπάθεια από το επιστημονικό προσωπικό του μουσείου, ώστε να πραγματοποιούνται περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα μέσω προβολών Power Point και όχι αποκλειστικά με απλή ξενάγηση. Έτσι, θα ήταν πιο εύκολο να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των φοιτητών αλλά και των μαθητών
2. Περισσότερη ενημέρωση σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (από το επιστημονικό προσωπικό της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου) σχετική με τα εκπαιδευτικά προγράμματα, π.χ. αφίσες για το μουσείο στα σχολεία, ενημερωτικά φυλλάδια, πλούσιο εποπτικό υλικό, έτσι ώστε να προσελκύουν περισσότερο τους μαθητές
3. Συνεργασία επιστημονικού προσωπικού Εφορείας Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου και Εκπαιδευτικών για τη συχνή και την καλύτερη δυνατή πραγματοποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων
4. Πρόβλεψη χώρου στα Παλάτι για ΑΜΕΑ: θα πρέπει να γίνει προσπάθεια ώστε να υπάρχει μία αίθουσα που να απευθύνεται σε άτομα με ειδικές ανάγκες (άτομα μειωμένης όρασης, νοητικής υστέρησης, κωφοί) όπου θα υπάρχουν διάφορα διαδραστικά μέσα, πλούσιο εποπτικό υλικό και πρόσβαση στο διαδίκτυο, ώστε οι άνθρωποι αυτοί να μπορέσουν να κατανοήσουν την ιστορία του μουσείου και των συλλογών του, αλλά και την ιστορία του νησιού: Π.χ. Ειδικές προβολές βίντεο με υπότιτλους και προβολές Power Point για τους κωφούς, ομοιώματα αντικειμένων-εκθεμάτων για τα άτομα μειωμένης όρασης, δημιουργικές κατασκευές που μιμούνται τα εκθέματα του μουσείου για άτομα νοητικής υστέρησης κ.α.
5. Δημιουργία μουσειοσκευών που θα διατίθενται σε Εκπαιδευτικούς και όσους επιθυμούν να «ταξιδέψουν» το Παλάτι έξω από τη Μεσαιωνική πόλη. Ειδικά για τους Εκπαιδευτικούς, θα ήταν καλό οι μουσειοσκευές να συνδυαστούν με ειδικό μάθημα Μουσειακής Αγωγής στο σχολείο (Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση) και Μουσειολογίας (Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση), ώστε να δημιουργηθεί ενεργή και ζωντανή σχέση Σχολείου και Μουσείου και να υπάρξει η μεταξύ τους διάδραση και αλληλεπίδραση, με σκοπό την προώθηση του Πολιτισμού μέσω της Παιδείας και αντίστροφα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου, η ιστορική σημασία του, η Μεσαιωνική Πόλη, οι μόνιμες εκθέσεις του, τα εκπαιδευτικά του προγράμματα, ο εκθεσιακός σχεδιασμός, (το μουσειολογικό σχέδιο) αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Ταυτόχρονα οι πολιτιστικές- μουσικές εκδηλώσεις, τα αξιοθέατά του έχουν ως στόχο πάντοτε να μαγεύουν τον κάθε επισκέπτη που έρχεται για πρώτη φορά στο μουσείο για να θαυμάσει από κοντά τα αξιόλογα έργα τέχνης, καθώς και τις συλλογές του. Το μουσείο αυτό αποτελεί ένα εκπαιδευτικό χώρο συνάντησης των διαφορετικών ατόμων, ομάδων και πολιτισμών, αμβλύνοντας τα ζητήματα της διαπολιτισμικότητας και της πολυπολιτισμικότητας. Επίσης, είναι ένα «θησαυροφυλάκιο» γνώσης και πολιτισμού σημαντικό για την τοπική κοινωνία, προσιτό σε όλους, ανεξάρτητα από διανοητικά, σωματικά, κοινωνικά, πολιτισμικά κριτήρια, τόπος και ευκαιρία ανάδειξης της πολιτισμικής διαφορετικότητας, δημιουργός νέων κατηγοριών κοινού, χρήσιμο στην εκπαίδευση όλων των βαθμίδων και αναπόσπαστα δεμένο με τη μαθητική κοινότητα και παράλληλα τόπος συναντήσεων μελών της τοπικής κοινωνίας. Μ' αυτό τον τρόπο, το μουσείο δημιουργεί στους επισκέπτες την πνευματική διάθεση, ώστε να επιθυμούν να ασχοληθούν ενεργά με τις συλλογές και τα εκθέματα του καθώς ανταποκρίνεται ουσιαστικά στις ανάγκες τους. Επίσης, οι επικοινωνιακές πρακτικές του βοήθησαν το κοινό να αναζητήσει και να ερευνήσει περισσότερο τις συλλογές και τα εκθέματα, τις μόνιμες εκθέσεις του, να ανατρέξει στο παρελθόν να συγκρίνει το παρόν με το παρελθόν, να προβεί στην μάθηση, στη γνώση και ταυτόχρονα να ψυχαγωγηθεί τόσο με τις συλλογές όσο και με τις διάφορες εκδηλώσεις του μουσείου. Τέλος, το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου συνδυάζει τη μάθηση με την ψυχαγωγία και προωθεί την έννοια της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

I. Σε έντυπη μορφή

- Αρχοντόπουλος Θ. Κεφαλά Ν. (1997). «Στην Πόλη των Ιπποτών». Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα. Ρόδος: 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου
- Carlo Marullodi Condojianni. Μέγας Καγκελλάριος του Κυρίαρχου Στρατιωτικού Τάγματος της Μάλτας. (1999). «Κατάλογος της έκθεσης του Κυρίαρχου Στρατιωτικού Τάγματος της Μάλτας». Μάλτα: Στρατιωτικό Τάγμα της Μάλτας
- Κόλλιας, Η.(2005). «Η Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου και το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου». Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων
- Κόλλιας, Η. (2013). «Οι Ιππότες της Ρόδου, το Παλάτι και η Πόλη». Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- Κόλλιας, Η. Αρχοντόπουλος, Θ. κ.α, (2004). «Η Ρόδος από τον 4ο αι. μ.Χ. μέχρι την κατάληψή της από τους Τούρκους (1522)». Αθήνα: Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου
- Κεφαλά, Ν. Πλάτων, Λ. (2000). «Ρόδος, η Απώθητη Πόλη». Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα. Ρόδος: 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου.
- Κεφαλά, Ν. Σταλίδης, Γ.(2011). «Εννέα αρχαιολογικά αινίγματα ζητούν λύση». Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα. Ρόδος: 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου. Υπουργείο Πολιτισμού.
- Μπούνια, Α. (2011). «Στα παρασκήνια του μουσείου. Η Διαχείριση των Μουσειακών Συλλογών». Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Νικονάνου, Ν. (2010). «Μουσειοπαιδαγωγική. Από τη θεωρία στην πράξη». Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Παπαχριστοδούλου, Ι. Γιαννικουρή, Α.(1993). «Αρχαία Ρόδος, 2400 Χρόνια». Αθήνα: ΚΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου. Υπουργείο Πολιτισμού
- Οικονόμου, Μ. (2003). «Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός;» Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

II. Σε ηλεκτρονική μορφή

- «Διεθνές Φεστιβάλ Ρόδου». Ανακτήθηκε στις 12/7/2016 από: <http://www.rhodes.gr>
- «Εκπαιδευτικά Προγράμματα από την Αρχαιολογία της Ρόδου. Δήμος Ρόδου». Ανακτήθηκε στις 13/4/2016 από: <http://www.rodiki.gr>.
- «Η Παναγιά του Μπούργκου (ή του άστεως)». Ανακτήθηκε στις 13/7/2016 από: <http://www.oikologikarodiaka.wordpress.com>
- « Εκπαιδευτικά Προγράμματα της Τετάρτης..... κάθε Τρίτη και Παρασκευή από την Αρχαιολογία της Ρόδου». Ανακτήθηκε στις 13/7/2016 από: <http://www.oikologikarodiaka.wordpress.com>
- Κεφαλά, Ν.(2015).«Η Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου». Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού 2012. Ανακτήθηκε στις 10/9/2015 από: <http://odysseus.culture.gr>.
- Κεφαλά, Ν. (2015). «Ο Ξενώνας της Αγίας Αικατερίνης, Μεσαιωνική Πόλη». Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού 2012. Ανακτήθηκε στις 15/10/2015 από: <http://odysseus.culture.gr>
- Κεφαλά, Ν. (2016). «Ωρες λειτουργίας στο Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου». Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού 2012. Ανακτήθηκε στις 16/6/2016 από: <http://odysseus.culture.gr>
- Κεφαλά, Ν.(2016). «Στην Πόλη των Ιπποτών» 1997. Εκπαιδευτικό πρόγραμμα. 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου. Διεύθυνση Βυζαντινών, και Μεταβυζαντινών Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού. Ανακτήθηκε στις 12/4/2016 από: <http://www.yppo.gr>.
- Κεφαλά, Ν. & Σταλίδης, Γ.(2016). «Εννέα αρχαιολογικά αινίγματα ζητούν λύση». Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα. 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου. Υπουργείο Πολιτισμού 2011. Ανακτήθηκε στις 13/4/2016 από: <http://www.yppo.gr>.
- ΡΟΔΟΣυλλέκτης: «Η ιστορία της Ρόδου από το τέλος της αρχαιότητας ως την κατάληψή του από τους Ιωαννίτες Ιππότες (1309)». Μικρογραφία της μεσαιωνικής πόλης της Ρόδου από τον χειρόγραφο κώδικα του Caoursin. Ανακτήθηκε στις 12/5/2016 από: <http://www.rokar-rokar.blogspot.com>.
- Νότια όψη του Παλατιού. Πύλες της Μεσαιωνικής Πόλης. Ανακτήθηκε στις 16/6/2016 από: <http://Secretrhodes.gr>
- «Ο Δήμος. Εισαγωγή. Ιστορική αναδρομή». Ανακτήθηκε στις 9/9/2015 από: <http://www.rhodes.gr/el/odimos/eisagwgi>

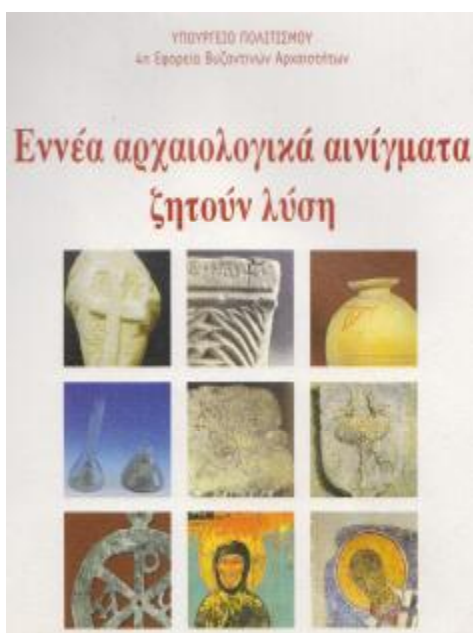
- «Πολιτιστικές Εκδηλώσεις Ρόδου». Ανακτήθηκε στις 12/7/2016 από: <http://www.rhodes.gr>
- Πλάτων, Λ. & Κεφαλά, Ν.(2016). «Ρόδος, η Απόρθητη Πόλη». Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα. 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου. Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού 2000. Ανακτήθηκε στις 12/4/2016 από: <http://www.yppo.gr>.
- «Πύλες της Μεσαιωνικής πόλης». Ανακτήθηκε στις 15/6/2016 από: <https://www.secretrhodes.gr>.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στο Παράρτημα περιλαμβάνονται τα ακόλουθα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα:

- 1) Εννέα αρχαιολογικά αινίγματα ζητούν λύση (μερική περιγραφή ως παράδειγμα)
- 2) Ρόδος. Η Απώρθητη Πόλη (μερική περιγραφή ως παράδειγμα)
- 3) Ένα μαγικό ταξίδι στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ρόδου (μερική περιγραφή ως παράδειγμα)

Τίτλος: « Εννέα αρχαιολογικά αινίγματα ζητούν λύση».

Πηγή: Προσωπικό αρχείο. Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα: «Εννέα αρχαιολογικά αινίγματα ζητούν λύση». Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο. Το Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα στον Ιπποτικό Ξενώνα της Αγίας Αικατερίνης.

Πηγή: www.oikologikarodiaka.wordpress.com. Σκηνές από το αυτοσχέδιο θεατρικό παιχνίδι.

Τίτλος: «Ένα μαγικό ταξίδι στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ρόδου».

Μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για το Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου.

Εικ. Το Αρχαιολογικό Μουσείο της Ρόδου

Το πρόγραμμα αυτό σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από την κ. Δήμητρα Παπαστογιάννη, σπουδάστρια του Τμήματος Διοίκησης, Οικονομίας, Επικοινωνίας, Τουριστικών και Πολιτιστικών Μονάδων (πρώην τμήμα Μυσειολογίας, Μυσειογραφίας και Σχεδιασμών Εκθέσεων), του Α.Τ.Ε.Ι Δυτικής Ελλάδας (Παράρτημα Πύργου Ηλείας), στο πλαίσιο διεξαγωγής της εξαμηνιαίας πρακτικής της άσκησης στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, κατά το χρονικό διάστημα από 1 Οκτωβρίου 2015 έως 31 Μαρτίου 2016. Ακολουθεί περιγραφή του προγράμματος:

ΤΙΤΛΟΣ: «Ένα μαγικό ταξίδι στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ρόδου».

ΘΕΜΑ: Ξεναγήση των μαθητών στους χώρους και στις συλλογές του Αρχαιολογικού Μουσείου Ρόδου.

ΟΜΑΔΑ ΚΟΙΝΟΥ: Μαθητές της Δ' Δημοτικού, του Πρότυπου Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου.

ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ:

- Εξοικείωση των μαθητών με τις έννοιες: μουσείο, συλλογή, εκθέματα.
- Να αντιληφθούν οι μαθητές το ρόλο του μουσειολόγου και του αρχαιολόγου.
- Να μάθουν τα παιδιά να σέβονται τους κανόνες συμπεριφοράς μέσα στο χώρο του μουσείου, δηλαδή να κάνουν ησυχία, να μην αγγίζουν τα εκθέματα και τις βιτρίνες, να μην καταναλώνουν τρόφιμα και ποτά και να συμμορφώνονται με τις υποδείξεις των φυλάκων.
- Να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές απέναντι στα αντικείμενα- εκθέματα και στη συνέχεια χρησιμοποιώντας τα ως πηγή έμπνευσης να φτιάξουν τις δικές τους κατασκευές.

- Κατανόηση της ιστορικής συνέχειας: τα παιδιά αντιλαμβάνονται πως η εκάστοτε χρονική περίοδος, στην οποία ανήκουν τα αντικείμενα με τα οποία θα ασχοληθούν, αποτελεί κομμάτι του ανθρώπινου πολιτισμού.
- Ενίσχυση της κριτικής σκέψης των μαθητών και της αγάπης τους για το μουσείο μέσω της βιωματικής εμπειρίας.
- Να αντιληφθούν το μουσείο ως έναν εναλλακτικό χώρο για παιχνίδι και για ψυχαγωγία.
- Με όλους τους παραπάνω τρόπους να γίνει το μουσείο ελκυστικό, ώστε τα παιδιά να θέλουν να ξαναπάνε

ΔΡΑΣΕΙΣ: Διάλογος με τα παιδιά, παιχνίδια ρόλων και μνήμης, αφήγηση, χειροτεχνία, ζωγραφική.

ΜΕΣΑ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ: Εποπτικό υλικό (φωτοτυπίες με φωτογραφίες των αντικειμένων), υλικά για κατασκευές (χαρτόνια, μαρκαδόροι, νερομπογιές, πηλός κ.ά.), φύλλα εργασίας.

ΧΩΡΟΣ: Το πρόγραμμα διεξήχθη σε δύο χώρους: Αρχικά στο χώρο του Μουσείου όπου πραγματοποιήθηκε η ξενάγηση των μαθητών από τη μουσειοπαιδαγωγό και στη συνέχεια στο σχολείο, όπου οι μαθητές στην τάξη τους μαζί με τη μουσειοπαιδαγωγό και με τη συνεργασία του δασκάλου, κλήθηκαν να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο αξιολόγησης και στη συνέχεια να ψυχαγωγηθούν μέσα από τη δημιουργία κάποιων κατασκευών. Στη διάσπαση αυτή οδηγούμαστε από την έλλειψη οργανωμένων χώρων στο Μουσείο που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν το δεύτερο μέρος του προγράμματος

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: Τρεις ώρες: μία (1) ώρα στο Μουσείο και δύο (2) στο σχολείο.

Το Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα: «Ένα μαγικό ταξίδι στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου» συνεχίζεται στην τάξη των μαθητών.

Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης

(Φύλλα εργασίας για τους μαθητές της Δ' Δημοτικού)

1. Τι είναι ένα μουσείο;

.....
.....

2. Τι εννοούμε με τον όρο μουσειακή συλλογή ;

.....
.....

3. Τι αποκαλούμε έκθεμα;

.....
.....

4. Λίγα λόγια για την ιστορία του Αρχαιολογικού Μουσείου Ρόδου.

.....
.....
.....
.....

5. Ποιες ήταν οι τρεις πόλεις κράτη της Ρόδου και πότε έγινε ο λεγόμενος «συννοικισμός» που είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της πόλης της Ρόδου;

.....
.....

6. Τι να συμβόλιζε το λιοντάρι που κοσμεί την αυλή του Αρχαιολογικού Μουσείου Ρόδου;

.....
.....
.....
.....

7. Προσπαθείστε να περιγράψετε με λίγα λόγια τι απεικονίζει η επιτύμβια στήλη της Κριτούς και της Τιμαρίστας.

.....
.....
.....
.....
.....

8. Τι γνωρίζετε για τα ακόλουθα γλυπτά: Το άγαλμα της Αφροδίτης «αιδουμένης», της Αφροδίτης «απολουομένης» και την κεφαλή του θεού Ήλιου.

.....
.....
.....
.....
.....

9. Στα νεκροταφεία της Ιαλυσού κυριαρχεί το έθιμο της καύσης για τους ενηλίκους και του εγχυτρισμού για τα παιδιά. Γράψτε λίγα λόγια για τα ταφικά αυτά έθιμα.

.....
.....
.....
.....

10. Ποιες είναι οι τέσσερις περίοδοι του Αρχαιολογικού Μουσείου Ρόδου;

.....
.....
.....
.....

11. Ποια αγγεία ονομάζονται μελανόμορφα και ποια ερυθρόμορφα;

.....
.....
.....
.....

Ευχαριστώ για την συμμετοχή σας! Ελπίζω να περάσατε καλά!

